ÖNSÖZ

Bugüne kadar Türk-Macar ilişkileri üzerine yapılan çalışmalar çok sınırlı sayıda kalmıştır. Ayrıca 1850-1900 yılları arası Türk-Macar ilişkileri ile ilgili henüz bir çalışma yapılmamıştır. Bizi bu konuyu incelemeye iten temel neden bu olmuştur.

Bu çalışmamızda tarihin en eski dönemlerinden itibaren başlayan ve XIX. yüzyılın ortalarından itibaren en üst seviyesine çıkan Türk-Macar ilişkilerini ayrıca Macaristan'da oluşan Türk dostu atmosfer ile Turancılık ve Türkoloji çalışmalarının ortaya çıkışı siyasi ve kültürel alandaki bu ilişkilerin ekonomik alandaki Türk-Macar ilişkilerine etkileri ele alınmıştır. Bu çalışmanın yazımında en önemli kaynağı oluşturan Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri, gazete ve dergiler ayrıca bu konuyla ilgili yerli ve yabancı eserler esas alınarak Türk-Macar İlişkileri (1850-1900) incelenmiştir.

Çalışmamız üç bölümde ele alınmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde başlangıçtan XVII. yüzyılın başına kadar olan Türk-Macar ilişkileri incelenmiştir.

Birinci bölümde Habsburgların hâkimiyeti altında Macaristan, 1848 ihtilalinin Macaristan'a yansıması ve Osmanlı Devleti ile ilişkileri üzerine etkisi, 1848 ihtilali sonucunda Macar mültecilerinin Osmanlı Devletine sığınması ve Osmanlı Devleti'nin tutumu ele alınmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak XIX. yüzyıl sonlarında Türk-Macar ilişkileri incelenmiştir.

İkinci bölümde Macaristan'da Turancılığın oluşmasını sağlayan koşullar ve Osmanlı aydınlarına etkisi ve Macaristan'da Türkoloji çalışmaları ve Türk-Macar İlişkilerine etkisi incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise XX. yüzyılın başlarına kadar olan Türk-Macar ekonomik ilişkileri ele alınmıştır. Sonuç kısmında ise konu bütünlüğünü sağlayıcı genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Eserde anlaşılmasında güçlük çekileceğini tahmin ettiğimiz kelimelerin anlamları kelimenin sonunda parantez içinde, uzun olanları ise dipnotlarda açıklanmaya çalışılmıştır. Arşiv

Belgelerindeki Hicrî ve Rumî tarih olarak geçen bu tarihler, okuyucuya kolaylık sağlaması amacı ile miladî tarihe çevrilerek verilmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanması sırasında, hayatımın her aşamasında bana destek veren, özverilerinden dolayı babam İlhami NAMAL'a ve annem Nermin NAMAL'a, ayrıca yardımlarını benden esirgemeyen Arş. Gör. Serdal SOYLUER'e, Lale KANER'e, Ogün KARABULAK'a, Sevinç AKÇA'ya, Nilgün NAMAL'a, Zeliha SAKALLI'ya, Göknil GÜREVİN'e, Şule AKSAKAL'a, araştırma konumun seçiminde, çalışmalarım sırasında yardımını, desteğini ve izleyeceğim bilimsel yol ve yöntemde yardımlarını ve zamanını benden esirgemeyen, her türlü kolaylığı göstermekten kaçınmayan değerli danışman hocam Doç. Dr. Melek ÇOLAK'a teşekkürü bir borç bilirim.

Yücel NAMAL

Muğla, 2008

ÖZET

Türklerle Macarlar tarihin en erken dönemlerinden itibaren birbirleriyle karışıp, kaynaşmış ve birçok alanda birbirlerinden etkilenmiştir. Macarlar bu günkü yurtlarına yerleştiklerinde de bu ilişkiler kesilmemiştir. XI. yüzyılda Uz ve Peçenekler Macaristan'a gelmiş ve daha sonra XIII. yüzyılda diğer bir Türk kavmi olan Kumanlar Macar topraklarına yerleşmiştir. Öyle ki Arap ve Bizans kaynaklarında Macarlardan *"Türkler"* diye bahsedilmiştir. Habsburgların egemenliği altında Türk-Macar ilişkileri azalmış ise de Osmanlı İmparatorluğu'nun Mohaç zaferi ile Macaristan yüz elli yıl Türk hâkimiyeti altında kalmıştır. Osmanlı hâkimiyeti Macaristan'ın siyasi, kültürel ve ekonomik hayatında yapıcı bir rol oynamıştır. Türkler bu iyiliksever tutumlarını XVII., XVIII. ve XIX. yüzyılda topraklarına sığınan Macar mültecilerine de göstermiştir. 1871 yılında Türk dostu siyaset izleyen Macar Kont'u Gyula Andrassy'nin Avusturya-Macaristan İkili Monarşisinin Dışişleri Bakanlığına getirilmesiyle Türk-Macar ilişkileri daha da güçlenmiştir. Andrassy, Panislavizm tehlikesine karşı Osmanlı Devletinin bütünlüğünü savunan bir politika izlemiştir. 1876 Osmanlı-Sırp Savaşı ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Macarlar, Rusların aleyhinde yürüyüş ve gösteriler yapmıştır. Ayrıca Türk Ordusu içinde yardımlar toplamışlardır. Öyle ki Macar şehirleri Türklere yardım yapmakta birbirleriyle yarışmıştır. Türklerden maddi ve manevi yardımlarını esirgememişlerdir. Türk ulusu adına Macarların düzenledikleri Türk dostu gösteriler zamanla bütün Macaristan'a yayılmıştır. Bu dönemde Macaristan'da Türklere karşı sevginin artmasını sağlayan önemli bir diğer olayda Korvinaların (Corvina) Macaristan'a geri verilmesidir.

Macarlar Avrupa'ya yerleşmelerinden itibaren Avrupalılar tarafından dışlanmıştır. Ayrıca Slavlar ve Cermenler arasında sıkışmış olan Macarlar kendilerini yalnız hissetmişlerdir. Bu sebeple kendi kökenlerini araştırma ihtiyacı duymuşlardır. Buda kültürel alandaki Türk-Macar ilişkilerinin gelişmesini sağlamıştır. XIX. yüzyılda Macaristan'da Macar dili ve tarihi üzerinde yoğun çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların sonucunda yüzyılın sonunda Turancılık akımının ve ortak kültürel özelliklerin bulunmasıyla da Türkoloji'nin doğmasını sağlamıştır. İlk defa Macaristan'da ortaya çıkan Turancılık akımı ve Türkoloji çalışmalarının etkisiyle Osmanlı İmparatorluğunda Türk milliyetçiliğinin oluşmasında önemli rol üstlenmiştir.

Macaristan'ın XIX. yüzyılın ortalarından itibaren gelişen siyasi ve kültürel ilişkilerin sonucu olarak doğuya yönelmesi XIX. yüzyılın sonunda Türk-Macar ilişkilerini ekonomik alanda da geliştirmiştir. Osmanlı Devleti iki ülke ekonomik ilişkilerini geliştirmek amacıyla Macar tüccarlar ve siyasetçilerine verdiği nişanlar ile teşvik etmiştir. XIX. yüzyıl sonlarında oluşan Türk ve Macar milletleri arasındaki dostluğun etkisiyle ziraat, sanayi ve hayvancılık alanlarında büyük gelişmeler gösteren Macaristan bu ilerlemelerini Türk milletine tanıtmak hususunda gayret göstermekten geri durmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk, Macar, Mohaç Savaşı, Macaristan, Korvina, Kont Gyula Andrassy, Turancılık, Türkoloji, Macar Tüccar, Nişan.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....I
TÜRKÇE ÖZET.....III
İNGİLİZCE ÖZET.....IV
İÇİNDEKİLER.....V
KISALTMALAR.....VI
GİRİŞ.....1

I. BÖLÜM
SİYASİ İLİŞKİLER

I.I. Habsburglar Döneminde Macaristan.....14
I. II. 1848 İhtilali, Macaristan'a Yansıması ve Osmanlı Devleti İle İlişkiler.....20
I.III. Macar Mültecileri ve Osmanlı Devleti.....28
I.IV. XIX. Yüzyılın Sonunda Osmanlı-Macar İlişkileri.....37

II. BÖLÜM
KÜLTÜREL İLİŞKİLER

II. I. Turancılık ve Türk-Macar İlişkileri.....74
II. II. Macaristan'da Türkoloji Çalışmaları ve Türk-Macar İlişkilerine Etkisi....83

III. BÖLÜM
EKONOMİK İLİŞKİLER

III. I. Ticaret Alanında Türk-Macar İlişkileri.....89
III. II. Tarım Alanında Türk-Macar İlişkileri.....98
III. III. Hayvancılık Alanında Türk-Macar İlişkileri.....101

SONUÇ.....104
KAYNAKÇA.....107

EKLER.....119

KISALTMALAR

A.g.e. : Adı Geçen Eser
A.g.m. : Adı Geçen Makale
A.g.b. : Adı Geçen Belge
A.g.dos. : Adı Geçen Dosya
B.O.A. : Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bkz. : Bakınız
C. : Cilt
Çev. : Çeviren
Dos. : Dosya
nr. : Numara
s. : Sayfa

GİRİŞ

Türklerle Macarlar tarihin en erken dönemlerinden itibaren birbirleriyle karışıp, kaynaşmış ve birçok alanda birbirlerinden etkilenmiştir[1]. Her ikisi de Ural-Altay kökünden gelen kavimlerdir[2]. Macarların kökenini oluşturan Fin-Ugorların, Türklerle en eski çağlardan beri ilişkisi bulunmaktadır[3]. Macarlar, İsa'nın doğumundan IX. yüzyılın sonuna kadar Türk kavimleri arasında yaşamıştır[4]. Macarların ataları milattan binlerce yıl önce Ural Dağları'nın Avrupa tarafında Fin-Ugor kavimlerinin atalarıyla birlikte yaşamakta, Fin-Ugorların batısında İndogermanlar, doğu tarafında da Türkler bulunmakta idi. Macarlar ve Türkler burada birbirlerine komşu olarak yaşamaktaydı. Fin-Ugor kavmi milattan önce iki bin yılında doğu ve batı olmak üzere iki kola ayrılmıştır. Batı kolu Fin ve Est kavimlerine, Ugor adıyla anılan doğu kolu ise Ostyak ve Macar kavimlerine bölünmüştür[5].

"Macar"(Magyar) adının IX. yüzyılın başına kadar Kafkasya'daki Türk hâkimiyeti devrine kadar hiç görülmemesinin nedeni Macarların bu zamana kadar değişik Türk kavimlerinin hâkimiyeti altında yaşadıklarının göstergesidir[6]. Macarların ataları Ural çevresindeki anayurtlarını ve oradaki kardeşlerini 460-465 sıralarında Avar ve Sabir adlı Türk kavimlerinin baskısı dolayısıyla terk ederek güneye, Kafkasya'ya ve Karadeniz sahasının kuzey sahiline göçmüştür[7]. Macarlar 460 yıllarında ise Onogur'larla beraber Kuban çevresine göçüp VI.-VIII. yüzyıllar arasında Kafkasya civarında Batı-Türkleriyle (Sabirler, Ogurlar, Avarlar, Göktürkler ve Hazarlar) komşu bulundukları zaman birbirlerini etkilemiştir. 517'de Kafkasya'ya gelen Türk kavimlerinden olan Sabirler'in hâkimiyeti altına girmişlerdir. Daha sonra bölgeye gelen diğer bir Türk kavmi olan Avarlar 558'de Sabir hâkimiyetine son

---

[1] Cemil Öztürk, *"Macarlarla Kardeş miyiz?"*, **Tarih ve Toplum**, C.18, Sayı.105, (Eylül 1992), s. 53.
[2] Ferenc Eckhart, **Macaristan Tarihi**, Çeviren (Çev.): İbrahim Kafesoğlu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1949, s. X.
[3] László Rásonyi, **Tarihte Türklük**, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1971, s. 118.
[4] Eckhart, **a.g.e.**, s. X.
[5] György Hazai, **Tarih Boyunca Macar-Türk Bağları**, Budapest 1963, s. 2; Eckhart, **a.g.e.**, s. 3.
[6] Şerif Baştav, *"Macar-Türk Akrabalığı"*, **Tarih ve Toplum**, C. 36, Sayı. 215, (Kasım 2001), s. 61.
[7] Gyula Németh, *"Hunlar ve Macarlar"*, **Attila ve Hunları**, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Çev. Şerif Baştav, Ankara 1982, s. 227; Rásonyi, **a.g.e.**, s. 119.

vermiştir. Ancak Kafkasya'da fazla kalamayan Avarlar kendilerini takip eden Göktürk'lerden kaçarak Macar Ovası'na girmiştir. Böylece Göktürkler 576'dan önce bu bölgedeki bütün kavimleri hâkimiyetleri altına almıştır. Buradaki Göktürk hâkimiyetine son veren Onugor-Bulgar Bey'i Kobrat, Tuna Irmağı'na kadar uzanan çok geniş ve zengin bir bölgede Bulgar Devleti'ni kurmuştur. Ancak Kobrat'ın ölümünden sonra ülkesi oğulları arasında paylaşılmış daha sonra VII. yüzyılın ortalarında da Hazarlar, Bulgar Devleti'ne son vermiştir[8].

Macarların, XVI. yüzyıla kadar Göktürk oyma (runik) yazısından sadece iki harfi farklı olan Macar oyma yazısını kullanması da bu dönemdeki Göktürklerin, Macarlarla ciddi ilişkiler içinde bulunduklarını gösteren delillerden biridir[9]. Macarlara *"Ungar"* adının verilmesi bu kavmin daha önce bir birlik içinde olduğunu göstermektedir. *"Ungar"* sözü Türkçedeki *"Onogur"* kelimesinin aynısıdır. Buradan Macarların daha önce *"on kabile (Onok) birliği"* içinde Göktürklere tâbi bulunduklarının bir diğer delilidir. Göktürk hâkimiyeti yıkılınca Macarlar yedi kabile halinde Hazarlara tâbi olarak yaşamaya başlamıştır[10]. Macarlar IX. yüzyıla kadar Göktürk İmparatorluğu'nun bir parçası olan Hazar Devleti'nin bir parçası olmuştur. Hazar hâkimiyeti altında 200 yıl yaşayan Macarlar onların bütün savaşlarına katılmıştır[11].

Macarlar 830 sıralarında Karadeniz ile Azak Denizi kıyılarında, Don ve Dinyeper nehirleri arasına yerleşmiştir. Bu yeni vatanın adı da o zaman ki Macarların reisi olan Levedi'ye izafetle *"Lebedya" (Lebedia)* diye anılmıştır[12]. IX. yüzyıl ortasında Hazar Devleti'nin yıkılmasıyla müstakil bir hal alan, Macar kavminin başına, en zengin ve en kahraman kabile olan ve bütün *"ulusa"* adını veren *"Macar"* kabilesi geçmiştir.

---

[8] Baştav, **a.g.m**, s. 62; Rásonyi, **a.g.e.**, s. 120.
[9] Rásonyi, **a.g.e.**, s.128; Baştav, **a.g.m.**, s. 62.
[10] Hüseyin Namık Orkun, **Türk Tarihi II**, Akba Kitabevi, Ankara 1946, s. 127.
[11] Eckhart, **a.g.e.**, s.5; Baştav, **a.g.m.**, s. 62.
[12] László Rásonyi, **Macar Arkeolojisinde Hunlar, Avarlar, Macarlar**, Ankara Halkevi Neşriyatı, İstanbul 1938, s. 22; Eckhart, **a.g.e.**, s. 5.

Fin-Ugor kökenli olup bin senelik tesirler sonucunda Türkleşmiş olan baş kabileye, yani Magyar, Megyer (Macar) kabilesine katılan kabileler şunlardır:

1. Nyek: Görevi sınırları korumak olan kabiledir.
2. Kürt: Bu kabilenin adı Türkçedir. Kürt Türkçede *"çığ, kar yığını"* anlamında olup Macarların Yenisey'deki bir Türk kavmi ile ilişkilerinin hatırasıdır.
3. Gyarmat: Bu kabilenin adı da Türkçedir. Türkçede *"yorulmak bilmez"* anlamındadır.
4. Tarjan: Daha sonra kabile ittifakına *"Tahran, ikinci kral, demirci kral"* anlamına gelen katılmıştır. Bu kelime Türk kavimlerinde sık sık rastlanan bir ünvandır.
5. Jenö: Bu kabilenin adı da *"Tarjan"* gibi bir Türkçe ünvandır. Bu ünvan, kralların devlet işlerinde danıştığı kişiye verilirdi. (Ünvanlar Türklerde birçok defa kabile adı olmuştur.)
6. Ker: Daha sonra adı Türkçede *"pek büyük, dev gibi"* anlamına gelen *"Ker"* kabilesi gelmektedir.
7. Keszi: Adının anlamı *"kesik, parça, bakiye"* demek olan ve büyükçe bir Türk kavminden ayrılmış bir grup olması muhtemel olan *"Keszi"* kabilesi ise ittifaka sonuncu olarak katılmıştır[13].

Macarlar, yukarıdaki kabile adlarının analizinin gösterdiği gibi, büyük bir Fin-Ugor boyu ile küçüklü büyüklü yedi-sekiz Türk kabilesinin birleşmesinden oluşmuştur[14]. Batıya doğru harekete geçmeden önce bu yedi Macar kabilesine Hazarların bir parçası olan Türk kökenli Kabar kabilesinin katılmasıyla çoğalmışlardır[15]. Eski Türk medeni ve devlet idaresi geleneğini çok iyi muhafaza eden bir Türk siyasi topluluğu olan Hazarlar, birçok kavime ve Macarlara da Türk

---

[13] Gyula Németh, **A Honfoglaló Magyarság Kialakulása**, Budapest 1930, s. 151-277; Eckhart, **a.g.e.**, s. 6.
[14] Hicran Akın, *"Németh'e Göre En Eski Türk-Macar Münasebetleri"*, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. XXX, Sayı. 1-2, (1982), s.5.
[15] Miklós Molnár, **A Concise History of Hungary**, (Translated: Anna Magyar), Cambridge University Press, Cambridge 2001, p. 12; Eckhart, **a.g.e.**, s. 6.

devlet teşkilat usulünü aşılamışlardır[16]. Hazar idaresi altında bulundukları zaman Macarlar, Hazarlar tarafından kabileyi idare etmek için başlarına asil bir Türk-Kabar ailesi tayin edilmiştir. Bu kabile daha sonra Macarların Kralı olacak olan Arpád'ın soyu olan kabiledir[17].

889'a kadar Lebedia'da göçebe hayatı yaşayan ve doğudan Oğuzların yerlerinden çıkardığı Peçenekler'in saldırısına uğrayan Macarlar daha da batıya çekilerek Karadeniz'in kuzeyinde Tuna ve Dinyester nehirleri arasındaki Etelköz'e göç etmiştir[18]. Etelköz'deki yurtlarını 896'da Peçenek ve Bulgarlar'ın saldırıları sonucunda bırakıp, yedi kabile olarak, Karpat Havzası'ndaki Verecke geçidini geçerek bugünkü yurtlarına gelmişlerdir[19].

Hazar Devleti'nin Kabar kolundan gelen Arpád'ın liderliğinde bugünkü Macaristan'a yerleşen Macarlar bundan dolayı kendilerini İskitler'in ve Hunlar'ın aslından geldiklerini kabul etmektedir. Nitekim Avrupalılar, onları hiçbir zaman kendilerinden saymayıp *"Attila kavmi"* olarak kabul etmişlerdir[20]. Macarlar, 900 yıllarında Avar Devleti'nin yıkılmasından sonra tamamen boşalan Pannonia'yı* istila etmiştir. Macarlar bu yeni yurtlarından komşularının topraklarına uzunca bir süre akınlar yapmıştır. Bu akınlar sırasında Türk savaş taktiğini kullanmışlardır. Avrupalılar ise bu savaş taktiğini bilmiyorlardı. Macarlar savaş tam kızıştığı zaman

---

[16] A. Zeki Velidî Togan, **Umumî Türk Tarihi'ne Giriş**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1981, s. 58.
[17] Hon S. Runciman, *"Orta Çağların Başlarında Avrupa ve Türkler"*, **Belleten**, C. VII, Sayı. 25, (II. Kanun 1943), s. 55; René Grousset, **Bozkır İmparatorluğu Attila-Cengizhan-Timur**, Çev. Mehmet Reşat Uzmen, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1999, s. 179; Togan, **a.g.e.**, s. 58.
[18] Eckhart, **a.g.e.**, s. 8; Baştav, **a.g.m.**, s. 25.
[19] András Róna-Tas, **Hungarians And Europe In The Early Middle Ages**, Central European Üniversity Press, Budapest 1999, p. 324; Tibor Halasi-Kun, *"Türk-Macar Akrabalığı Üzerine"*, Çev. Erdal Çoban, **ERDEM Atatürk Kültür Merkezi Dergisi**, C. 6, Sayı. 18, (Eylül 1990), s.885; Eckhart, **a.g.e.**, s. 9.
[20] Şahabettin Tekindağ, *"Türk-Macar Münasebetlerine Toplu Bir Bakış"*, **Türk-Macar Kültür Münasebetleri Işığı Altında II. Rákóczı Ferenc ve Macar Mültecileri Sempozyumu (31 Mayıs–3 Haziran)**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1976, s. 152.
* Pannonia, kuzey ve doğusundan Tuna batısından Noricon ve daha yukarıda İtalya güneyinden Dalmaçya ve daha aşağıda Moesia eyaletleriyle çevrili olan Roma İmparatorluğu eyaletidir. Antik Pannonia eyaleti toprakları günümüzde çoğunluğu Macaristan'da olmak üzere Avusturya, Hırvatistan, Sırbistan, Slovenya ve Bosna-Hersek sınırları içerisindedir. Pannonia terimi günümüzde genellikle Macaristan'daki Transtuna (Dunántúl) ya da tüm Macaristan için kullanılmaktadır. (Victor Chapot, **The Roman World**, Translated: E. A. Parker, Antony Rowe Limited, Routledge 1996, pp. 372-384; David Cherry, **The Roman World**, Blackwell Publishers, Oxford 2001, p. 132; András Mócsy, **Pannonia And Upper Moesia: A History Of The Middle Danube Provinces Of The Roman Empire**, Routledge&Kegan Paul, London 1974.)

geri çekiliyor ve düşman kuvvetlerini ortalarına alıp, düşmanı şaşırtıp büyük kayıplar verdiriyorlardı. Onlar bu yeni yurtlarından Avrupa'ya çapul seferleri de yapmıştır[21]. Macarlar, Arap ve Bizans kaynaklarında *"Türkler"* diye adlandırılmıştır. Bizans İmparatoru Leo'nun 904 yılları sırasında yazdığı kitapta Macarlara *"Türkler"* demesinin nedeni, askeri sistemlerinin ve yaşam tarzlarının Türkler ile aynı olmasından kaynaklanmaktadır. Bizanslılar Macarları , *"Türkler"* , Slavlar *"Onogurlar"*, Volga-Bulgarları *"Başkırlar"*, Hazarlar *"Macarlar"* diye adlandırıyorlar idi[22]. Ayrıca Arap kaynakları da Macarları *"Türk"* olarak adlandırmıştır[23]. Macarların eski kaynaklarda Türk olarak adlandırılmasının sebebi V. yüzyıldan itibaren Macarların Türk topraklarında yaşamış olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu durum 893–896 yılları arasında bugünkü yurtlarına yerleşmelerine kadar sürmüştür. Hatta Macaristan'da yerleşik hayata geçtikten sonra da Macarlarla Türkler arasındaki ilişkiler sona ermemiştir. XI. yüzyılda Uz ve Peçenekler, Macaristan'a gelmiş ve daha sonra XIII. yüzyılda diğer bir Türk kavmi olan Kumanlar, Macar topraklarına yerleşmiştir[24].

971 yıllarında Macarların reisi olan Géza döneminde Macaristan'da Hıristiyanlık propagandaları başlamış; ancak Hıristiyanlığın gerçek yayıcısı István (997–1038) olmuştur[25]. Böylece Macarlar Arpád'ın kabilesinden gelen Géza ve oğlu István'ın sayesinde kendilerini Batı'ya bağlayacak olan köprüyü kuracak idareciler bulmuştur[26]. István dönemi Macaristan için bir dönüm noktası olmuştur. O zamana kadar Batı dünyasının korkusu olurlarken, artık Asya'dan gelecek her türlü saldırıya karşı en emin kale, *"Hıristiyanlığın kalkanı"* olmuşlardır[27].

X. yüzyılda iki dil konuşan Macarların en eski Macar, şahıs ve yer adları genel olarak Türkçe'dir. Bizans İmparatoru Konstantinos Porphyrogennetos'a göre

---

[21] Orkun, **a.ge.**, s. 128-131.
[22] Róna-Tas, **Ibid.**, p. 386.
[23] Róna-Tas, **Ibid.**, pp. 275–277; Nemeth, **A Honfoglaló Magyarság Kialakulása**, s. 195.
[24] Hasan Eren, *"Balkan Ülkelerinde ve Macaristan'da Türkoloji Çalışmaları"*, **Dünyada Türklük Araştırmaları ve Türkiye Sempozyumu (29–30 Eylül 1986)**, Fatih Yayınevi, İstanbul 1987, s. 81.
[25] Orkun, **a.g.e.**, s. 217; Eckhart, **a.g.e.**, s. 21.
[26] Eckhart, **a.g.e.**, s. 18.
[27] Grousset, **a.g.e.**, s. 179.

Macarlar Türkçe konuşmaktaydılar[28]. İsa'nın doğumu sıralarında Batı-Sibirya'ya, oradan da Kafkasya'ya göç eden Macarlar, önce Batı-Türklerle (Ogur, Onogur, Şarogur, Bulgar-Türkler), daha sonra Doğu-Türklerle (Hun, Sabir, Avarlar, Bulgar-Türk ve Hazarlar) sıkı bir ilişki kurmuştur. Macarların kültürüne büyük etki eden Doğu ve Batı Türkleri, Macar diline ziraat, hayvan yetiştirme ve daha diğer alanlarla ilgili iki yüz elli kadar kelime katmıştır[29]. İskitlerin ve Attila Hunlarının soyundan geldiklerini öne süren Macarlar XV. yüzyılda doğulu Müslüman kardeşleri olan Osmanlılara karşı Hıristiyan batının coşkulu savunucusu olmuştur[30]. Ayrıca XIII. yüzyılda Macaristan'a göçen Türk kavmi olan Kumanlar burada Macarlaşmış ve bu yeni Macarlaşan Türkler, Macaristan'ı Osmanlı Türklerine karşı savunmuştur[31].

İlk Osmanlı-Macar ilişkileri ise Osmanlıların Rumeli'ye geçmeleriyle başlamıştır[32]. Niğbolu (1396) Savaşı'yla Türkler'in, Haçlı ordusunu dağıttıktan sonraki yıllarda, Macarların Tuna boyundaki birçok kalesini ele geçirdikten sonra Erdel'e akınlar yapmıştır. Macarlar, Kral János Hunyadi gibi güçlü bir kumandan ortaya çıkarmamış olsaydı, Türkler XV. yüzyılın ortalarında Macaristan'ı fethedebilir idi. Hunyadi, Macaristan'ın savunma gücünü yarım asır daha ayakta tutmuştur. Osmanlıyı zayıflatan ve Anadolu'yu yıpratan Timur darbesinden sonra henüz toparlanmakta olduğu sırada Osmanlı İmparatorluğu'na karşı sefere çıkan Hunyadi, 1443'te Sofya'ya kadar ilerlemiş ve 1444'te Papa'nın desteğiyle Segedin Barışı'nı bozmuş, yapılan Varna Savaşı'nda genç kral öldürülmüş ve Hunyadi canını zor kurtarmıştır. İstanbul'un fethinden sonra Macarlarla hesaplaşmak isteyen Fatih Sultan Mehmed'in Belgrat (1456) seferi, Hunyadi tarafından yenilgiye uğratılmıştır.

---

[28] László Rásonyi, **Türk Devletinin Batıdaki Varisleri ve İlk Müslüman Türkler**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1983, s. 9.

[29] Bunların başlıcaları şunlardır: Ziraatla İlgili; Sátor (çadır), kapu (kapı), kút (kuyu), bölcs (bilge), szék (sandalye), ács (marangoz), szatócs (satıcı), szücs (kürkçü), arpa (arpa), búza (buğday), ocsu (sap, saman), aratni (hasat yapmak), tarló (tarla), gyümölcs (meyve), alma (elma), körte (armut), som (kızılcık), szöllö (üzüm), szürni (süzmek), csiger (şarap, şıra), borsó (nohut, bezelye), bor (şarap).
Hayvancılıkla ilgili: Bika (boğa), tinó (dana), ökör (öküz), borjú (dana, buzağı), kos (koç), disznó (domuz), tyúk (tavuk), gyapjú (yün).
Ticaret, hukuk, kültürle ilgili: Törvény (yasa), tanú (tanık), bakó (cellat), bölcs (bilge), sölcsön (ödünç), betü (harf), irni (yazmak), ok (sebep), erö (kuvvet), érdem (erdem), sarga (sarı) dır. (Janos Eckman, **Macar Edebiyatı Tarihi**, Ankara Üniversitesi Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları No:51, İstanbul 1946, s. 8; Baştav, **a.g.m.**, s. 61.

[30] Reşit Saffet Atabinen, **Doğu Avrupa'nın Uygarlığına ve Yerleşmesine Türklerin Katkıları**, Çev. Nihal Önol, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul 1987, s. 29.

[31] Atabinen, **a.g.e.**, s. 28.

[32] Tekindağ, **a.g.m.**, s. 152.

Macar kralı Mátyas, Macarlar karşısında sürekli büyüyen ve güçlenen Osmanlı ile bir çatışmayı göze alamamış ve bu yüzden onun zamanında Türkler ile Macarlar arasında büyük çapta bir mücadele olmamıştır[33]. Bu mücadeleleri 1463 Yayçe Savaşları ve 1521'de Belgrat'ın fethi izlemiştir. Belgrat'ın fethi ile Macaristan önemli bir kalesini kaybetmiştir. 1526 Mohaç Savaşı ile ise Ortaçağ Macar Krallığı tamamen yıkılmıştır[34]. Türklerin Avrupa'da ilerlemesi sırasında karşılarına çıkan ilk ciddi güç olan ve Hıristiyan Avrupa'nın bayraktarlığını yapan Macarlar Mohaç Muharebesi'nde yok edilmiş ve savaş sırasında Kral II. Lajoş da ölmüştür. Kısa bir süre sonra Budin Kalesi'ne giren Padişah burada bir hafta Mátyás Corvin'in av mahallinde kalmış ve Mátyás'ın *"Korvina"* (Corvina) denilen elyazması değerli kitaplarını alıp İstanbul'a getirmiştir[35].

Mohaç yenilgisi, Macaristan'ı iki cepheye bölmüş bir kısmı Habsburglara dayanarak Ferdinand'ı (1526–1564) Kral olarak seçmiş, diğer kısmı ise Erdel voyvodası János Zápolyai* (1526–1540)'yi destekleyerek Türk sultanını Habsburglara karşı yardıma çağırmıştır. 1538'de bir anlaşma ile bu iki taraf anlaşsa da Kanuni feodal bir teşkilata sahip Macaristan'ın amaçlarına hizmet edemeyeceğini anladığından Macaristan'ı fethetmekten başka çare olmadığı kanaatine varıp, 1541'de Buda'yı işgal etmiştir. Türklerin fethiyle üçe bölünen Macaristan'ın Habsburg egemenliği altındaki Macarların üvey evlat muamelesi görmeleri, Türk-Macar sorununa ilgisiz kalmaları, Macarları rencide etmiş ve devletin otoritesiyle aralarını açmıştır[36]. Macaristan'ın Türkler tarafından fethinden sonra iki farklı görüş hâkim olmuştur. Transilvanya'nın Türk dostu politikasına karşılık, Batı-Macaristan'ın bütün politikası Türk düşmanlığı üzerine kurulmuştur. Avusturya

---

[33] Baştav, **a.g.m.**, s. 64-65.
[34] Eckhart, **a.g.e.**, s. XI.
[35] 1877 yılında II. Abdülhamit bu kitapları Macaristan'a geri vermiştir. (İsmail Soysal, *"Mohaç Sonrası Türk-Macar Siyasal İlişkileri Üzerinde Macar Tarihçisi Géza Perjés'in Bir Değerlendirmesi"*, **Belleten**, C. XL, Sayı. 157, (Ocak 1976), s. 128; Tekindağ, **a.g.m.**, s. 156.)
* Erdel voyvodası olan János Zapolyi, Macar asiller meclisi tarafından Mohaç yenilgisinden sonra Macaristan kralı olarak seçilmiştir. Ancak Mohaç Savaş meydanında ölen II. Lajos'un dul eşi ve bazı muhalifler kraliçenin kardeşi ve Avusturya arşidükü Ferdinand'ı Macaristan kralı seçmiştir. Ancak Sultan'ın da desteklediği Zapolyi ölene kadar Macaristan kralı olarak kalmıştır. (İmre Josika-Herczeg, **Hungary After A Thousand Years**, Edited: Andrew L. Simon, Simon Publications, New York 2000, pp. 38-41.)
[36] Şerif Baştav, *"Macar İhtilalinin Yıldönümü"*, **Türk-Macar Münasebetleri**, Türk-Macar Dostluk Derneği Yayınları, Ankara 2005, s. 39-40.

İmparatoru I. Leopold'un (1657–1705) Macaristan ve Bohemya'yı Avusturya'ya bağlama girişimi, daha önce Avusturya ile işbirliği taraftarı olan Macar ileri gelenlerini dahi Avusturya aleyhine çevirmiştir. Ayrıca Habsburg hükümdarı bütün bu hareketleri kan ve ateşle bastırmıştır. Bu olaylar büyük bir tepki yaratmış ve Macar milleti Avusturya aleyhine silahlanmıştır. Böylece Macaristan, milli hareketini savunan *"Kuruc"** adındaki mücahitlerle, Avusturya'ya sadık *"Labanc"* ** grubunun mücadelesine sahne olmuştur. İç savaşların çok kızıştığı bu devir (1672–1682), Macaristan için çok tahrip edici olmuştur. Bağımsız Macar Krallığı kurmak için Habsburg karşıtı, Katolik aleyhtarı ve soylulara karşı olan bir Macar ulusçu hareketi ortaya çıkmıştır. Kuruc'ların başı olan Kont İmre Thököly*** Osmanlı padişahına tabiliği tanıyacaklarını vaat ederek Osmanlılardan yardım istemiştir. Macar isyanını Habsburgları geri atmak için fırsat gören Padişah, Thököly'i Macar kralı olarak tanımıştır. Ardından 1682'de Thököly Macaristan'ın tümünü işgal etmiştir. Ayrıca Kuruc'ların başı olan Thököly, Fransız-Habsburg anlaşmazlığından faydalanarak, bu yoldan netice alamayınca Osmanlı İmparatorluğu'na başvurmak suretiyle mücadeleden geri durmamıştır. 1683'de Kara Mustafa Paşa güçlü ordusuyla Viyana üzerine yürüdüğü zaman, denebilir ki bütün Macaristan Türklerin tarafını tutmakta idi[37].

---

* Kuruc: XVII. yüzyılda Macarların Avusturya'ya karşı ayaklanmasında Rákoczi Ferenc'e bağlı kalan Macarlardır. (Sandor Takáts, **Macaristan Türk Âleminden Çizgiler**, Çev. Sadrettin Karatay, Milli Eğitim Basımevi, 1. Baskı, İstanbul 1970, s. 435.)

** Labanc: XVII. yüzyıldaki bu ayaklanmada Viyana hükümetini tutan Macarlardır. (Takáts, **a.g.e.**, s. 435.)

*** Kont İmre Thököly 25 Eylül 1687'de Késmák'ta (bugün Slovakya) doğmuştur. 1670'te Habsburg İmparatorluğu ordusu tarafından kuşatılan kava kalesinden babası kaçırmıştır. Erdel'e kaçtıktan sonra 21 yaşında iken *"kuruc"* diye adlandırılan Habsburg düşmanı savaşçılar tarafından önder seçilip Avusturya'ya Habsburg İmparatoru I. Leopold'a karşı bağımsızlık savaşına başlamıştır. Adı Osmanlı tarihi içinde de geçen Thököly Kuruc birlikleriyle Yukarı Macaristan'ı kısa zaman içinde ele geçirmiştir. İmparatorluk birliklerini gerilemeye zorlamıştır. Osmanlı ile ittifak kurduktan sonra 1682'de Padişahtan *"Kıral"* ünvanını almıştır. (Felsõ-Magyarország fejedelme) *"Yukarı Macaristan Prensi"* bazı Türk kaynakları bu ünvanı *"bey"* bazıları *"prens"* bazılarıda *"kıral"* olarak kullanmaktadır. Osmanlı ordusunda savaşmaya devam eden Thököly Zenta savaşına da katılmıştır. 1699 Karlofça Antlaşması gereğince yurdunu terk edip eşi ve iki bine yakın yandaşıyla Osmanlıya sığınmıştır. Thököly İzmit'e yerleştirilmiş ve burada hayatının kalan kısmını geçirmiştir. (Edit Tasnádi, *"18.-19. Yüzyılda Osmanlı'da Macar Mültecileri*", **Tarih ve Toplum**, C. 36, Sayı. 215, (Kasım 2001), s. 71.)

[37] Stanford Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, C. I, Çev. Mehmet Harmancı, E Yayınları, İstanbul 1994, s. 294; Baştav, **a.g.m.**, s.41.

Türklerin Viyana (1683) başarısızlığı, durumu değiştirmiş, bütün Kuruc liderleri Leopold'un tarafına geçmiştir. Papa XI. İnnocent'ın teşvikiyle, Hıristiyan Devletleri Macaristan'ın yardımına koşmuş ve Macaristan'ı kurtarma hareketi, haçlı seferi manzarası kazanmıştır. Fakat bu kurtarma hareketi Macaristan'a çok pahalıya mal olmuş, yabancı *"kurtarıcıların"* bütün yükünü Macar milleti çekmiştir. Bu *"kurtarıcılar"*, bütün memleketi altüst etmiştir. Bu yüzden XVII. yüzyılın sonunda Macaristan çöle dönmüştür[38]. Daha sonra 1699'da Kutsal İttifak ile Osmanlı arasında imzalanan Karlofça Antlaşmasıyla Kuruc kralının bütün toprakları Avusturya tarafından alınmıştır. Yine bu antlaşmanın bir maddesi gereğince de Thököly, karısı İlona Zrinyi ve 1400 Macar ailesiyle beraber Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Padişah II. Mustafa, Thököly'ye İzmit civarında yerleşmesi için verdiği çiftlikte yerleşmiş ve sakin bir hayat geçirerek 1705'te kırk dokuz yaşında iken orada vefat etmiştir. Protestan olan Thököly, İzmit'te Ermeni mezarlığına gömülmüş, bir sene sonra ölen eşi Katolik olduğu için naaşı İstanbul'a nakledilmiştir. II. Abdülhamit zamanında da her ikisinin kemikleri Macaristan'a götürülmüştür[39].

Thököly (1657–1705) ve daha sonra II. Ferenc Rákóczi'nin yaptığı savaşların esas sebebi din özgürlüğü meselesi değil; milli özgürlüğün, Macarlığın korunması olduğu gibi, hissi temeli de, Viyana Hükümeti'nin ve Viyana ile işbirliği yapan *"Labancların"* sebep oldukları ve bu devrin şiirinde de yankılanan Alman nefreti idi[40].

XVI. yüzyılda Osmanlı Türkleri Macaristan'ı fethederek burada 150 yıl süren bir hâkimiyet kurmuştur[41]. Macar tarihinin bir dönüm noktası olan Mohaç Savaşı'ndan sonra Macaristan'da din reformu yayılmaya başlamış ve Protestanlık bundan faydalanarak yayılmıştır. Böylece politikada din baskın bir faktör olmuştur[42]. Ayrıca Osmanlının tanıdığı tolerans ile önce Lutheranlar ve Kalvinistler daha güçlü

---

[38] Baştav, **a.g.m.**, s.42.
[39] Rukiye Bulut, *"Tököli Emre'nin El Yazısıyla İki Belge*", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı. 2, (Kasım 1967), s. 31-32.
[40] Eckhart, **a.g.e.**, s. 139.
[41] Eren, **a.g.m.**, s. 81.
[42] Julius Andrássy, **The Development Of Hungarian Constitusional Liberty**, (Translated from Hungarian: C. Arthur, Ilona Gınever), Kegan Paul, Trench, Trübner & Co. Ltd., London 1908, pp. 292-293.

bir hale gelmiştir[43]. Protestanlığın ayakta kalması ve yayılmasında önemli ölçüde Türklerin, Roma-Alman İmparatorluğu'na saldırılarına borçludur. Macaristan'da Türk işgali altında yaşayan Protestanların durumu Roma-Almanya İmparatorluğu'nda yaşayan dindaşlarından daha iyi idi. 1545 yılında Protestan reformcu Sigmund Torda, *"Protestanlığın yayılışına bakılırsa, Türklerin Macaristan'ı fethetmesinin Tanrının bir lütufu"* olduğunu yazmaktadır[44]. Osmanlı yönetimi altındaki Macaristan da dini çatışmalar Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasında değil, Katolikler ile Reformistler arasında idi. Ayrıca Osmanlı idaresince bir zorlama olmamasına rağmen İslam dinini seçip Müslüman olan bazı kimseler de olmuştur[45]. Hıristiyanlar arasındaki mücadele aşırı derecede ilerlemiştir. Katolik ve Protestan papazlar birbirleri aleyhlerinde hareket etmeye başlamışlardır. Ayrıca Protestan öğrenciler açıkça halkın Türklere karşı olmaması gerektiğini çünkü asıl tehlikenin Katolikler olduğunu beyan etmişlerdir[46]. Katolik-Protestan çekişmesini yakından izleyen Osmanlılar bunu Avrupa'nın bir amaç etrafında toplanmasını engelleyeceğini ve Habsburgları zayıflatacağını görmüştür. Bu nedenle Osmanlılar Macaristan'da Protestanlığın gelişmesini desteklemiştir[47].

Osmanlı Türk kültürünün etkileri Balkanlar'ın aksine Macaristan'da daha sınırlı kalmıştır. Bunda Macaristan'da hâkimiyetin kısa sürmesinin yanında İmparatorluktan uzak oluşunun da etkisi vardır. Bununla beraber Orta Avrupa'da Osmanlı'nın gücünü pekiştiren en önemli gelişme hiç kuşkusuz din çatışmalarının yoğunlaştığı bir dönemde, bölgede din özgürlüğünü sağlayabilmesidir[48]. Osmanlı egemenliği altında Macaristan'da gündelik yaşam Osmanlı yaşam tarzıyla değişime uğramaya başlamıştır. Ayrıca Osmanlı yaşam tarzını etkilemekten de geri kalmamıştır. Osmanlı yönetimiyle birlikte resmi yazışmalarda kullanılan Latince'nin yerini Macarca almıştır. İncil ilk kez Macarca'ya çevrilmiş ve Latince-Macarca

---

[43] Andrássy, **Ibid.**, p. 414.
[44] Klaus Schwarz, "*16. Yüzyılın Ortalarında Protestanların Umudu: Türkler"*, **Tarih ve Toplum**, C. 10, Sayı. 59, (Kasım 1988), s. 9-10.
[45] Gábor Ágoston, *"Macaristan'da Mevlevilik ve İslam Kültürü*", **Osmanlı Araştırmaları**, C. XIV, (1994), s. 9.
[46] Andrássy, **Ibid.**, p. 415.
[47] Erdal Çoban, *"Macaristan'da Protestanlığın Gelişmesi ve Osmanlı Hâkimiyeti",* **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Sayı. 7, (1996) s. 100.
[48] Namık Sinan Turan, *"Kanuni'nin Macaristan Siyaseti Macaristan'da Osmanlı Kültüründen İzler*", **Toplumsal Tarih**, Sayı. 138, (Haziran 2005), s. 49.

grameri yayımlanmıştır. Böylelikle Macar kültürel kimliğinin önemli bir öğesi öne çıkartılmıştır[49]. Macaristan'daki Türk hâkimiyeti Osmanlı Türkçe'sinden bazı kelimelerin Macarca'ya girmesine de neden olmuştur[50]. Ayrıca Macaristan'a yerleşen Türk askerleri kendi yörelerinin müzik ve edebiyat geleneğini de beraberlerinde Macaristan'a getirmiştir[51]. Macaristan'da Protestanlık kültürel ve dini bir kimlik olarak desteklenirken, Müslüman halk arasında Bektaşilik, Mevlevilik ve Kadirilik gibi örgütlenmeler de Macar kentlerinin yaşamına katkıda bulunmuştur[52].

XVI. yüzyılda Macaristan topraklarının üçe bölündüğü bir dönemde, son derece küçülmüş olan Macar Krallığının geliri bunun aksine artmıştır. Çünkü tacirler ve satıcılar Türklerin hâkimiyeti altındaki topraklarda emniyetle dolaşmakta idi. Türklerin akıllı ticaret politikaları sığır ticaretini ve doğu malları alış-verişini geliştirmiştir. Bundan dolayı XVI. yüzyılda Macarlar milli hayatlarının gelişimini ve devamlılığını Macaristan'daki Türklerin izledikleri iktisat politikasına borçludurlar. Türkler idareleri altındaki halkı ellerinden geldiği kadar korumuştur. Osmanlı Devleti'nin Budin valileri başka yerlere iskân edilmiş olan serfleri de geri getirtip, bunları birçok köy ve mezraya iskân etmiştir[53]. XVI. –XVII. yüzyıldaki Türk egemenliği devrinin mirası olarak Macaristan'a birçok Türk anıtı kazandırmıştır[54]. Macar tarihçisi Sándor Takats arşivlerde yaptığı uzun ve yorucu araştırmalara dayanan *"Macaristan Türk Âleminden Çizgiler"* (Rajzok a török világbol) adlı

---

[49] Turan, **a.g.m.**, s. 51; Soysal, **a.g.m.**, s.134.

[50] Bunların başlıcaları şunlardır: kávé (kahve), findja (fincan), lándja (mızrak), harácsolni (haraç almak), kaszabolni (kasaplık yapmak), dohany (tütün), ibrik (ibrik), papucs (pabuç), csizma (çizme) dir. (Eckman, **a.g.e.**, s. 9; Baştav, *"Macar-Türk Akrabalığı"*, s. 61.)

[51] Ünlü Macar Ozanı Bálint Balassi'de Macaristan'da yaşayan Türk askerlerinden ve oraya tayin edilen okur-yazar devlet görevlilerinden müzik ve şiir alanında etkileşimi olmuştur. (Edit Tasnádi, **XVI. Yüzyıl Macar Ozan Bálint Balassi ve Şiirlerinden Örnekler**, Çev. Dursun Ayan, Macar-Türk Dostluk Derneği, Akademi Yayınevi, Budapeşte 2006, s. 59-60.)

[52] Turan, **a.g.m.**, s. 51.

[53] Takáts, **a.g.e.**, s. 5-6.

[54] Bunlardan bazıları şunlardır: Dinsel mimarlık eserleri; Pécs'te Kasım Paşa camisi, Yakovalı Hasan camisi, Szıgetvár'da Sultan Süleyman camisi, Ali Paşa camisi, Eger'de Kethüda Camisi minaresi, Erd'de Hamza Bey minaresi, Szigetvár Kur'an okulu, Budin'de Gül Baba türbesi, Pécs'te İdris Baba Türbesi. Sivil mimarlık eserleri; Budin'de Yeşil Direkli Ilıca (Rudas Ilıcası), Budin'de Horoz Kapısı Hamamı, Budin'de Veli Bey Hamamı, Budin'de Taban (Rác)'daki ılıca, Eger'de Valide Sultan Buhar Hamamı Harabeleri, Kaniçe'de Mustafa Ağa'nın Mezar taşı, Ezsek ile Darda arasında kazık temel üstüne kurulmuş köprü, aptes alma kurnaları, Zsámbék'te Türk çeşmesidir. (József Molnár, **Macaristan'daki Türk Anıtları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993, s. 11-22.)

eserinde de Türklerin Macaristan'daki egemenliğinin yapıcı bir rol oynadığını ileri sürmektedir[55].

Türkler ve Macarların, Macaristan'da birlikte uzun yıllar yaşayışları Macar müziğini de etkilemiştir. Macar çalgıcıları özellikle Türk usulüne göre ve Türk aletleriyle çalmışlardır. Ayrıca savaş türkülerini ve silah başına havasını Türk borusuyla üflemişlerdir. Bütün bunlara Macar kemancılarından çoğunun Türk esirleri arasından çıkması ve Macarların savaşlarda Türk sazcı ve okuyucuları tuttuklarını eklersek, Türk ve Macar çalgıcıları arasındaki yakın ilişkiyi ortaya çıkarmaktadır[56].

XVI. yüzyılda Macarlar arasında bahçıvanlığa karşı büyük bir merak olduğundan Türk bahçelerinde gördükleri veya duydukları her yeniliği almaya can atmıştır. Bu dönemde Budin Türk paşaları, tanıdıkları Macarlara çiçek kökleri göndermişlerdir. Bahçecilik alanındaki Türk-Macar temasları Macaristan için çok olumlu gelişmeler sağlamıştır. Böylece Macaristan, meyve ağaçları ve çiçek bakımından doğu ile batı arasında aracılık yapmıştır. XVI. ve XVII. yüzyılda Macaristan'da Türklerle Macarların en sevilen bayramlarından biri bostan bozumu olmuştur. Türklerin Macaristan'da pek çok üzüm bağları bulunmakta idi. Şarap yapılan bağlık bölgelerde Türkler, Macar ve Sırp milletleriyle karışık oturmakta idiler. Bu milletlerden şarap imalatını da görmüşlerdi. Ayrıca Macar kaynaklarında Türk şarabı iyi şarap olarak oldukça sık geçmektedir. Türkler Macarlardan birçok adetler almışlardır. XVI. yüzyılda ahbaplık ve eğlence şarapsız olmuyordu. Bundan dolayı Macaristan'da Türklerde şarap kullanma âdeti Macar ahbaplığı ile başlamış ve gelişmiştir[57]. XVI. yüzyılın Macar balık avcılığı ve balık yetiştiriciliğinin altın çağı olmuştur. Balığı Türkler de sevdiklerinden balık avcılığıyla ilgili Macar adetlerini ve balık yetiştiriciliğini de öğrenmiştir[58].

Türklerle Macarlar arasındaki temaslar Macar kıyafetinin gelişmesinde de çok etkili olmuştur. Süslü Macar tören elbisesi büyük ölçüde Türklerden

---

[55] Takáts, **a.g.e.**, s. XI.
[56] **A.g.e.**, s. 219.
[57] **A.g.e.**, s. 328-331.
[58] **A.g.e.**, s. 343.

esinlenmiştir. Türklerin giydiği kürklü ve kordonlu mintanı Macarlar Türklerden almışlardır. XVI. yüzyıl sonlarından ve XVII. yüzyılın ilk yarısından Türk ve Macar atlılarını bir arada gösteren resimlerde elbiseler tamamıyla birbirine benzemektedir. Sadece serpuş bakımından ayrılık görülmektedir. Türklerin başında kavuk, Macar atlılarının başlarında ise bir çeşit külah olan serpuş bulunmaktadır. Fakat XVII. yüzyılda bu farkta ortadan kalkmıştır. Macaristan doğumlu Türk tarihçisi Peçevi, Macaristan'daki Türklerin kavuk giymeyip Macarlar gibi külah giymekte olduklarını yazmıştır. Macaristan'ı gezmiş olan Evliya Çelebi de Macaristan'daki Türklerin kavuk değil, Macarlar gibi külah giydiklerini söylemektedir[59].

Macarlarla Türkler çok uzun bir zaman bir arada yaşadıkları için birbirlerini gayet iyi tanımışlar birbirlerine dostluk teklifinde bulunan sayısız mektup yazmışlar, durmadan birbirlerine hediyeler yollamışlardır. Ayrıca Macar komşularının başına üzücü bir iş gelecek olursa, Türk beyleri samimi taziye mektupları da yazmışlardır[60]. Türk padişahını Macaristan'da Budin beylerbeyi temsil etmekte idi. Padişahlar Macaristan'a nadiren gelirler, geldikleri zaman da ordu ile geldiklerinden silahla karşılanırlardı. Böyle zamanlarda misafirliklere pek vakit olmazdı. Fakat Budin paşaları barış zamanında burada oturduklarından Macarlardan pek çok kimseyi sık sık misafir olarak çağırmışlardır[61].

Türk hâkimiyeti altında Macarlar, Macarlıklarını koruyabilmiştir. Türkler, Macarların dinlerine, dillerine dokunmamış hatta dillerini siyasi haberleşmede kullanmalarına izin vermiştir. Türkler daha sonra da Macarların istiklal kahramanlarını savunmuş ve himaye etmiş, daima Macarların, Macar kalmasına çalışmışlardır. Oysaki yabancı bir hanedan Macarlara Macarca'yı dahi yasaklamıştır. Macarların istiklal kahramanlarını birer birer asmış ve Macaristan'ı kendi monarşileri altında idare etmeye çalışmıştır[62].

---

[59] **A.g.e.**, s. 339-340.
[60] **A.g.e.**, s. 345.
[61] **A.g.e.**, s. 361.
[62] Orkun, **a.g.e.**, s. 142.

I. BÖLÜM
SİYASİ İLİŞKİLER

I. I. Habsburglar Döneminde Macaristan

Avrupalı bütün büyük milletler oluşumları sırasında mutlakıyetçilik devrini yaşamış, milli devlet teşkilâtını kurma kabiliyetini mutlakıyetçilik yoluyla kazanmışlardır. Macaristan ise bu devreyi, diline, düşüncesine yabancı; milli oluşumu Macar siyasetinin amacı görmeyen, ülkeyi sadece birlik ve büyük devlet siyasetinin dayanak noktalarından biri olarak gören Habsburg hanedanının idaresinde geçirmiştir[63].

XVII. yüzyılın sonlarında Osmanlı ve Habsburg İmparatorlukları arasında yaşayan Macarlar 1683 yılında Kara Mustafa Paşa'nın kumandasındaki Osmanlı Ordusu Viyana'ya doğru ilerlerken Macar asilzade sınıfı, Osmanlının müttefiki olan İmre Thököly'nin politikasını örnek alarak büyük çoğunlukla Osmanlılar tarafına geçmiştir. Viyana kuşatması sırasında bu asilzadeler Osmanlı Ordusu'nun iaşesine büyük yardımlarda bulunmuştur. Herkesçe beklenen Osmanlı zaferinden sonra kendilerine Avusturya, Macaristan ve Bohemya Bölgeleri'nde oluşturulacak *"vasal"* devletlerin idaresinin verileceğini ummuşlardır. Fakat beklenilenin tam aksine, Osmanlılar büyük bir yenilgiye uğrayınca, bunu takip eden on beş yıl içinde devam eden savaşlar sonucunda Temeşvar Bölgesi hariç bütün Macaristan'dan çekilmek zorunda kalmıştır[64].

Habsburglar elde ettikleri bu başarıları kendi lehlerine çok iyi kullanmıştır. Savaşlar sürerken kendi taraflarına geçmek isteyen *"kuruc"* denilen Macar askerlerini ve soylularını -Thököly'nin dışında- affetmişlerdir, onların askeri gücünden Osmanlılara karşı yapılan seferlerde yararlanılmıştır. XVII. yüzyılın ikinci yarısında elde ettiği bu zaferler sonunda İmparator Leopold'un kazandığı güç,

---

[63] Eckhart, **a.g.e.**, s. 148.
[64] Pál Fodor, *"Rákóczi Özgürlük Savaşı ve Macar Tarihindeki Yeri"*, **II. Ferenc Rákóczi'nin Hayatı ve Türkiye'deki Sürgün Günleri**, Macar-Türk Dostluk Derneği, Budapeşte 2005, s. 75.

Macarlara karşı daha sert bir tavır takınmaya sevk etmiştir. O dönemde *"dieta"* denilen ve daha çok asilzadelerin ve kilise piskoposlarının katılımıyla oluşan 1687 yılı *"Macar Millet Meclisine"* Macar krallık tacını ebediyen Habsburg hanedanı mensuplarının taşıyacağını zorla kabul ettirmiştir[65]. Viyana'nın uyguladığı baskı sonucunda artan Macar direnişi, Thököly taraftarlarını örgütleyerek gizli bir teşkilat ortaya çıkarmıştır. Fransız hükümdarı XIV. Louis Habsburglara karşı Osmanlı-Leh-Macar ittifakı oluşturmaya çalışıp, 1697 senesinde Macarları isyana sevk etmiştir. Amacı Macaristan'da Osmanlı'nın vasalı bir ülkenin başına Thököly'i geçirmek idi. Ancak imparatorluk askerlerinin Macarların *"Hegyalja Ayaklanması'nı"** bastırmaları üzerine bütün planlar sekteye uğratılmıştır. Fakat gizli örgütü yok edememişlerdir[66].

Bundan sonra Macar direnişi, asilzade sınıfının önde gelenlerinin liderliğinde gelişmiştir. Yeniden canlanan hareketin başına 1698 yılından itibaren II. Ferenc Rákóczi** geçmiştir[67]. Rákóczi, Macar direnişini örgütlemeye başladıktan sonra XIV. Louis ile temasa geçmiştir. Ancak Viyana'nın bu ilişkileri duyması üzerine Wiener Neustadt'ta hapse atılmıştır. İdam cezasına çarptırılacağı ihtimali ortaya çıkınca eşinin yardımıyla zindandan firar edip Polonya'ya iltica etmiştir (1701)[68]. Bu sırada İspanya'nın boşalan tahtı için devreye giren Avrupa'nın büyük güçleri Habsburglar ve Fransa başta olmak üzere bunun için mücadele etmiştir. Bu ortamdan yararlanmak isteyen Rákóczi, Fransa kralına başvurarak ülkeyi Habsburg hâkimiyetinden kurtaracağını vaat edip bunun için maddi yardım istemiştir. Yine bu

---

[65] Fodor, **a.g.m.**, s. 75-77.

* Hegyalja ayaklanması 1697 Haziran ayında, Türklerin ve Lehlerin de desteğini alabileceğini düşünen Macar Ferenc Tokaji'nin liderliğinde patlak veren ayaklanmadır. İsyancılar, Rákóczi'nin başa geçeceğini ümit ediyorlardı, fakat Rákóczi Viyana sarayını şüphelendireceğinden ve kendisini tutuklayacaklarından endişelenerek buna sıcak bakmamıştır. Daha sonra ayaklanma Viyana yönetimi tarafından bastırılmıştır (Béla Köpeczi, *"II. Ferenc Rákóczi (1676-1735)"*, **II. Ferenc Rákóczi'nin Hayatı ve Türkiye'deki Sürgün Günleri**, Macar-Türk Dostluk Derneği, Budapeşte 2005, s. 29.)

[66] Köpeczi, **a.g.m.**, s. 29; Fodor, **a.g.m.**, s. 77.

** II. Ferenc Rákóczi, I. Ferenc Rákóczi ile İlona Zrínyi'nin çocuğu olarak 27 Mart 1676'da tarihin üçe böldüğü ülkenin Borsi kentinde dünyaya geldi. Babası, Wesselényi'ye karşı girişilen suikasta katılmış. Babası erken ölmüş, annesi iki çocuğuyla tek başına kalmıştı. Zrinyi kayınvalidesinin ölümünden sonra 1682'de imparatorun izniyle, fakat kendi kararıyla İmre Thököly ile evlendi. Rákóczi direnişinin Avusturya tarafından bastırılması üzerine önce Fransa'ya ve III. Ahmed'in daveti üzerine Türkiye'ye geldi. 1735'te Tekirdağ da öldü. (Şerif Baştav, *"II. Ferenc Rákóczi'nin 300. Doğum Yıldönümü"*, **Türk-Macar Münasebetleri**, Türk-Macar Dostluk Derneği Yayınları, Ankara, s. 93-94; Köpeczi, **a.g.m.**, s. 23-25.)

[67] Fodor, **a.g.m.**, s. 79.

[68] Fodor, s. 79; Köpeczi, **a.g.m.**, s. 31-35.

sırada Macaristan'daki soyluların Rákóczi'yi ülkesine dönmesine yönelik çağrılarının da teşvikiyle Fransa'nın hem siyasi ve hem de az miktarda maddi yardım sağlaması ve Avusturya birliklerinin Macaristan'dan çekilip batı cephelerine gönderilmesi üzerine Rákóczi, 1703 Mayısı'nda Macarları Habsburglara karşı ayaklanmaya çağırmıştır. Haziranda Macaristan'a geçerek, Thököly taraftarları soylular hareketini birleştirerek üzerinde *"Cum Deo Pro Patria et Libertate"* (Tanrı ile vatan ve özgürlük için) sloganı yazan özgürlük savaşının bayrağını açmıştır[69].

Rákóczi savaşa başladığı zaman gerçekleştirmek istediği iki düşüncesi vardı. Birincisi Macaristan Habsburglardan ayırıp bağımsız bir devlet yapmak, ikincisi ise İmparator ile uzlaşıp, kaldırılmış olan kral seçme ve direniş hakkı eski haline getirmek idi. Ancak Habsburg hükümeti bu şartların hiçbirini kabul etmediğinden barışçı uzlaşmayı amaçlayan politika yerine söz silahlara bırakılmıştır. Durum böyle olunca Macar özgürlük savaşının kaderi uluslararası politika ile dış ve iç askeri kuvvet ilişkilerine bağlı olmuştur. Daha sonra Fransızların Habsburg-İngiliz kuvvetlerine yenilmesi (1704) ve Rákóczi'nin diğer Avrupa ülkelerinden de umduğu yardımı alamaması Rákóczi'nin mücadelesini daha da zorlaştırmıştır[70]. Rákóczi bu sırada Osmanlı'dan ulufeli asker toplamak içinde izin almaya çalışmıştır. Ancak gerekli izni alamamıştır. Osmanlı tarafından resmi yardım sağlanmamakla beraber, Macarlara hem Türkler hem de Tatarlardan azda olsa destek gelmiştir. 1708'e kadar Macarlara hizmet veren yüz otuz yedi Türk-Tatar askeri ve Erdel'de savaşan otuza yakın Osmanlı tebaası bulunmakta idi[71].

Rákóczi'nin zamanla askerlerinin maaşlarını ödeyememesi üzerine bazı askerleri düşman tarafına geçmiştir. Ayrıca serfler ile soylular arasında da bulunan sorunlardan dolayı gerginlikler çıkmıştır. Bu nedenle Rákóczi 1708'de çıkardığı kanun ile savaşın sonuna kadar askerlik görevi yapan serflerin özgürlüklerine kavuşacaklarını ilan etmiştir[72]. Ancak bu düzenlemelerde çok geç kalınması ve

---

[69] Fodor, s. 79-81.
[70] **A.g.m.**, s. 81-83.
[71] Gézá Dávid, *"II.Ferenc Rákóczi'nin Yönettiği Özgürlük Savaşının Macarlar İçin Örnek Değeri"*, **II. Ferenc Rákóczi'nin Hayatı ve Türkiye'deki Sürgün Günleri**, Macar-Türk Dostluk Derneği, Budapeşte 2005, s. 15-19.
[72] Fodor, s. 85-87.

serflerin yığınlar halinde Rákóczi'yi terk etmelerini durduramamıştır. Ayrıca Avusturya'nın da sert tutumundan vazgeçip özgürlük savaşının önde gelen yöneticilerine çeşitli vaatlerde bulunup onları kendi tarafına çekmeye çalışmıştır. Rákóczi'nin Polonya'da 1711'de Rus Çarı ile bir görüşme yaptığı sırada başkumandan Sándor Károlyi ve diğer yöneticiler, Rákóczi'nin izni olmadan Habsburg hükümetinin sözcüsü, Macar aristokratı János Pálffy ile anlaşmaya varmıştır. Hükümdarın ve Macar asilzade sınıfı konfederasyonunun temsilcileri 30 Nisan 1711 tarihinde Szatmár kasabasında barış antlaşmasını imzalamıştır. Bu antlaşmaya göre Kuruc birlikleri kralın yetkilileri önünde silahlarını bırakmıştır[73]. Ayrıca bu anlaşmaya göre; Rákóczi dâhil olmak üzere krala sadık kalacağına ant içen herkes arazilerini geri alacak; dine ilişkin kanunlar yürürlükte kalacak; genel af ilan edilecek Macaristan'ın ve Erdel'in eski özgürlük haklarına kral saygı gösterecek; soylular, uğradıkları haksızlıklardan yasal yolları kullanarak krala şikâyette bulunabilecekler idi. Anlaşma sonucunda Macaristan Habsburg İmparatorluğu'nun bir parçası olmasına rağmen imparatorluk içinde özerkliğini büyük ölçüde yeniden elde etmiştir. Ayaklanmanın esas nedeni olan aşırı Habsburg üstünlüğü ve merkeziyetçiliği böylece giderilmiştir. İki güç arasındaki siyasi denge yeniden kurularak özgürlük savaşı hedefine ulaşmıştır[74].

Ancak Rákóczi teslimiyet olarak kabul ettiği bu anlaşmayı hiçbir zaman kabul etmeyerek barışı imzalayanları hain olarak nitelendirmiştir. Kendisine önerilen affı da reddederek vatanına dönmemiştir. Önce Fransa'ya, 1717'de de Sultan III. Ahmed'in daveti üzerine Rákóczi maiyetiyle beraber Fransa'dan gemiyle önce Gelibolu'ya oradan da Edirne'ye gelmiştir. Ancak Rákóczi kısa bir sürede bu kararı aldığına pişman olmuştur. Çünkü bir kez daha fazla siyasi rol oynayabileceği umudunu uyandıran Avusturya-Osmanlı Savaşı bitince imzalanan Pasarofça Anlaşması[75] üzerine ve genel uluslararası durum değişince başkentten uzaklaştırılıp

[73] Fodor, s. 87; Eckhart, s. 146-147.
[74] Fodor, s. 89; Eckhart, s. 148-149.
[75] Pasarofça anlaşmasıyla Rákóczi'nin bütün umutları kaybolmuştur. Pasarofça anlaşmasının on beşinci maddesine Rákóczi'den bir intikam almak isteyen Habsburg hanedanı onun ve maiyetindekilerin huduttan uzağa yerleştirilmelerini şart koşmuştur. Rákóczi ise Avusturya'nın ısrarıyla Osmanlı topraklarını terk etmektense Osmanlı vatanının sakin bir köşesinde kalmayı tercih etmiştir. İstanbul'da Yeniköy'de bir süre kaldıktan sonra Avusturya elçisi tarafından uygun

yaşamını tamamladığı Tekirdağ'a ya da Macarların deyişiyle Rodosto'ya (Rodoscuk) gönderilmiştir[76]. Burada Padişah, Rákóczi ve maiyetindekilerin ikameti için uygun konakların boşaltılması için emir vermiştir. İbrahim Müteferrika* da Rákóczi'nin maiyetine[77] tercüman olarak tayin edilmiştir[78]. Rákóczi'nin Türkiye'ye gelişini ve burada yaşadıklarını kâtibi olan Kelemen Mikes**'in yazmış olduğu O'nu ölümsüzleştiren *"Türkiye Mektupları"* adlı mektuplardan oluşan değerli bir eseri de kazandırmıştır.

Mikes, 16 Ocak 1725'te Tekirdağ da yazdığı mektubunda Türkler hakkındaki düşüncelerini şöyle ifade etmiştir[79]:

"Başka hiçbir memlekette sığıntıya (mülteciye) bu kadar yardım edilmez. Bu millet öyle söylendiği gibi, korkunç değil, bilakis bunun kadar barışçı millet görmedim ve hiçbir yerde buradaki kadar sakin ve rahat olamayız. Tanrıya şükür şimdiye kadar aramızda en küçük bir kırgınlık olmadı, Türklere nerede rastlasak bizi hep iyilikle karşılarlar, çünkü Türkler en çok Macarları severler."

---

görülmemesi üzerine Tekirdağ'a gönderilmiştir. (Ahmet Refik, **Memâlik-i Osmaniye'de Kral Rákóczi ve Tevâbii**, Hilal Matba'ası, İstanbul 1333, s. 5-7.)

[76] Fodor, s. 89; Refik, **a.g.e.**, s. 4-5.

* İbrahim Müteferrika, Kalvinist bir Macar ailesinin çocuğudur. Erdel'de Kolozsvar'da doğmuş olan Müteferrika Habsburg yönetiminin Katolik baskısından kaçarak bir din okuluna devam ederken Tököli İmre'nin bağımsızlık hareketine katılmıştır. 1692'de bir Osmanlı akıncı grubu tarafından tutsak edilmiş, İstanbul'a getirilmiş, sonra Müslümanlığı ve Türklüğü kabul etmiştir. 1715'te Viyana'da Habsburglarla yapılan konuşmalarda reis-ül-küttab'a yardımcı olduğu sırada Damat İbrahim Paşanın dikkatini çekmiştir. 1716'da Avusturya'ya karşı toplanan Macarların tercümanı komiseri olarak Belgrat'ta bulunmuş, sonra da, 1717'de II. Ferenc Rákóczinin yanına tayin edilmiştir. Sait Mehmet Paşa Avrupa'dan dönünce İbrahim Müteferrika onun yardımıyla İstanbul'da ilk Türk matbaasını kurmuştur. (Tekindağ, **a.g.m.**, s. 158; Shaw, **a.g.e.**, s. 321.)

[77] Rákóczi'nin maiyetiyle Türkiye'ye sığınan bazı generaller Osmanlı ordusunda aktif görevler alır, bir kısım Macar da saray hizmetine alınmıştır. Antal Toth Andras'ın oğlu olan Ferenc Toth saray hizmetinde görev almış ve Türkiye'de topçuluğun gelişmesine katkıları olmuş ayrıca yazmış olduğu hatıraları da Türk tarihi açısından önemlidir. (Refik, **a.g.e.**, s.5; Hazai, **a.g.e.**, s. 19.)

[78] Refik, **a.g.e.**, s. 6.

Kelemen Mikes, Erdel'de Haromszék'in Zagon köyünde 1690 yılında doğmuştur. Kibar bir Sekel ailesindendir. Babası Pal Mikes, annesi Eva Torma'dır. İmre Thököly'nin taraftarı olan babası Avusturya generallerinden Heister tarafından çeşitli eziyetlerle öldürüldüğü zaman o daha çocuktu. Annesi sonra Katolik olan bir asilzadeye varınca oğlu ile beraber Katolik dinine dönmüştü. II. Ferenc Rákóczi 1707'de Erdel'e geldiği zaman on yedi yaşındaki Mikes'i ailesi beyin maiyetine vermiştir. Mikes bir daha beyin yanından ayrılmamıştır. (Kelemen Mikes, **Türkiye Mektupları, C. I, Çev. Sadrettin Karatay, Maarif Matbaası, Ankara 1944, s. IX.)

[79] Mikes, **a.g.e.**, s. 155.

Rákóczi'nin özgürlük savaşından sonra mücadelelerden yorulan milletin yaralarını sarmak için barışa ihtiyacı vardı. Bu nedenle Macaristan'da uzun bir durgunluk devri yaşanmıştır. Habsburglar, ülkenin boşalan yerlerine Alman, Sırp ve Romenleri yerleştirip, Macarlara üvey evlat muamelesi yapmıştır. Viyana'da merkezileşme hareketi başlamasıyla da Macar toprakları Viyana'nın zenginlerinin eline geçmiştir. Macar direnişinin kalkınmasını engellemek amacıyla girişilen bu hareketle Macar asilzadelerinin yok edilmesi hedeflenmiştir. Kuruc taraftarları Viyana ve diğer şehirlere dağıtılıp öldürülmüştür[80]. Bu dönemde Macar devletinin birçok idare kurumları yönetim bakımından Viyana'ya bağlanarak Merkeziyetçilik politikası uygulanmıştır[81].

Maria Therezia (1740-1780) döneminde Katoliklik devlet dini olarak ilan edilip Protestanlık üzerine baskı siyaseti uygulanmıştır[82]. Yine bu dönemde Macaristan'a birçok Alman iskân ettirilmiştir[83]. Ayrıca Macarlara güvenmeyen Habsburg hanedanı ordunun bir kısmını oluşturan Macar alaylarını da kanuna göre Macar başkomutanın komuta etmesi gerekirken bu birlikler doğrudan doğruya Viyana'ya bağlanmıştır. Orduda yüksek görevlere Almanlar, Hırvatlar ve diğer İslavlar doldurulup Macarlar en az sayıda bulundurulmuştur. Ayrıca ordunun komuta dili Almanca yapılmıştır[84].

II. Joseph döneminde ise Almanca'nın resmi dil olarak kabul edilmesi Macarlar arasında hoşnutsuzluğu iyice arttırmıştır(1784)[85]. Bütün bu hareketler II. Joseph'in Almanlaştırma siyasetinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır[86]. Hatta II. Joseph Macar tacını dahi giymeyip I. István'ın bu tacını müzelik bir eşya gibi Viyana'ya göndermiş ve Millet Meclisini de toplantıya çağırmamıştır[87]. Habsburg yönetimi altında Macarlara karşı uygulanan siyasi ve kültürel baskı ekonomik alanda

---

[80] Şerif Baştav, *"Macar İhtilalinin Yıldönümü"*, **Türk-Macar Münasebetleri**, Türk-Macar Dostluk Derneği Yayınları, Ankara 2005, s. 42-43.
[81] Robert A. Kann, **A History Of The Habsburg Empire 1526-1918**, University Of California Press, London 1980, p. 174; Eckhart, **a.g.e.**, s. 149.
[82] Eckhart, **a.g.e.**, s. 155.
[83] **A.g.e.**, s. 163.
[84] **A.g.e.**, s. 151.
[85] **A.g.e.**, s. 166.
[86] Kann, **Ibid.**, p. 186.
[87] Eckhart, **a.g.e.**, s. 164.

da uygulanmıştır. Avusturya sanayisine pazar yapmak amacıyla Macaristan'da sanayinin gelişmesine engel olunmuştur. Ayrıca ham madde ihracatına da sadece Avusturya çıkarlarına zarar gelmediği sürece izin verilmiştir. İzlenen bu ekonomik siyasette Macaristan da para darlığına sebep olmuştur[88]. Daha sonra Macarlar bu durgunluk devrinde iktisadi ve kültürel alanlardaki reformlarıyla Macaristan'a büyük hamleler yaptıran István Széchenyi gibi büyük bir lidere kavuşmuştur[89].

Széchenyi'nin ortaya çıkışının ve çok fazla etkili olmasının sebebi soyunu son derece sevmesi ve Macarlığı idi. Amacı yok olmak üzere gördüğü Macarlığın kurtarılması, ya da onun söylediği gibi *"Beşeriyet için bir milleti muhafaza etmek, onun hususiyetlerini korumak ve pürüzsüz bir şekilde geliştirmek, dünyayı yeni bir milletle zenginleştirmek"* idi. Széchenyi millilik hareketine siyaset alanından değil, ekonomik gelişme yoluyla başlamak amacında idi. Çünkü O, milletinin medeni ve amme hukuku bakımından değişmeyi gerçekleştireceğine inanmakta idi[90].

Ancak Széchenyi'nin temkinli siyasetine karşılık Lájos Kossuth ve taraftarları daha aktif bir siyaseti benimsiyorlardı. Bu sırada Avusturya iç sorunlarıyla uğraştığı için Macaristan'daki olaylara göz yummak durumunda kalmıştır[91]. Macarların hızla güçlenmesinden rahatsız olan Hırvat, Sırp, Romen ve Sakson gibi azınlıklar Viyana'yı Macarlara karşı kışkırtmıştır. Bu hareketin farkına varan Macarlar Lájos Kossuth'un idaresinde üçüncü defa özgürlükleri için mücadeleye girişmiştir[92].

I. II. 1848 İhtilali, Macaristan'a Yansıması ve Osmanlı Devleti İle İlişkiler

Avrupa'da 1815–1830 yılları arasında görülen siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmeler, 1830 ihtilalleri ile daha da güçlenerek 1840'larda Avrupa'da yeni ve değişik bir ortam yaratmıştır. Bu ise, 1815 Viyana Kongresi ile kurulmuş olan statükocu düzen ile çatışmaya başlamıştır. Bunun sonucunda da, bütün Avrupa'yı derinden etkileyecek olan 1848 ihtilalleri çıkmıştır. Bu ihtilallerde, liberalizmin

---

[88] **A.g.e.**, s. 162.
[89] Baştav, **a.g.m.**, s. 44.
[90] Eckhart, **a.g.e.**, s. 176.
[91] Kann, **Ibid.**, p. 288; Baştav, **a.g.m.**, s. 44.
[92] Baştav, **a.g.m.**, s. 44-45.

yanında nasyonalizm ve sosyalizm akımları da yer almıştır. 1848 yılına doğru bu akımların da etkisiyle, Avrupa'da milletler arasında kaynaşmalar meydana gelirken, devletlerarası ilişkilerde de değişimler oluyor idi. Mutlakıyetçi devletler, özellikle Doğu Bloğu'na kaymaya başlamıştır. Ayrıca Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın isyanı sırasında (1832–1840), Fransa'nın bu asi Paşa'ya dayanarak, İngiltere'ye karşı Doğu Akdeniz egemenliğini sağlamak istemesi de bunda önemli rol oynamış ve bu Batı Bloğu'nun parçalanmasına sebep olmuştur. İşte bu gelişmeler üzerine 1848 ihtilali çıkmış ve ilk olarak da Fransa'da başlamıştır [93].

1848 ihtilalleri, siyasi olduğu kadar toplumsal bir karakter de taşımaktadır. Bu zamana kadar siyasi haklar elde etmek için mücadele veren sınıflara işçiler de katılmıştır. 1848 İhtilaliyle Meşrutiyet Krallığının temsilcisi olan Lui Filip devrilip, krallık yerine Cumhuriyet ilân edilmiştir. Fransa'da ortaya çıkan bu olaylar, Avrupa'nın birçok ülkesinde siyasi ve sosyal haklar kazanmak için uzun süreden beri çalışmakta olan teşekküller hükümdarlarına karşı ayaklanmıştır. Kısa sürede bu ayaklanmaların tesiri İspanya, İtalya, İrlanda, Belçika, Hollanda, Avusturya ve Macaristan'a ulaşmıştır[94].

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yapısal olarak çok çeşitli ırk ve mezhepten oluşan toplumsal bir yapıya sahip idi. 1815'ten beri de Metternich'in sıkı mutlakıyetçi yönetimi altında bulunmuştur. Metternich'in en büyük korkusu, ihtilal düşüncelerinin bu toplumlar tarafından benimsenip Avusturya yönetimine karşı harekete geçmeleri idi. Bu korkusunun yersiz olmadığını da, 1848 Fransız İhtilali'nin etkisi ile ortaya çıkan olaylar göstermiştir. Bir taraftan ülke de mutlakıyetin kaldırılması istenirken, diğer taraftan Alman olmayan uluslar özgürlüklerini elde edebilmek için harekete geçmiştir. Bundan dolayı Avusturya'da hareketler iki yönlü gelişme göstermiştir. İlk olarak Metternich ve rejimine karşı daha sonra da halk Viyana'da 13 Mart 1848'de anayasa ve özgürlükler için ayaklanmıştır. Bu gelişmeler üzerine Metternich Başbakanlıktan istifa edip İngiltere'ye kaçmak zorunda kalmıştır. Bunun üzerine İmparator I. Ferdinand (1835–1848), halkın isteklerini yerine getirip

---

[93] Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789–1999)**, Filiz Kitabevi, 5. Baskı, İstanbul 2000, s. 122.
[94] Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C. V, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 7. Baskı, Ankara 1999, s. 213.

anayasayı kabul etmiştir. Ayrıca Macarların, kendisine bağlı kalmak şartıyla, ayrı bir hükümet kurmalarını kabul etmesi Avusturya'yı daha çok karıştırmıştır. Bunun üzerine İmparator da ülkeden kaçmak zorunda kalmıştır[95].

22 Temmuz 1848'de Viyana'da toplanan kurucu mecliste Macarların dışında, imparatorluğa bağlı bütün azınlıklar temsil edilmekte idi. Meclis ilk olarak, derebeylik vergilerini kaldırmıştır. Sosyal eşitliği ilan ederek İmparatoru da ülkesine geri çağırmıştır. Ancak geri dönen İmparator, Viyana'yı işgal ettirerek Meclisi dağıtmıştır. Başlangıçta mutlakıyeti kaldırıp demokrasiyi kurmaya yönelik şekilde gelişirken daha sonra olaylar şekil değiştirerek, Avusturya egemenliğinde bulunan milletlerin bağımsızlıklarını istemeleri şekline dönmüştür. Bunların da en önemlisi Macar özgürlük hareketi idi. 1848 yılından önce de Macarlar, Avusturya egemenliğinden kurtulup bağımsızlıklarını kazanmak için mücadele etmişlerdir. Ancak Metternich, buna fırsat vermemiştir. Fakat Viyana'da 1848 olayları patlak verince, Macarlar da bunu fırsat bilerek harekete geçmiştir[96].

3 Mart 1848'de Lájos Kossuth Macarlara yaptığı etkili bir nutukla serfliğin kaldırılmasını ve millet meclisinin kurulmasını istemiştir. Ayrıca Avusturya ve Macaristan'ın ortak çıkarlarının daha iyi korunabilmesi için talepte de bulunmuştur. 15 Mart 1848'de Kossuth'un milli istekleri 12 madde halinde bastırılmıştır. Sonra da Macar milli şairi Sándor Petöfi'nin yazdığı milli marşı[97] *(Nemzeti Dal'ı)* bastırıp,

---

[95] Uçarol, **a.g.e.**, s. 125.
[96] **A.g.e.**, s. 125-126.
[97] Macar Bağımsızlık savaşına katılıp bir elinde kılıç bir elinde kalem ile destek veren ünlü Macar şairi Sándor Petöfi'nin yazdığı *"Nemzeti Dal"* adlı şiiri bu mücadelenin sloganı olmuştur. Bu şiirinde Petöfi uzun süredir özlemi duyulan özgürlük için Macarları mücadeleye davet etmektedir:
"Kalk Macar! Yurt seni çağırıyor
Bugün vakit, yarın geç
Tutsak mı yaşayacağız, özgür mü?
Sorun bu. Karar ver, seç!
And içiyoruz, evet and içiyoruz
Macarlar tanrısı adına
Bundan böyle hiçbir zaman
Tutsak olmayacağımıza
Şimdiye dek tutsak olduk
Atalarımız lânetlendi
Özgür yaşayıp göçtü onlar
Tutsak toprakta sızlar kemikleri…" diyerek ayaklanmanın ilk günlerindeki coşkuyu daha da ateşlendirmiştir. (Sándor Petöfi, **Şiirler**, Çev. Tahsin Saraç, Cem Yayınevi, İstanbul 1973, s. 25.)

yazar Mihaly Tancsics'i serbest bırakmışlardır[98]. Daha sonra serfliğin kaldırılmasıyla, Kossuth siyasi amacına ulaşmış, böylece millet bağımsızlığını Habsburglara değil; Kossuth'a borçlu olmuştur[99]. Avusturya'nın Kossuth liderliğinde ayaklanan Macarların ayrı bir hükümet kurmasını kabul etmesiyle Avusturya ile Macaristan arasındaki tek bağ olarak, sadece imparatorun şahsı kalmıştır. Ancak bu gelişmeler üzerine Avusturya, Macaristan'da bulunan azınlıkları (Hırvat, Sırp, Slovak, Romen) Macarlara karşı kışkırtmıştır[100].

Hırvat Milliyetçisi Jozsef Jellacsics, Avusturya'nın desteği ile Macaristan'a bağlı diğer milletlerin birbirleri arasında anlaşmalarına engel olmak için, 23 Mart 1848'de Sırbistan banlığına* tayin edilmiştir. Jellacsics, yeni görevine gelir gelmez, Macaristan aleyhine çok yoğun bir şekilde çalışmaya başlamıştır. 29 Mayıs 1848'de Hırvatistan'ın Macaristan'dan ayrıldığını ve doğrudan doğruya Avusturya'ya bağlandığını ilan etmiştir. Ayrıca Güney Macaristan'daki Sırplar, bağımsızlıklarını ilan ederek, Macarlara karşı yapılacak savaşlarda Jellacsics'e yardım edeceklerini bildirmiştir. Bu gelişmeler üzerine isyan patlak vermiş ve Sırp çeteleri Macaristan topraklarına girerek tahribata başlamıştır. Avusturya'nın da desteklediği bu isyanın tesirleri sonucunda 15 Mayıs 1848'de ise Romenler de Macaristan'dan ayrılmak için harekete geçmiştir. Romenler sadece imparatora itaat edeceklerini ve Macar hükümetini tanımadıklarını beyan ettikten sonra karşı mücadeleye girişmiştir. Avusturyalı subaylar tarafından idare edilen Romen birlikleri önlerine çıkan Macar olan her şeye saldırmıştır[101].

Macar idaresi altında yaşayan bu milletlerin Macar devletine isyan etmeleri karşısında, Macarların kendi itibarlarını savunmaları zorunlu hale gelmiştir. 11 Temmuz 1848'de Macarlar kendilerini savunmak için 200.000 kişilik bir ordunun Kossuth'un çabalarıyla kurulması kararlaştırılmıştır. Yine Kossuth büyük bir azimle savaşı teşkilatlandırmış ve etkili nutuklarıyla binlerce vatanperveri ülkelerini

---

[98] Eckhart, **a.g.e.**, s. 199-200.
[99] **A.g.e.**, s. 202.
[100] Uçarol, **a.g.e.**, s. 126.
* Ban: Avusturya-Macaristan İmparatorluğunda Hırvatistan genel valisine *"ban"* denilirdi. Sancak beyleriyle küçük prenslere de *"ban"* denilmekte idi. (Takáts, **a.g.e.**, s. 435.)
[101] Eckhart, **a.g.e.**, s. 205-207.

savunmak için Macar krallık bayrağı altında toplamıştır[102]. Bu yeni Macar ordusunun Tuna ötesine girmiş olan Jellacsics'i İstirya'ya püskürtmesi Macarları cesaretlendirmiştir. Ancak destek birliklerinin katılmasıyla güçlenen Jellacsics'in ordusu Macarların direnişini çabuk kırmıştır. Macar birlikleri tarafından durdurulamayan Mareşal Prens Alfred Windischgratz 5 Ocak 1849'da Macaristan'ın başkentini işgal etmiştir. Artur Görgei'nin üstün komutanlık yeteneğiyle bu sırada kaybolmuş gibi görünen bağımsızlık mücadelesini bir süre için kurtarmıştır. Görgei'nin kuvvetleri İmparatorluk ordusunu mağlup ettikten sonra Klapka'nın komuta ettiği Yukarı Tisa ordusu ile birleşmiştir. Kossuth bu birleşmiş ordunun komutasını kendisine rakip gördüğü Görgei'ye değil, 1831 Leh Ayaklanması'nı da idare etmiş olan General Henrik Dembinszky'ye vermiştir. Ancak Dembinszky'nin böyle büyük bir orduyu sevk ve idare edemeyeceği görülünce, Kossuth idareyi Görgei'ye bırakmak mecburiyetinde kalmıştır. Ordunun sevk ve idaresini üzerine alan Görgei 1849 Nisan ayında Avusturya ordusuna karşı birçok başarı elde ederek Avusturya ordusunu Pozsony'a sıkıştırmıştır. Ayrıca 1831 Leh Ayaklanması'nın kahraman generali Jozef Bem de Erdel'i imparatorluk kuvvetlerinden temizlemiştir. Diğer taraftan Sırplar da Güney Macaristan'da mağlup edildiğinden bir süreliğine bütün memleket Macar ihtilalcilerinin eline geçmiştir. Kazanılan bu başarılar ile Macarlar ile Avusturya arasındaki ilişkiler de tamamen kesilmiştir[103].

14 Nisan 1849'da Kossuth, Macaristan'ın bağımsızlığını ve kendisinin cumhurbaşkanı olduğunu ilan etmiştir[104]. Ancak zafer sarhoşluğu uzun sürmemiştir. Kaybedilen bu savaşlar üzerine ihtilali tek başına bastıramayacağını anlayan Avusturya, Rusya'dan yardım istemiştir. Çünkü Rusya, Avrupa'da 1848 devrimlerinden etkilenmeyen tek büyük güç idi. Ayrıca daha önceden Rus çarı I. Nikola, Ferenc Jozsef'in büyük babasına mutlakıyetçiliğin tehlikeye girdiği takdirde yardım edeceğini vaat etmiştir. Çar, Macar Özgürlük Savaşı'nın başarılı olması durumunda, Macar ordusunda görev almış olan Lehlilerin Rusya'ya karşı

---

[102] Eckhart, **a.g.e.**, s. 207-208.
[103] **A.g.e.**, s. 210-211.
[104] Nejat Göyünç, *"1849 Macar Mültecileri ve Bunların Kütahya ve Halep'te Yerleştirilmeleri İle İlgili Talimatlar"*, **Türk-Macar Kültür Münasebetleri Işığı Altında II. Rákóczi Ferenc ve Macar Mültecileri Sempozyumu**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi (31Mayıs–3 Haziran 1976), s. 173.

ayaklanacaklarından endişe ediyor idi. Bu nedenle Avusturya'ya destek vermiştir. Bu sıralarda Macar özgürlükçüleri, Avrupa'dan yardım bekleyemezdi çünkü Avrupa'da bütün ihtilal hareketleri bastırılmış idi[105].

Avusturya ve Rusya arasındaki yakınlaşmayı gören Kossuth, Rusya'nın olası müdahalesine karşılık Osmanlı Devleti ile bir Balkan ittifakı kurup böylece İngiltere'nin bölge siyasetinin koruyuculuğundan yararlanmak istediyse de şartlar bu ittifak düşüncesinin hayata geçirilmesine fırsat vermemiştir[106]. Macaristan'ın içinde ve dışında gelişen bu olumsuz olaylar Macarların aleyhine döndüğü bir sırada Macar kuvvetleri Budin Kalesi'ni işgal etmiştir. Macarların kazandığı bu zafer en büyük ve son zaferleri olmuştur. Bundan sonra Macar kuvvetleri, Rus ve Avusturya kuvvetleri karşısında yenilmeye başlamıştır. Avusturya ve Rus ordusu 275.000 askerden oluşmakta idi. Macarların ordusu ise hemen hemen bunun yarısı kadardı. Rus Generali Paskeviç'in idaresindeki 200.000 kişilik bir ordu ile Galiçya'ya girmesinin ardından General Lüders ve 40.000 kişilik Rus ordusu Erdel tarafına General Puhner'i desteklemiştir. Avusturya ve Rus birlikleri, haziran sonlarına doğru Macaristan'a girmiştir. Bunun üzerine Macarlar, hükümet merkezini Szeged'e taşımıştır. Avusturya ve Rus orduları büyük zaferler kazanırken Görgei, plansız hareket edip zaman kaybetmekte idi. Bu nedenle komuta ondan alınarak Dembinski'ye verilmiştir. Ancak komutanlar arasındaki çekişme sebebiyle başarı sağlanamamıştır. Görgei, başında bulunduğu birliklere merkezden gelen emirleri uygulatmamıştır. Macaristan'daki her şeyin kötüye gittiği bu durumdan faydalanan Haynau, Szeged üzerine yürümüştür. Macarlar ittifak kuvvetleri karşısında savaş kaybetmeye başlamışlardır. 9 Ağustos 1849'da kaybedilen Temeşvar Savaşı'nın ardından bütün ümitlerini kaybetmişlerdir[107]. Bunun üzerine Görgei, Vilagos Kalesi önünde Ruslara teslim olmuştur. 13 Ağustos 1849'da General Paskieviç Çar'a : *"Macaristan ayaklarınız altındadır"* diye bildirmiştir. Görgei ve subayları Rusların merhamet edeceklerini düşünmüşlerdir. Gerçekten sadece Varşova prensi değil, Çar

---

[105] Eckhart, **a.g.e.**, s. 212; Hale Şıvgın, *"XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti*", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Sayı. 129, (Eylül 1997), s. 19.

[106] Abdullah Saydam, *"Müslüman Olan Macar-Leh Mültecileri Meselesi"*, **Toplumsal Tarih**, Sayı. 24, (Aralık 1995), s. 16.

[107] Bayram Nazır, **Macar ve Polonyalı Mülteciler Osmanlı'ya Sığınanlar**, Yeditepe Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2006, s. 26.

bile Viyana'dan af için aracılık yapmak talebinde bile bulunmuştur. Fakat bundan sadece Görgei faydalanabilmiştir. Arad'ta ise 13 kahraman Macar generali idam edilmiştir. İdamlar ve hapisler sayılamayacak kadar çok olmuştur. Bu gelişmeler üzerine bu zalimce intikamdan kaçan Macarlar, Kossuth liderliğinde Türkiye'ye sığınmıştır. Ancak Habsburgların yaptığı bu hareket Eckhart'ın ifadesiyle *"Macarlar arasında daha önceden de varolan güvensizliği nefrete dönüştürmüştür"*[108].

XIX. yüzyılın ortalarında Macaristan'da bu olaylar olurken Osmanlı Devleti, Macar halkının özgürlük savaşlarına karşı duyduğu sevgi ve ilgiyi bundan önce Thököly ve Rákóczi'ye gösterdiği gibi göstermiştir. Türk halkı ve Rumeli'deki Türk ordusunun askerleri ve subayları 1848-1849 Macar özgürlük savaşını ve bu savaşın seyrini yakından takip etmiştir. Hatta orduda herhangi bir anda Macarların yanı başında savaşa katılmaya hazır olduklarını belirten bir hava bile oluşmuştur. Bu sırada Macaristan'dan Türkiye'ye Türk-Macar siyasi ittifakının temellerini atmak göreviyle Kont Gyula Andrássy* gönderilmiştir. Ancak gelişen olaylar bu ittifakın gerçekleştirilmesine engel olmuştur[109].

Osmanlı Hükümeti, Avusturya idaresinde bir Macaristan görmektense egemen bir Macaristan tanımayı hem duygu, hem de çıkarları bakımından istemekte idi. Rusların desteğiyle yenilgiye uğratılan Macarlar Tuna'yı geçerek daha önceden atalarının yaptığı gibi Türk misafirliğine sığınmışlardır. Türkler onları bir an bile tereddüt etmeden kabul etmiştir. Hatta Macarlarla işbirliği yapmış olan Lehlileri de aynı şekilde karşılamışlardır[110].

---

[108] Eckhart, **a.g.e.**, s. 213.
[109] Hazai, **a.g.e.**, s. 20-21.
* Kont Gyula Andrassy,1823'te Macar ve Slovakların yoğunlukla yaşadığı sınır bölgesinde bulunan Kassa'da doğdu. Buradaki yaşamı Macar bakış açısıyla, ikili monarşinin milliyetçilik ve milliyet problemlerinin farkına varmasını sağlamıştır. 1844 yılında 24 yaşında iken Zemplén vilayetinde siyasi yaşama girmiştir. 1848 yılı Nisan ayında Batthyány Hükümetinin Zemplén temsilcisi olur. Burada Kossuth'a katıldı. 1848 sonbaharında Macar askeri binbaşısı olarak özgürlük savaşında yeralmıştır. 1849 yılı Haziran sonunda Kossuth'un elçisi olarak Türkiye'ye Türk-Macar siyasi ittifakının temellerini atmak göreviyle gönderilmiştir. Fakat özgürlük savaşının çok geçmeden sona ermesiyle bu ittifakın yapılmasında başarısız olunmuştur. İhtilal sonunda mültecilerin göçünün organizesinde görev almıştır. Türkiye'deki günlerinde Kossuth'un elçisi olarak görev yapmıştır. Mülteciler sorununun çözülmesinde önemli rol üstlenmiştir. İstanbul'dan Kossuth'a gönderdiği mektuplarla mülteciler sorunundaki gelişmeleri hızla iletmiştir. 1849 Eylül ayında mültecilerin ülkelerine iadesi doğrudan bir tehlike haline geldiğinde Kossuth'un İstanbul'daki temsilcisi olan Andrassy'de Macar ve Leh mültecilerin İslam dinine geçmelerinin amaca en uygun yol olduğu görüşündeydi. Çünkü bu durumda

Macarlar özgürlük mücadelelerinin fikirlerini Batı Avrupa ülkelerinden almış olmalarına rağmen, Osmanlının da kendilerine yardım edeceği inancındaydılar. Avusturya ve Rusya gibi büyük devletleri karşılarına almaya hazırlanan Macarların Osmanlı'ya sıcak bakmalarının birçok sebebi vardı. Bunların en önemlisi Macaristan'da ülkenin birliği ve bütünlüğü için bir tehlike olan *"panslavist"* hareket karşısında Osmanlı Devleti'nden yardım göreceklerinden emin olmalarıdır. Çünkü bu akım Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasını kolaylaştıracak bir hareketti. Diğer bir sebep ise daha öncede bağımsızlık girişimlerinde başarısız olan Macar özgürlük kahramanlarının Avrupa'da sığınacak bir yer bulamadıkları halde, Osmanlı İmparatorluğu'nun onlara kapılarını açmış olmasından kaynaklanmakta idi[111].

Sultanın şüphesiz mültecileri Ruslara ve Avusturyalılara teslim etmeyeceğini vurguluyordu. Bunun üzerine mülteciler arasında ilk ciddi bölünme olmuştur. Andrassy, Kossuth'a gönderdiği mektuplarda mülteciler meselesinin diplomatik gelişmelerinin seyri hakkında ona ayrıntılı bilgiler vermiştir. Bu mektuplarda ön plana çıkan önemli bir nokta da, Osmanlı Devletinin mültecilere karşı iyi niyet beslediğini yazmıştır. Kossuth, mültecilerin Anadolu'ya gönderilme kararını değiştirmeye çalışırken, beklenmedik bir şekilde Andrassy, 1849 Kasımının sonlarında İstanbul'dan ayrılmıştır. Aslında Kossuth, Andrassy'den istediği verimi alamamıştı. Çünkü Andrassy, Macar meselesini gerekli makamlara iyi bir şekilde anlatamamıştı. Oysa Kossuth'a göre bu mesele ses getirmeliydi. Macar milletinin gücü ve bağımsızlık isteği bütün dünyaya gösterilmeli ve Macaristan, kendisine yakışır bir şekilde dünya siyaseti içerisinde yer almalıydı. Bu bakımdan Andrassy'ye önemli görevler düşüyordu. Kossuth'a göre Andrassy, Avusturya'nın Osmanlı Hükümetine sunduğu listede adının olduğunu öğrenip, kendini tehlikede gördüğünden İstanbul'dan ayrılmıştır. Andrassy'nin İstanbul'dan ayrılmasından sonra Kossuth, mültecilerle ilgili haberleri bir müddet Polonyalı mültecilerin temsilcisi Czaykowski'den almıştır. Andrassy'nin ayrılmasıyla Macar meselesini İstanbul'da Czaykowski, yönlendirmeye başlamıştır. 1850-1857 yılları arasında Londra ve Paris'te siyasi mülteci olarak kalmıştır. 1851 yılında Andrassy gıyaben idama mahkûm edilerek sembolik olarak kuklası asılmıştır. 1857 Eylül ayında genel aftan yararlanarak ülkesine dönmüştür. 1861 yılında Sátoraljaújhely milletvekili olarak Deák'ı desteklemiştir. 1865 yılında yeniden toplantıya çağrılan Parlemanto'nun başkan yardımcılığına seçilmiştir. Deák ile ikili monarşinin kurulmasında önemli rol oynamıştır. 1867 de Macaristan Başbakanı olmuştur. 8 Temmuz 1867 de Avusturya prensi ile birlikte, Macar krallığı için Ferenc József'e taç giydirdi. 1869 yılında Güney Askeri sınır muhafızlarının kaldırılmasını gerçekleştirmiştir. 1870 yılında Prusya-Fransa Savaşında tarafsızlık için mücadele etmiştir. 1871 yılında Dualist düzeni tehdit eden Çek anlaşmasını engellemiştir. 14 Kasım 1871-8 Ekim 1879 yılları arasında Avusturya-Macaristan Monarşisinin Dışişleri bakanlığı görevini yürütmüştür. 1878 yazında Berlin Kongresinde büyük güçlerden Bosna-Hersek'in işgal hakkını elde etmiştir. 7 Ekim 1879 tarihinde Monarşi, dış politikasına karar veren Alman birliği sözleşmesini imzalamıştır. 18 Şubat 1890'da kanserden ölmüştür. (Hangay Zoltán, **19 Történelmi Arckép, A 19. Század Magyar Történelméből**, Trezor Kiadó, Budapest 1991, s. 149-158; Charles Kellar Burns, **The Balkan Policy Of Gyula Andrassy**, Rice University, Doctoral Dissertation, Houston-Texas, Mayıs 1980, Pp. 49-50; Hazai, **a.g.e.**, s. 20-21; Lázár, **a.g.e.**, s. 161; Robert Hermann, **Lajos Kossuth Ve 1848-49 Yıllarında Macar Özgürlük Savaşı**, Akademiai Kiadó Magyar-Török Barátı Társaság, Budapest, s. 86; Nazır, **a.g.e.**, s. 82,138-140; Eckhart, **a.g.e.**, s. 221.)

[110] Karal, **a.g.e.**, s. 215.

[111] Naciye Güngörmüş, *"1848–1849 Macar Özgürlük Mücadelesi ve Osmanlı-Macar Dayanışması"*, **Kök Araştırmalar**, C. I, Sayı. 2, (Güz 1999), s. 128.

Avusturya'nın kendisinin bağımsızlık hareketlerini bastıramaması üzerine yardım aldığı Rus ordusunun 1849 Haziranında Macar topraklarına yaptığı müdahaleye Osmanlı İmparatorluğu da Ruslara gösterdiği tepkiyle Macarlara yalnız olmadıklarını göstermiştir. O sıralarda Macaristan ile sınırı bulunan eyaletlerdeki Osmanlı valilerinin birçoğunun Batılı gönüllülere, diplomatlara ve silah nakliyatına yardımcı oldukları bilinmektedir. Böylece Osmanlı Devleti de Avrupalı devletlerin birlik olup kendisini attıkları bu topraklardaki özgürlük mücadelesine destek vermiştir. Ayrıca Reşit Paşa ise memnuniyetini saklayamamıştır. Ama Osmanlı İmparatorluğu yurtsuz ve hayatları tehlikede olan Macar özgürlük savaşçılarına kapılarını açmayı daha uygun görmüştür. Sadece Eflak tarafından açık olan Macaristan sınırı bu sıralarda Bükreş'teki isyanları bastıran Osmanlı ordusunun da o bölgede olması mültecilerin yardım talebini karşılamayı kolaylaştırmıştır. Buradan Türk birlikleri mültecilere yol vermiştir. Osmanlı, Macarlara en büyük desteği ve yardımı kapılarını açmakla yapmıştır[112]. Türk milletinin Macar hürriyet savaşlarına ve liderlerine karşı gösterdiği sevgi: Imre Thököly, II. Ferenc Rákóczi'ye, Lajos Kossuth ve arkadaşlarına yaptığı yardım, Türk-Macar ilişkilerinin en güzel örneğidir. Bütün bu yardım ve misafirperverlik Macar halkının kalbinde kalıcı izler bırakmıştır[113].

I. III. Macar Mültecileri ve Osmanlı Devleti

1848 ihtilaliyle ayaklanan Macar özgürlükçüleri önce Avusturya'ya bağlı olarak ayrı bir hükümet kurmuşlar, sonra da bağımsız Macar Cumhuriyetini ilan etmişlerdir. Avusturya, Macarlarla baş edemeyeceğini anlayınca Rusya'dan yardım istemiştir. Zaten Lehistan'da (Polonya) meydana gelen ihtilal hareketlerinden rahatsız olan Rusya, Macaristan'a büyük bir ordu göndererek, Macar özgürlük savaşını kanlı bir şekilde bastırmıştır. Bu gelişmeler üzerine Macar özgürlükçülerinin bir kısmı Osmanlı Devletine sığınmıştır. Bu sırada, Lehistan'da çıkan özgürlük hareketi de, Rusya tarafından kanlı bir şekilde bastırılmış olduğundan, bazı Lehliler

---

[112] Güngörmüş, **a.g.m.**, s. 132; Sinan Kuneralp, *"Bir Osmanlı Diplomatı Kostaki Musurus Paşa 1807-1891"*, **Belleten**, C. XXXIV, Sayı. 135, (Temmuz 1970), s. 430.
[113] Hazai, **a.g.e.**, s. 22.

de Türkiye'ye sığınmıştır[114]. Türkler, Macar özgürlük savaşları karşısında ilkin ciddi bir ilgi göstermişlerdir. Ancak daha sonra Macarların Türklerle ırk bakımından akraba olmaları ve Macaristan'ın Kanuni Sultan Süleyman devrinden itibaren uzun yıllar Türk eyaleti olmasından dolayı bu ilgi artmıştır[115]. Sultan Abdülmecit Macar mültecilerine fevkalade hürmet göstermiştir. Mülteciler her nereye gönderilseler de özel konaklara yerleştirilmişlerdir. Ayrıca mültecilerin yanlarına mihmandarlar tayin olunup her türlü rahatları sağlanmıştır[116].

İlk mülteciler 23 Temmuz 1849 tarihinde Eflâk'ta Kinin mevkisine gelen 36'sı subay, gerisi çavuş, onbaşı ve er olmak üzere 1120 kişiydiler. Fuat Paşa* mültecilerin memleketlerine iadelerinin onların ağır cezalara çaptırılmalarına neden olacağına işaret ederek Osmanlı Devletine sığınan bu kişileri sınırdan uzaklaştırılarak uygun bir yerde korunmalarını da tavsiye etmiştir. Günden güne artan mültecilere 23 Ağustos 1849'da Eflak'a sığınan Macar ihtilalcilerinin lideri Lájos Kossuth ile beraberindekiler de katılmıştır. Daha sonra bunlar Vidin'de bir konağa yerleştirilmişlerdir. Üç gün sonra bu sefer 2000 kişilik bir grup daha gelmiştir. Bu gruptakiler kabul edilmek istenmediklerinde *"kendimizi Tuna'ya atar, yine de geriye gitmeyiz"* demişlerdir. 1–2 Eylül'de de Macar ihtilaline büyük yardımları dokunan Polonyalı General Bem yaralı olarak iltica etmiştir. Bem, Vidin'deki kışlada misafir edilmiştir. Zamanla mültecilerin sayısı 6000'i bulmuştur. Bunların içinde kadınlar, tüccarlar ve sanatkârlar da bulunmaktaydı. Kış gelmeden bu kadar çok mültecinin yerleştirilmeleri ve Vidin'in sınıra yakın olmasından Rusların bir saldırıyla bunları ele geçirmelerinden korkulmakta idi. Bu nedenle mültecilerin bir kısmı önlem olarak Şumnu'ya nakledilerek oradaki kışlada yerleştirilmiştir. Bu arada bazı Macarların da

---

[114] Uçarol, **a.g.e.**, s. 190.
[115] Karal, **a.g.e.**, s. 215.
[116] Mehmet Tevfik, **Yadigâr-ı Macaristan Asr-ı Abdülhamit Han**, Mihran Matba'sı, İstanbul 1294, s. 9.

* Fuad Paşa, Reşid ve Âli paşalardan sonra, Tanzimat devrinin en önemli simasıdır. Sultan Abdülmecid ve Abdülaziz devirlerinde devletin önemli mevkilerde görev almıştır. Devlete uzun süre hizmet etmiş olan Fuad Paşa, "Macar Mültecileri" meselesinde önemli rol üstlenmiştir. Osmanlıya sığınan mültecilerin Avusturya ve Rusya tarafından geri verilmesi istenince yaşanan diplomatik krizi çözmek amacıyla Padişah tarafından Avusturya İmparatoru ve Rus Çarına birer mesaj göndermek üzere olağanüstü delege sıfatı ve büyük elçi unvanı ile gittiği Rusya'da ikna kuvveti sayesinde Çar tarafından görüşmesi kabul edilerek Padişahın mektubunu verir. Çarın eleştirilerine maruz kalan Fuad Paşa Avrupanın siyasi durumu ve Osmanlı-Rus devletlerinin politikalarına dair yaptığı açıklamalarla kendisini ikna etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Vedad Onur, **Tanzimat Devrinin Büyük ve Unutulmaz Devlet Adamları**, Başnur Matbaası, Ankara 1964, s. 77-94.

geri dönmek istemeleri üzere 22 Ekim 1849'da 124'ü Lehli, 201'i İtalyan, 2732'si Macar olmak üzere 3156 kişi Avusturya'ya gönderilmiştir. Bu arada Kossuth ve yanındakiler de 4 Kasım 1849'da Vidin'den Şumnu'ya gönderilmiştir. Osmanlı Devleti Macar ihtilali reislerini Avusturya Devleti'nin meşru düzeni aleyhinde herhangi bir faaliyette bulunamamaları şartıyla Türkiye'de kalmalarını kabul etmiştir. Aralarında Kossuth'tan başka eski Dışişleri Bakanı Kazmér Batthyany, Harbiye Nazırı Lazar Mészaros bulunduğu toplamı 36 kişinin isim listesi hazırlanmıştır. Bu listedeki mültecilerin Anadolu'da uygun yerlere yerleştirilmeleri düşünülmüştür. Müslüman olan Lehlilerin önce Diyarbakır'a yerleştirilmeleri istendi ancak havasının uygun olmaması ve şehrin etrafının surlarla çevrili olmasının mültecilere kaleye hapis olunmuş düşüncesini uyandıracağından, Halep'e nakledilmeleri kararlaştırılmıştır. Avusturya tebaasından olanların da Kütahya'da askeri bir kışlada gözaltında bulundurulmaları tercih edilmiştir[117].

Bu olaylar üzerine Avusturya, Macarların baş kaldırmış asiler olduklarını ileri sürerek Belgrat Anlaşmasının on sekizinci maddesi gereğince iadelerini istemiştir. Daha sonra Rusya, kendi tebaası olan Leh mültecilerin geri verilmesi için talep de bulunmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti, mültecilerin eşkıyalar olduğu yolundaki Rus ve Avusturya açıklamasını kabul etmediği için onları iade etmeye yanaşmamıştır. Bunun üzerine Rusya ve Avusturya ültimatom karakteri taşıyan notalar göndermişler, mülteciler geri verilmezse siyasi ilişkilerini keseceklerini söylemişlerdir. Bu durum 29 Ağustos 1849'da Meclis-i Mahsus'ta görüşülmüştür. Bu isteğin Şeyhülislam tarafından da İslam kanunlarına uymadığının belirtilmesi üzere bu istek reddedilmiştir. Mültecilerin geri verilmesi isteğini geri çevirmek Avusturya ve Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı düşmanca bir tavır takınmasına neden olmuştur. Bunun üzerine bu iki devletle Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler bozulmuştur. Ancak mültecilerin iadelerinin *"mültecileri cellâda teslim etmek*" olacağı düşüncesinden dolayı, Osmanlı devleti bu talepler karşısında haklı bir yol tutmak için Macar mültecilerine Müslüman olmayı teklif etmiştir. Ancak bu olaylar Macar lideri Kossuth'un umduğu gibi gelişmemiş ve mültecilerin Eylül 1849 ortalarında iadesi doğrudan bir tehlike haline gelmiştir. Türk devlet adamları,

[117] Ahmed Refik, **Türkiye'de Mülteciler Meselesi**, Matba'a-i Amire, İstanbul 1926, s. 37,47; Göyünç, **a.g.m.**, s. 174-175.

İstanbul'daki Leh temsilcileri, hatta Kossuth'un İstanbul'da bulunan temsilcisi Kont Gyula Andrassy'de Macar ve Leh mültecilerin İslam dinine geçmelerinin amaca en uygun yol olacağını, çünkü bu takdirde Sultanın kuşkusuz onları Ruslara ve Avusturyalılara teslim etmeyeceğini vurgulamıştır. Bunun sonucunda mülteciler arasında ilk ciddi bölünme olmuştur[118]. Fakat birçoğu İslamiyet'i kabul etmiştir. Böylece mültecilerin iadesi hakkında anlaşmalarda mevcut hükümlerin kapsamı dışına çıkılmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin İslamiyet'i kabul etmiş olanlara rütbelerine ve önceki görevlerine uygun görevler vermesi Avusturya'nın hiç hoşuna gitmemiştir. Ancak İngiltere ve Fransa'nın İstanbul'daki elçilerinin, Osmanlı'nın mülteciler sorununda izlediği yolu haklı gördüklerini ilân etmiştir. Macar ve Leh Mültecileri sorunu böylece uluslar arası bir nitelik kazanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu yapısı bakımından İngiltere ile Fransa'dan çok Rusya ile Avusturya'ya benziyordu. Birçok milleti bünyesinde bulundurmaktaydı. XIX. Yüzyılın başlangıcından beri milliyetçilik isyanları Türk topraklarında yayılmakta ve hatta meyve vermekte idi. Böyle olmasına rağmen, genel siyasi durum, Osmanlı Devletini İngiltere ve Fransa'ya yaklaştırmıştır. Ayrıca mültecileri geri vermek, egemen bir devletin şeref ve haysiyeti ile de uzlaşma kabul etmeyen bir hareketti. Bundan dolayıdır ki Osmanlı, mültecileri iade etmemeye ve gerekirse bunun için Avusturya ile Rusya'ya karşı koymaya karar vermiştir. Bunun üzerine Rusya ve Avusturya elçilerini İstanbul'dan geri çağırmıştır[119]. Avusturya ve Rusya'nın mültecileri talebi üzerine Sultan Abdülmecit uzun süreler Macarların kalbinde yer edinen şu tarihi sözleri söylemiştir[120]:

"Her bir Macar için elli bin Osmanlı kanı döker, yine de iade etmem."

Bunun üzerine Osmanlı hükümeti, Avrupa'da yayınladığı bir rapor ile merhamet ve insanlıktan doğan duygularla, mültecileri koruma hususunda yaptığı fedakârlığı belirtmiştir. Raporun yayınlanması, Avrupa'da büyük tepkiler yaratmıştır. İngiltere ve Fransa'da Türkiye lehinde gösteriler yapılmıştır. Öyle ki, Londra'da ki

---

[118]Hermann, **a.g.e.**, s. 86 ; Karal, **a.g.e.**, s. 216; Göyünç, **a.g.m.**, s. 174; Kuneralp, **a.g.m.**, s. 430.
[119] Karal, **a.g.e.**, s. 216.
[120] Ebubekir Sofuoğlu, *"Abdülmecid ve Macar Mülteciler"*, **Tarih ve Toplum**, C. 36, Sayı. 215, (Kasım 2001), s. 41; Tevfik, **a.g.e.**, s. 7.

Türk Elçisi Kostaki Musurus Paşa'ya sokakta rastlayan İngiliz gençleri, atları sökerek elçiliğe kadar arabasını kendileri çekmişlerdir[121]. Lord Palmerston, Avusturya ve Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu ile siyasi münasebetlerini kesmeleri hakkında kendi düşüncesini şöyle ifade etmiştir:

"Ben öyle sanıyorum ki, iki imparatorluk sefirleri tarafından yapılan bu teşebbüs göz korkutmak için bir oyundur.

Fakat ne olursa olsun, İngiltere ile Fransa'nın Padişaha samimi ve azimli yardımda bulunmaları ve Rusya ile Avusturya devletlerine icabında Türk'ü savunacak dostlar olduklarını göstermelidirler."

Bu gelişmeler üzerine İngiltere hükümeti, 20.000 askerlik bir donanmayı her ihtimale karşılık Osmanlının hizmetine vermeye hazır olduğunu bildirmiştir. Ayrıca, Fransa'nın da yardım etmeye hazır olduğunu belirtmiştir. Osmanlının kararlı tutumu, Fuat Paşa'nın Rus Dışişleri Bakanı Neselrod ve Rus Çarı Nikola ile görüşmesi, İngiltere ve Fransa'nın Osmanlıya yardım etmeye karar vermeleri ve Avrupa genel siyasetinin Rusya ve Avrupa aleyhine dönmesi, bu devletlerin Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkilerini yeniden kurmaya sevk etmiştir. Mültecilerden isteyenlerin hayatlarına dokunulmayacağına dair ilgili devletlerden güvence alındıktan sonra memleketlerine dönmelerine müsaade edilmiştir. Müslüman olanlar ise Türkiye'de yerleşip rütbelerine göre orduda ve idarede çalışmışlardır[122]. 1849 yılında Osmanlı Devletine sığınan Macar-Polonya birlikleri, komutanlarından askerlerine kadar hepsi Osmanlı modernleşmesine katkıda bulunmuşlardır[123]. Bu mülteciler, sadece orduda değil, sivil bürokrasiye ve kültür hayatına da önemli hizmetler sunmuşlardır[124].

---

[121] Karal, **a.g.e.**, s. 216-217.
[122] **A.g.e.**, s. 217.
[123] İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İletişim Yayınları, 13. Baskı, İstanbul 2002, s. 29.
[124] Mülteci subayların bir kısmı Vidin'de Müslümanlığı kabul etmiştir. Bunların bazıları: General Kmetty (İsmail Paşa), Kont Roswadowski (Hamza Bey), Bem Dede (Murat Paşa), Michael Czaikowsky (Sadık Paşa), Zanitski (Osman Paşa), Stein (Ferhat Paşa), Borzecki (Mustafa Celaleddin Paşa), Baron Stein (Ferhat Paşa), Seweyn Bielinski (Serasker Nihat Paşa), Wladislaw Czaikowsky de (Sadık Paşa) yeni kurulacak Kazak alaylarının komutanı olarak tayin edildiler. Ferhat Paşa (Baron Stein) ise, İsmail Paşa ve Sefer Paşa (Kossielski) ile Kazak, Polonez alaylarıyla Kafkas cephesinde Ruslara karşı mücadele ettiler. Ayrıca sanayi ve eğitim alanın da görev alan ve din değiştirmeden orduda da yararlanılanlar vardır. Topçuluk, haritacılık, matematik, veterinerlik ve resim alanın da

Lajos Kossuth, Mor Perczel, Kazmer Batthyany, Gabor Egressy ve bağımsızlık savaşlarına katılan yabancılar arasında Bem Dede, Richard Guyon ve birçok vatansever uzun süre Türkiye'de yaşamıştır. Bu kişileri ve Türk milletine karşı duydukları sevgiyi, hatıralarından, notlarından ve kitaplarından öğrenmekteyiz. Macarların birçokları Türkiye'de tamamen yerleşmiştir. Bunlardan Miksa Stein, Ferit Paşa; Jozsef Kollaman, Fevzi Paşa ismiyle Türk Ordusuna hizmet etmiştir. Macar bağımsızlık savaşına katılmış olan yabancı komutanlardan Bem Dede, Richard Guyon Türk ordusunda üstün hizmetleri neticesinde ödüllendirilmişlerdir. Türkiye'de yaşamış olan Adolf Fenyes'in kızı Nigar Hanım da ilk Türk kadın şairi olarak ün kazanmıştır. Ayrıca Osmanlı idari ve askeri hayatında János Szendrey ve Ödön Széchenyi'nin de büyük katkıları olmuş ve Sultan tarafından ödüllendirilmiştir. Ödön Széchenyi İstanbul itfaiye teşkilatını kurmuş ve böylece başkenti sık sık tehdit eden yangın tehlikelerini önlemekle büyük mükâfatlar kazanmıştır[125].

Kossuth Kütahya'da günlerini boş geçirmemiştir. Türkiye'de kaldığı bir buçuk sene içerisinde Türkçe öğrenmiştir. Hatta bir Türkçe Gramer hazırlamıştır. Kossuth'un kâtibi Karoly Laszlo tarafından bir kopyası hazırlanmıştır. Ayrıca 1848-1849 ihtilali sırasında edindiği tecrübeye dayanarak, yeni bir özgürlük hareketinin başlaması halinde Macar ordusunun başkomutanlık görevini kendisinin üstlenmesi gerektiğini düşünüyor idi. 1848 Kasımında Yukarı Tuna ordusuna birkaç gün komutanlık etmiştir. Bu deneyimlere dayanarak Kossuth, 1849'da albaylığa kadar yükselen ve iltica sırasında kendisi tarafından tuğgeneralliğe yükseltilen Jerzy Bulharyn'den Kütahya'da askeri konuda teorik ve pratik dersler almıştır. Elindeki kaynaklara da dayanarak askeri teori niteliğinde 19 inceleme yazmıştır. Bunların büyük kısmını Macar özgürlük savaşından aldığı örneklerle, bazı stratejik ve taktik sorunlara ışık tutmuştur. Bu teorik çalışmaların yanı sıra Kossuth yeni Macar özgürlük savaşının bir an önce patlak vermesi amacında elinden geleni yapmıştır.

---

sığınan mültecilerin Osmanlı yenileşmesinde önemli payları vardır. Franciszek Sokolski, Edirne Nafia müdürlüğü yapmıştır. Antony Antonowicz telgraf başmüfettişi oldu. Jablonowski hekimdi. Midhat Paşa'nın kurduğu sanayi mekteplerinde de Polonyalı ve Macar teknisyenler öğretmenlik yaptı, Görüldüğü gibi Osmanlı Modernleşmesi mülteciler sayesinde önemli kadrolar kazanmıştı. Macar ve Polonya asıllı Paşalar ve görevliler sadece kendileri değil, evlilik yaptıkları ve akraba oldukları çevreye de yeni hayat tarzı getirdiler. (Ortaylı, **a.g.e.**, s. 245-247.)

[125] Hazai, **a.g.e.**, s. 21-23.

Kossuth, Kütahya'dayken İtalyan demokrat politikacısı Giuseppe Mazzini'den mektup almıştır. Mazini bu mektubunda Kossuth'u, Londra'daki İtalyan, Alman, Fransız ve Leh demokrat mülteci örgütlerinin çalışmasını koordine edecek olan Avrupa Merkezi Demokrat Komitesi'ne katılmaya davet etmiştir. Ancak Kossuth mektubu cevaplamak için uzun süre beklemiştir. Zira 1848-1849 da edindiği tecrübelerden uluslararası politika olasılıklar ve büyük devletler arasındaki zıtlıkları dikkate almadan ve bunlardan yararlanmadan, bağımsız Macaristan'ın oluşturulmasında başarıya ulaşılamaz idi. Avrupa'daki büyük devletlerin temsilcileri tarafından kafaları bulanık kışkırtıcılar olarak nitelenen demokratlarla el sıkıştığı takdirde, tam bu zıtlıklardan yararlanmayı imkânsız hale getirmiştir[126].

Bundan dolayı Kossuth, Avrupa'daki büyük devletlerin Macar mültecileri yararına müdahalelerinden umudu kestiği bir sırada Mazzini'ye cevabını yazmıştır. Cevabında bir işbirliği olasılığını reddetmemekle beraber, aşırı doktriner saydığı Mazzini'den yana olmayı açıkça üstlenmek de istememiştir. Mazzini'nin vurguladığı gerekçeler gene de kendisini bir ölçüde etkilemiştir. Bu sebeple en ilkel ihtiyatlı davranış kurallarına uymadan, 1851 yazından itibaren yurtta silahlı direniş hareketinin örgütlenmesine izin vermiştir. Çünkü Mazzini'nin kanısına göre, gizli örgütler sayesinde Habsburg İmparatorluğunun çeşitli bölgelerinde aynı anda silahlı ayaklanma başlatabilirdi. Kossuth da, Mazzini de böyle bir ayaklanmada Macaristan'da ve Lombardia'da konuşlanmış olan İtalyan ve Macar askerleriyle tamamlanmış imparatorluk birliklerinin buna katılacaklarını hesaplamışlardır. Kossuth gene Rus-Türk zıtlıklarının savaşa yol açacağını umuyordu ve bu durumda Macaristan'da silahlı ayaklanma çıkartmayı göze almıştır[127].

Ancak Kossuth'un girişimleri oldukça acılı bir biçimde sonuçlanmıştır. Yurttaki hareketlerin koordinasyonuyla görevlendirilmiş olan topçu yarbayı (kendi ifadesiyle Albay) József Mack pek atılgan ve hayal gücü yüksek bir kişiydi. Fakat aşırı ateşli kişiliği nedeniyle böyle bir örgütlenmeyi yönetmeye elverişli olmamıştır. Mack'tan sonra bu göreve getirilen Sándor Gál da aynı nitelikleri taşıyordu. Yurttaki çeşitli direniş hareketleri arasında kurulan bağlantı ortak girişim için pek azdı; fakat

[126] Göyünç, **a.g.m.**, s. 179; Hermann, **a.g.m.**, s. 88-89.
[127] Hermann, **a.g.m.**, s. 89.

bazı örgütlerin ortaya çıkarılması için yeterliydi. Nitekim 1851 yazından itibaren yurtta yürütülen örgütlenmelerin hiçbiri gizli kalamamıştır. Üyeler sadece Macar bağımsızlık ülküsünün verdiği kurbanların sayısını arttırmıştır. Kossuth ancak bu suikastların meydana çıkarılması ve Mazzini'nin 6 Şubat 1853'te Milano'da çıkarttığı ayaklanmanın bastırılmasından sonra uyandı ve yeni bir devrimin başlatılması için bu türden hareketlerin elverişli olmadığını görmüştür[128].

Kossuth, 1848-1849 yıllarının milliyetler sorununun bıraktığı miras ve bundan çıkarılacak derslerin muhasebesini gene Kütahya'da yapmıştır. Ona bu ilhamı verenlerden biride, batıdaki Macar mültecilerinin önemli kişilerinden László Teleki olmuştur. Paris'te Macar Menfaatleri temsilciliği görevini üstlenmiş olan Teleki daha 1849 ilkbaharında, Macaristan'da iç federasyon oluşturulması düşüncesinde kesin sonuca varmıştır. O'na göre *"yalnız Avusturya değil, Szent Istvan'ın Macaristan'ı da ölmüştür"*. Teleki'ye göre Macaristan ya toprak bütünlüğü ilkesinden vazgeçecek ve kendi milliyetleriyle anlaşacaktı, ya da yok olacak idi. Buna karşılık Kossuth'un düşüncesine göre Macaristan bir iç federasyonu kabul edemezdi. Çünkü ister istemez milliyetlerin yoğun olduğu bölgelerinin ülkeden kopmalarına yol açardı. Kossuth, milliyetler sorununun ancak Macaristan'ın komşu devletlerle konfederasyon kurmasıyla çözümlenebileceği görüşündeydi. 15 Haziran 1850'de Teleki'ye yazdığı mektupta dile getirilen plan, Macar, Leh, Çek, Hırvat, Sloven, Sırp, Damlat ve Romen bölgelerinin konfederasyonu çiziliyordu. Kossuth, tarihi Macaristan bölgeleri arasında sadece Hırvatistan ve Slovenya'nın kaderlerini tayin ve Macaristan'dan ayrılma haklarını tanıyordu. Kossuth ayrıca, -Sırp ve Romen beyliklerinin Osmanlı hâkimiyeti altında olmaları nedeniyle- konfederasyonun kurulmasına Osmanlı İmparatorluğunun rıza göstermesini sağlamayı da gerekli görüyordu. Kossuth'a göre, dâhilde milliyetler sorunu, Macaristan'ın milliyetlerin dağılımına göre elden geldiği kadar vilayetlere bölünmesiyle çözülebilirdi. Bu da aynı şekilde- ülkenin toprak bütünlüğü bölünmeksizin- Macaristan'da iç federasyonun gerçekleşmesine yönelik olurdu. Kossuth bu düşüncesini 1851 Nisanında ayrıntılarıyla kaleme almıştır. 19 Haziran'da Mazzini'ye yazdığı cevap mektubuna ekleyerek göndermiştir. Çünkü Mazzini kendisinden, milliyetler arasında

[128] **A.g.m.**, s. 89-90.

ilişkileri nasıl düzenlemeyi düşündüğünü açıklamasını rica etmişti. Kossuth ise *"Kütahya Anayasa Taslağı"* denilen bu çalışmasında sadece milliyetler sorununu nasıl düzenlemek istediğini açıklamakla kalmadı, aynı zamanda bağımsızlığını elde eden Macaristan'ın anayasal toplum düzeninin nasıl olmasını düşündüğünü de genel hatlarıyla anlatmıştır[129].

Fakat ilgili çevrelerde bu taslak ciddi ve elverişli bir yankı uyandırmamıştır. Kossuth ise bu mektubunu postaladıktan birkaç hafta sonra artık Türkiye'den ayrılmaya hazırlanıyordu. Nihayet 1 Eylül 1851'de Kütahya'dan ayrılmıştır[130]. Kossuth Türkiye'de kaldığı yıllar hakkında şunları söylemiştir[131]:

" Ben Türk halkına Şükran borçluyum ve bu borcu aziz ve mukaddes bir mükellefiyet olarak kabul ediyorum. Türk halkının milli özelliklerine ve asil seciyesine karşı büyük bir saygı duymakta ve bu seciyeyi takdir etmekteyim"

Kossuth ve arkadaşları, Kütahya'da iki yıl kadar süren misafirlikten sonra İngiltere ile Fransa'nın Türkiye'yle yaptıkları anlaşma üzerine buradan ayrılmışlardır. Kossuth, daha sonra gittiği Londra'da büyük bir zafer kazanmış kahraman gibi karşılanmıştır. Burada yaptığı konuşmasında, hayatını güven altına alan ve kendisini düşmanlarına teslim etmeyen Türkleri şu sözlerle övmüştür[132]:

"Bugünkü hayatım ve hürriyetime sahipliğim, Avusturya ile Rusya'nın tehditlerine, baskılarına rağmen beni ve arkadaşlarımı muhafaza eden Türkler sayesindedir. O Türkler ki yüksek hislerle ve insan haklarına saygılı oluşları ile tüm tehditlere boyun eğmediler. Türk milleti, bu yönüyle, üstün bir güce sahiptir. Türkiye'nin bugün ve istikbalde mevcut olması, Avrupa'nın ve insanlık âleminin yararınadır. Ben Türklerden gördüğüm lütuf ve saygının hatıralarıyla yaşıyorum."

---

[129] **A.g.m.**, s. 90-91.
[130] **A.g.m.**, s. 92.
[131] Hazai, **a.g.e.**, s. 22.
[132] Taha Toros, **Geçmişte Türkiye-Polonya İlişkileri (Turco-Polish Relations In History)**, Gözlem Matbaacılık, İstanbul 1983, s. 24.

Kossuth ve arkadaşları ülkeden ülkeye giderek sempati uyandırmak ve destek toplamak amacıyla dolaşmıştır[133]. Rusya, Macar mültecileri sorununun istediği gibi çözümlenmemesinden dolayı bu durumdan hoşnut kalmamıştır. Bundan iki yıl sonra Rusya, Osmanlı İmparatorluğunu İngiltere ile paylaşma girişiminde de başarısız olmuştur. Bunun üzerine Osmanlı Devletinin Ortodoks ve Slav tebaasını himayesi altına almak istemesi girişiminin bir sonucu olarak Kırım Savaşı çıkmıştır[134].

I. IV. XIX. Yüzyılın Sonunda Osmanlı-Macar İlişkileri

Avusturya, 1849 ihtilalinin bastırılmasına yardım ettiğinden dolayı minnet borçlu olduğu Rus müttefikini Kırım Savaşı sırasında izlediği siyasetten dolayı kendisinden soğutmuştur. Ayrıca Viyana'nın Doğu meselesinde izlediği siyasette, bir asırdan fazla müttefik ve dostça münasebetlerde bulunan iki devlet arasında yakınlaşmayı artık imkânsız bir hale getirmiştir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Rusya'nın Balkanlardaki Ortodoks ve Slav milletler üzerinde himaye kurmak istemesine izin vermek istememesi de bu iki gücü karşı karşıya getirmiştir[135].

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Osmanlı Devleti arasındaki Kırım Savaşı sırasındaki iyi ilişkilerin bir sonucu olarak savaş sırasında Avusturya-Macaristan İmparatorunun kardeşi Arşidük Ferdinand Maksimilyen, komutasındaki donanma birçok Türk sahil şehirlerini (İzmir, Beyrut, Girit, Yafa, Kudüs) gezmiştir. Avusturya-Macaristan İmparatoru bu gezinin sonucunda Osmanlının misafirperverliğine karşılık Osmanlı Devlet adamlarına verilmek üzere çeşitli rütbelerden nişanlar göndermiştir[136]. Kırım Savaşı sırasında Osmanlı Devletinin daha önceden de Macarlarla ilgili izledikleri dostane politikalar neticesinde pek çok Macar subayı Osmanlı hizmetine girip, Kırım Savaşına katılmıştır[137].

---

[133] István Lázár, **Hungary A Brief History**, Translated: Albert Tezla, Corvina Books, Budapest 2002, p. 157.
[134] Karal, **a.g.e.**, s. 217.
[135] Eckhart, **a.g.e.**, s. 217.
[136] Nihat Karaer, **Paris, Londra, Viyana; Abdülaziz'in Avrupa Seyahati**, Phoenix Yayınları, Ankara 2003, s. 29.
[137] Kırım Savaşına katılan Macarların en önemli ismi Kossuth'un generallerinden György Kmetty İsmail Paşa (14 Mayıs 1813, Felsapokargy, 25 Nisan 1655 Londra) Askeri akademi mezunu, bağımsızlık mücadelesinde kahramanca savaşmıştır. 26 Haziran 1949'da general olmuştur, Halep valisi Murat Paşa'nın yardımcılığına atanmıştır. O vefat edince Aralık 1850'de Londra'ya gitmiştir.

Ayrıca Sultan Abdülaziz'in, Avrupa seyahati dönüşü sırasında uğradığı Budapeşte'de (31 Temmuz 1867) *"Çok Yaşa"* diye haykıran binlerce Macar tarafından da o güne kadar görülmemiş olan olağanüstü bir sevgi ve hürmet örneği sergilenmiştir. Bunda 1849 yılında Osmanlıya sığınan Macar mültecilerinin gördükleri dostane kabule karşı olan, minnet duygularının büyük etkisi olmuştur[138]. Rusya ise mülteciler meselesinin üzerinde yarattığı ezikliği kutsal yerlerde kazanacağı zaferle telafi etmeyi ümit etmiştir. Ancak asıl amacı Balkanlardaki Ortodoks ve Slav unsurları Osmanlı'dan koparmak ve Osmanlı Devleti üzerinde himaye kurmak idi[139]. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu 1866'da Sadowa Savaşında aldığı yenilgi üzerine Batı cephesini kapatarak, bütün dikkatini Doğu'ya çevirmiştir. Bunun sonucu olarak buradaki ilk hedefleri Sırbistan ile Karadağ üzerinde koruyuculuk hakkı elde etmeye ve Bosna-Hersek'i topraklarına katmaya dayanıyor idi. Avusturya'nın bu politikası Alman çıkarları dolayısı ile Bismarck tarafından da desteklenmekte idi. Ancak, Avusturya'nın Balkanlardaki en büyük rakibi bölgede yayılmayı amaçlayan Rusya idi. Bundan dolayı Avusturya, güçlü bir Rusya'nın Doğu Avrupa'ya yerleşmesi yerine, güçsüz Osmanlı Devletinin devamına ve toprak bütünlüğüne taraftar olmuştur. Bunun içinde, Hersek isyanı'nın bastırılması ve statüko'nun korunmasını istemekte idi[140]. Macarlar monarşide ikili devlet sistemiyle kazandıkları haklar sonucunda 1867'den itibaren Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun iç ve dış işlerinde çok daha fazla söz sahibi olmuştur[141].

Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı De Beust, Almanya ile iyi ilişkiler kurmakta tereddüt eden politikasından dolayı İmparator François Joseph ile anlaşamaması üzerine, 1871 Kasımında görevden alınmıştır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun Dışişleri Bakanlığına Macaristan Başbakanı ve Alman Başbakanı Bismarck'ın dostu Kont Gyula Andrassy getirilmiştir. Andrassy, Beust'ün intikam

---

Kırım Savaşı çıkınca tekrar Türkiye'ye dönerek, Rus ordularına karşı Kars'ın savunmasında görev almıştır. (Tekindağ, **a.g.m.**, s. 158; Tasnádi, **a.g.m.**, s. 75.)

[138] Karaer, **a.g.e.**, s. 138.

[139] Hale Şıvgın, *"XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti (Genel Durum)"*, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Sayı. 129, (Eylül 1997), s. 20.

[140] Uçarol, **a.g.e.**, s. 324.

[141] Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 318.

politikası yerine, *"Benim politikam, net samimi ve kesin olarak barış'tır"* diyerek Almanya ile yakınlaşma politikası dönemi başlatmıştır. Andrassy, Avusturya-Macaristan'ın Balkanlara yönelmesi düşüncesinde idi. Bundan dolayı İmparatorluğun dış politikasını Batı'dan Doğu'ya çevirmiştir. Bu ise, kendisini *"Panslavist"* Rusya ile karşı karşıya getirmiştir. Böyle olunca, Avusturya-Macaristan'ın Almanya ile işbirliği zorunlu ve gerekli olmuştur. Böylece, Alman-Avusturya-Macaristan bloğunun ortaya çıkması, Bismarck'ın düşünce sistemini oluşturmuştur[142]. 1871 yılında Macar Kont'u Gyula Andrassy'nin Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun Dışişleri Bakanlığına getirilmesiyle Macarlar monarşi içerisindeki konumlarını daha da güçlendirmiştir. Bunun sonucunda İmparator Macarların isteklerine daha çok ilgi göstermiştir[143].

Andrassy'nin Dışişleri Bakanlığına atanması Osmanlı Devleti tarafından da çok olumlu karşılanmıştır. Çünkü Andrassy'nin Türkiye'ye karşı olan iyiliksever ve dostane duyguları iyi bilinmekte idi. Andrassy'nin Türkiye'ye karşı gösterdiği sevgi ve güven de bu kanıyı desteklemiştir. Bundan dolayı 1868'de Andrassy'ye birinci rütbeden Mecidî Nişan'ı* verilmiştir. Andrassy görevi başına gelir gelmez İmparatorluk elçilerine yolladığı *"genelge"* de Osmanlı Devleti ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasındaki dostluk ve ittifak ilişkilerinin bu dönemde de bakanın himayesi altında devamlılığının sağlanacağını göstermiştir[144]. Andrassy'nin bu genelgeyi yayınlamasının nedeni İmparatorluk elçilerinin dışişleri bakanı olarak kendi bakış açısını öğrenmeleri için yapmıştır[145]. Genel olarak Andrassy'nin siyaseti Avusturya-Macaristan monarşisinin menfaatlerini korumak ve bu menfaatlerin çatışması halinde ise her iki devlet siyaseti arasında bir denge kurmak amacına sahip idi[146].

---

[142] Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 339.
[143] Burns, **Ibid.**, p. 52.
* Mecidî Nişan, Sultan Abdülmecit zamanında çıkartılmıştır. Halk arasında Mecidiye nişanı suretinde de kullanılır. 3 Zilhicce 1268 (1852) kullanılmaya başlanmıştır. Birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve murassası bulunmaktadır. (Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. 2, İstanbul 1993, s. 428.)
[144] BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), **HR. SYS (Hariciye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı)**, Dos. 158, no. 62, Lef. 1; BOA, **İ. HR (İrade Hariciye)**, Dos. 227, no. 13306.
[145] Burns, **Ibid.**, p. 60.
[146] BOA, **HR. SYS**, Dos. 160, no.14, Lef. 12.

Andrassy'e göre, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu için Rusya en büyük tehlike idi. Ancak Andrassy Dışişleri Bakanlığına geldiğinde Rusya'ya karşı politikasını uygulamada bazı zorluklarla karşılaşmıştır. İçerideki Çar taraftarı entrikalar onun çabalarına engel oluşturmuştur. Bunların başında, Arşidük Albert'in liderliğini yaptığı Rus taraftarı muhalefet, Balkanlarda Rusya ile işbirliği ile genişleme isteyenler gelmekte idi. Andrassy, İmparator François Joseph'i ikili monarşi için böyle bir genişlemenin tehlikeli olabileceğine ikna etmek zorunda kalmıştır. Andrassy'nin politikasının önemli kısmı ikili monarşiye karşı Balkanlardaki Panslavist tehdit oluşturmakta idi. Andrassy monarşiye daha fazla Slavın girmesine engel olmak amacına yönelik politika izlemiştir. Balkanlarda zayıflayan Türk kontrolü Slavların Avusturya-Macaristan için tehlikesini yükseltmiştir. Ayrıca Avusturya-Macaristan'ın bölgesel olarak genişlemeye ihtiyacı olmadığını ve bölgesel büyüme hareketinin monarşinin her iki tarafı için utanç verici olduğuna inanmıştır. Avusturya-Macaristan için en iyi politika barışı koruma ve refahın artmasının sağlanması düşüncesinde idi[147]. Andrassy'nin Balkanlara bakışı, Viyana'nın uygun politika ile Romanya, Sırbistan ve Karadağ arasındaki işbirliğine engel olup, Osmanlının desteklenmesini öngörmüştür. O'na göre Avusturya-Macaristan politikası, Bosna-Hersek'i almak gibi saldırgan bir hareketi reddetmelidir. Çünkü Sırbistan, Karadağ, Türkiye ve hatta Rusya ikili monarşiye karşı bir koalisyon kurabilir idi. Bu nedenle Andrassy Alman yardımının Avusturya-Macaristan için zorunlu olduğuna inanmış ve Bismarck ile ittifak kurmaya adım atmak için imparatordan izin istemiştir[148].

Ancak Andrassy, Rusya'ya karşı olan Avusturya-Macaristan ve Almanya ittifakı düşüncesi 1872'de İmparator François Joseph'i ikna edip ittifakla ilgili görüşmeye Berlin'e gittiğinde ittifak düşüncesi yıkılmıştır. Bu amacını gerçekleştiremese de düşünceden vazgeçmemiştir. Bismarck ile iyi ilişkiler kurarak Üç İmparator Liginde[149] Almanya'nın Avusturya-Macaristan'ı tercih etmesini

---

[147] Burns, **Ibid.**, pp. 56-61; Zoltán, **19 Történelmi Arckép, A 19. Század Magyar Történelméből**, s. 156.
[148] Burns, **Ibid.**, p. 65.
[149] Üç İmparator Ligi (1872), Alman İmparatorluğunun ilanından sonra ilk anlaşma Rusya ve Avusturya ile yapılmıştır. Bismarck'ın çabaları sonucunda Alman, Rus ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları Berlin'de bir araya toplanarak bir anlaşmaya varmıştır. Üç imparator anlaşması (ligi)

sağlamaya çalışmıştır. Rusya karşıtı politika benimseyemediğinden daha sonra zorunlu olarak daha kurnaz hareket etmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine Üç İmparator Ligini kullanarak Rusya'ya karşı Balkan siyaseti ve balkanlardaki hareketi hakkında direktif verme yolunu seçmiştir[150].

Paris Antlaşması (1856) ile Osmanlı Avrupa'sında kurulan denge, 1870'ten sonra Rusya tarafından bozulmaya başlanmıştır. Bu hareket Balkan Hıristiyan toplumlarını Osmanlı yönetiminden ayrılmak için girişimlere yönlendirmiştir. Slavcılık hareketleri ile yabancı devletlerin bu bölge toplumlarını kışkırtmaları ve onlara her türlü yardımda bulunmaları bu hareketin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Hersek isyanı da bu kışkırtmaların sonucunda çıkan önemli bir isyandır[151]. 1873 yılında 24 Bosnalı Hıristiyan tüccar Hırvatistan'a kaçıp; Avusturya Konsolosuyla dostça ilişkiler içinde olmak suçundan, Bosna'da birçok Hıristiyan'ın idama çarptırıldığı yönünde bazı yalanlar söyleyerek Avusturyalıları, Bosna'ya müdahale etmeleri için ahlaki ve dini yükümlülük altına sokmak istemişlerdir. Ancak, Osmanlı egemenliğinin dağılmasına ve Avusturya ordusunun buraya müdahale etmesine yol açan gerçek etkenler dinsel değil ekonomik ve siyasidir[152].

24 Temmuz 1875 tarihinde Bosna-Hersek'in Nevesin (Nevesinje) kazasında yaşayan Hıristiyanlar vergilerini ödememek için Karadağ'a sığınmışlardır. Rus himayesi altında olan Karadağ Prensi'nin de Rusya'yı işin içine sokması, Hersek

---

denen ve yazılı olmayan bu anlaşmaya göre Avrupa'da statüko korunacaktı. Bu özellikle Fransız-Alman sınırı için önemli idi. Ayrıca ihtilalci hareketlere karşı işbirliği yapılması kararlaştırılmıştır. Barış tehlikeye düştüğünde imparatorlar aralarında danışıp, ona göre hareket edecekler idi. Üç imparator birliği Osmanlı İmparatorluğunu ilgilendiren doğu sorunundaki anlaşmazlıkları birlikte çözeceklerdi. Daha sonra Rusya bu birlikten çekilmiştir. Birliğin bozulmasına sebep olan olay, Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki çıkar çatışmalarıdır. Almaya Berlin Kongresi ile doğu sorununa da ağırlığını koyunca Rusya yeniden Almanya'ya yaklaşmak gereğini duymuştur. Böylece 1881'de Üç İmparator anlaşması yenilenmiştir. Bu kez yazılı olarak yapılan anlaşma "3" yıl için öngörülmüştür. Bir Alman-Fransız savasında Rusya ile Avusturya-Macaristan yalnız kalacaklar idi. Osmanlı İmparatorluğu boğazlarda bir başka devlete ayrıcalık tanıyacak olursa, Rusya'da boğazlar bölgesinde harekete geçmede serbest olacak idi. Böyle olduğun halde Balkanlarda çok geçmeden yeni bir Rusya-Avusturya yarışması baş göstermiştir. 1885'te Bulgaristan olayları yüzünden bir bunalım başlayınca da Rusya süresi geçen anlaşmayı yenilemiştir. (Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**, Alkım Yayınevi, 12. Baskı, İstanbul ve Ankara, Tarihsiz, s. 23-27.)

[150] **Ibid.**, p. 461.

[151] Uçarol, **a.g.e.**, s. 323.

[152] Noel Malcolm, **Bosna**, Çev. Aşkım Karadağlı, Om Yayınevi, İstanbul 1999, s. 219.

ayaklanmasını kısa sürede bir Avrupa sorunu haline getirmiştir[153]. Osmanlı Devleti, Avrupa devletlerinin iç işlerine müdahalesine fırsat vermemek için ayaklanmayı zorla değil nasihatçiler aracılığıyla durdurmak istemiştir. Fakat bu hareket, devletin, olay karşısında güçsüz ve kararsız kaldığı izlenimini vermiştir. Bu da ayaklananlara cesaret vererek isyanın gelişmesine ve yayılmasına yol açmıştır. Böylece ayaklanmanın, Bosna, Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan'da da etkisi görülmüştür. Bunun sonucu olarak özellikle Karadağ ve Sırbistan'dan buraya her türlü yardım ve destek gelmeye başlamıştır. Bu durum isyanın hemen bastırılmasını geciktirmiş ve yayılarak bütün Balkanları tehdit eder bir duruma gelmiştir. Ayrıca Avrupalı devletlerin bölgedeki çıkar çatışmaları ve kışkırtmaları da olayın yayılmasında önemli rol oynamıştır. Bu gelişmeler sonucunda Hersek isyanı çözümlenmesi zor bir Balkan bunalımı halini almıştır. Bunalımın bu noktaya gelmesi, başta Avusturya ve Rusya olmak üzere Avrupalı devletleri çıkarları oranında Balkan sorunuyla ilgilenmeye yöneltmiştir. İlk olarak harekete geçen Avusturya olmuştur[154]. Balkan Slavlarındaki bu kaynaşma, topraklarında Slav unsurları bulunan Avusturya-Macaristan, bu ayaklanmanın kendi topraklarına da bulaşmasından korkmuştur[155].

1867'den itibaren Avusturya-Macaristan düalizmi içinde geniş bir muhtariyet ile milli varlıklarını istedikleri gibi düzenleyen Macarlar, siyasi ve sosyal haklar elde etmişlerdir. Ayrıca bu dönemde Macar tarih araştırmaları da bir hayli ilerlemiş, Macarlığın Türklükle yakın ilgi ve ilişkileri hakkında pek çok şey öğrenilmiştir. Milli his ve meselelerde hassas olan Macar Milleti, 1876'da Sırp isyanında Osmanlının zaferi üzerine Macarlar, Slavlara karşı, Türk Milleti hakkındaki his ve sevgilerini açığa vurmuştur. Önce, Budapeşte Üniversitesi öğrencileri ile Macar soylularından oluşan bir heyet aracılığıyla Serdar-ı Ekrem Abdülkerim Nadir Paşa'ya hediye bir kılıç sunmuşlardır. Bunun üzerine kılıcı getiren heyet Osmanlı nişanlarıyla ödüllendirilmiştir[156].

---

[153] Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Alkım Yayınevi, İstanbul 2006, s. 494.
[154] Uçarol, **a.g.e.**, s. 323-324.
[155] Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 495.
[156] Tayyib Gökbilgin, **XIX. Asır Sonlarında Türk-Macar Münasebetleri ve Yakınlığı**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1962, s. 172-173.

1876 Osmanlı-Sırp Savaşının ilk günlerinden itibaren Macar askerleri, Sırplara karşı savaşmaya gitmek ve Macar doktorları Türk ordusunun yaralarını sarmak için Osmanlı elçisinden kendilerine pasaport verilmesinde ısrar etmişlerdir. Daha önce Habsburglar ile işbirliği yapıp Macar özgürlük savaşını bastırmak için faaliyetler de bulunan Sırplara karşı, Osmanlıya bağlılıklarını ve fedakârlıklarını göstermişlerdir. Bunlarla da yetinmeyen Macar Devleti, Türklere karşı dürüst ve dostane siyasetinin yeni bir kanıtı olacak daha ciddi adımlar atmıştır. Macar Başbakanı Kalmán Tisza, yayınladığı genelge ile Macaristan'ın yandaşı ve dostu olan bir devlete karşı savaşmaya gitmek için sınırı açan Sırp kökenli Macarlara en ağır cezaları vermiştir. Ayrıca Budapeşte'de milletvekili olan ünlü Sırp kışkırtıcısı Miletitch, söz konusu genelgenin hükümlerine uymayı reddettiği için, Nevsatz'ta, Adalet Yüce Mahkemesi emriyle, parlamentonun önceden onayı olmadan halkın bir temsilcisinin tutuklanmasını yasaklayan anayasal haklara rağmen tutuklanmış ve yargılanmak üzere Budapeşte'ye götürülmüştür[157]. 12 Kasım 1876 tarihli Macar gazetesi *"Vasárnagi Uyság"* da Osmanlı-Sırp Savaşı sırasında başarı gösteren Türk ordusunu ve yetenekli komutanlarını övücü yazılar yayınlamıştır. Bu gazetenin yapmış olduğu bu yayın bu dönemdeki Macar basınının bu yıllardaki tutumuna güzel bir örnek teşkil etmektedir. Ayrıca Macar kamuoyunun da tutumu hakkında ipuçları vermektedir[158]. Doğu sorununun ağırlık merkezini oluşturan Sırpların 1876'da Çernayev adlı Rus komutanı idaresi altında Bosna'ya saldırması üzerine Andrassy Sırplar tarafından temsil edilen Rus Panslavizminin Monarşi için doğuracağı tehlikeleri görmüştür[159].

---

[157]BOA, **HR. SYS**, Dos. 212, no. 32, Lef. 1; Budapeşte Osmanlı Elçiliğinden gelen telgrafın aslı için bkz. Ek 1.

[158] Gazete Abdülkerim Paşa'dan övgüyle şöyle bahsetmektedir*; "Daha önce Harbiye Vekili olan, Türk Ordusunun Başkomutanı Abdülkerim Paşa az bulunan mert asker, öğrenimi, yeteneği, soylu karakteri aynı şekilde O'nu Türk Ordusunun diğer personeli arasında yüksek bir yere çıkarmaktadır… Askeri yeteneğinin, özellikle strateji yeteneğinin kanıtları sadece bu savaşta değil Kırım Savaşında ve 1866'da Ömer Paşaya yardım için Karadağ'a gittiği zaman da göstermiştir. Sade ve ölçülü tavırlı ve gösterişsiz bir yaşam sürmüştür. Yaşlı olmasına rağmen her türlü sıkıntıyı askerleriyle paylaşmıştır. Çadırda kalıyor, subaylarıyla yemek yiyor ve onlarla birlikte en büyük sıkıntılara katlanıyor idi…"* Macar genliğinin de bu kahramanı tören kılıcı ile onurlandırmayı planladığından bahsediyor. Gazete Abdülkerim Paşadan başka; Derviş Paşa, Ahmet Muhtar Paşa, Çerkes Abdi Paşa, Ahmet Eyüp Paşa ve Hafız Paşa'nın da tanıtıldığı bu yazıda diğer adı geçenlerden de övgüyle bahsetmektedir. (BOA, **HR. TO (Hariciye Nezareti Tercüme Odası)**, Dos. 331, no.7; Macar gazetesi Vasárnapi Ujság'ın nüshası için bkz. Ek 2.)

[159] Öyle ki 1872'de Sırp hükümeti vekili Kumandan Blaznavats *"Sırbistan ile Avusturya, daha doğrusu Sırbistan ile Macaristan arasında uyuşma imkânsızdır. Macaristan'ın vücudunda nerede bir yara görürsem onu zehirlemeye çalışacağım"* demiştir. (Rásonyi, **Tarihte Türklük**, s. 247.)

Andrassy'nin Hersek İsyanından sonra doğu politikası şu üç unsurdan meydana gelmekte idi[160]:

1) Dünya Barışının korunması,
2) Osmanlı İmparatorluğu ile komşu ülkelerin sınırları içinde karışıklıkların çıkmasını engellemek amacıyla alınacak önlemler,
3) Ayaklanmaların olduğu bölgelerde meydana gelmiş olan olayların tekrarının önlenmesi için garantiler oluşturabilecek imtiyazlar elde etmek ve böylece hastalığın kronikleşmesini engellemektir.

Andrassy başta tehlikeyi önlemek için Türkiye'nin içişlerinde reformlar yapılmasını teklif etmiştir. Ancak Türkiye'nin iç sorunlarının kolay onarılacak türden olmadığını anlamakta gecikmemiştir. Alman Hükümetine, Türkiye'nin Balkanlardaki topraklarının paylaşılması önüne geçilmez bir hal alırsa, Avusturya-Macaristan Monarşisinin sırf kendi emniyetini sağlaması için Bosna-Hersek'i işgal etmesi gerektiğini bildirmiştir[161].

Bunun üzerine Osmanlı Hükümeti, Avusturya-Macaristan, Rusya ve Almanya'nın Hersek isyanını bastırmak bahanesiyle iç işlerine karışmalarını önlemek için, 2 Ekim 1875'te bir fermanla Bosna-Hersek'e bazı ayrıcalıklar vermiştir. 12 Aralık 1875'te de bütün İmparatorluğu kapsayan yeni bir ıslahat fermanı çıkarmıştır. Ancak bunlar da ayaklanmayı durduramamıştır. Bu gelişmeler üzerine Andrassy, Berlin de alınan kararlar çerçevesinde, Hersek isyanını sona erdirmek için Osmanlı Devleti'ne verilmek üzere bir nota hazırlamıştır. Bunu, 1856 Paris Antlaşmasını imzalamış olan İngiltere, Fransa ve İtalya'ya da bildirmiş ve onların da onayını almıştır. 31 Ocak 1876'da Andrassy'nin Notası, İstanbul'daki Avrupalı devletlerin elçileri tarafından Osmanlı Hükümetine verilmiştir. Bu notayla Osmanlı Devletinden şunlar istenmekte idi:

---

[160] BOA, **HR. SYS**, Dos. 182, no.61, Lef. 3.

[161] Andrassy kesinlikle Bosna'nın işgaline karşı olmasına rağmen Rus yayılmacılığına karşı işgali yapmak zorunda kalmıştır. Bu projeyi de 1876 Reichstadt Anlaşması ve 1877 Budapeşte Anlaşmasında Ruslara da kabul ettirmiştir. (BOA, **HR. SYS**, Dos. 160, no. 14, Lef. 12; Rásonyi, **Tarihte Türklük**, s. 248.)

1) Hıristiyan halk için din ve mezhep serbestliğinin verilmesi
2) İltizam usulünün derhal kaldırılması
3) Vergilerin doğrudan doğruya buralarda kullanılması
4) Çiftçilerin, topraklarına sahip olabilmesi için önlemlerin alınması
5) Bu ıslahatların yapılmasını kontrol etmek üzere Müslüman ve Hıristiyan temsilcilerin katılacağı bir komisyon kurulması

Osmanlı Hükümeti, notadaki isteklerden üçünü daha önce yayınladığı fermanlarda zaten vermiş olduğundan, 11 Şubat 1876'da notayı prensip olarak kabul ettiğini bildirmiştir. Ancak Rusya, Karadağ ve Sırbistan'ın kışkırtmasıyla, isyancılar bu notadaki hakları az bularak kabul etmemişlerdir. Bundan dolayı Andrassy'nin Notası bir işe yaramamıştır. Bundan sonra Balkan sorununda insiyatif Avusturya'dan Rusya'nın eline geçmiştir[162].

Sırbistan ve Karadağ'ın Osmanlı Devleti ile mücadeleye başlaması, Avusturya'yı endişelendirmiştir. Zira Balkanların, antlaşmalarla tespit edilmiş olan statüko'sunun, alt-üst olması ihtimali ortaya çıkmıştır. Eğer Sırbistan ve Karadağ bağımsızlıklarını kazanır ve bu yolla, Bosna-Hersek'de Rus nüfuzu altına girecek olursa, Avusturya-Macaristan sınırlarının yanı başında büyük bir Slav tehlikesi belirmiş olacak idi. Avusturya'nın bu durumu kabullenmesi mümkün değildi. Esasında, Rusya da Avusturya'nın bu düşüncelerini biliyordu. Bundan dolayı Avusturya'nın Osmanlı Devletinin yanında yer almasından endişe ediyordu. Avusturya'yı Balkanlarda tatmin etmedikçe, Avrupa'nın bu bölgesinde rahat hareket edemeyeceğini görmüştür. Bu sebeple, Çar II. Aleksandr, amcası olan Alman İmparatorunun tavsiyesi üzerine, Avusturya-Macaristan İmparatoru François-Joseph ile 8 Temmuz 1876 günü, bakanlarıyla beraber liderler Bohemya'da Reichstadt'da buluşmuştur. Bu görüşmelerde, Balkanların bir bakıma paylaşılmasını öngören ve Reichstadt Anlaşması denen bir anlaşma meydana gelmiştir. Fakat bu anlaşma herhangi bir yazılı belgeye dayanmıyor idi. Sözlü olarak bir takım şeyler konuşulmuş, fakat bunlar ne kâğıda dökülmüştü ve ne de herhangi bir belge

[162] Uçarol, **a.g.e.**, s. 324-325.

imzalanmış idi. Bu sebeple Reichstadt Anlaşmasının içeriği ve hangi konularda nelerin kararlaştırıldığı, daha sonra Rusya ve Avusturya-Macaristan arasında anlaşmazlık konusu olmuştur. Öyle ki, Gorçakof ve Andrassy, toplantıdan ve görüşmelerden sonra, akıllarında ne kaldıysa, yardımcılarına onu dikte ettirmişlerdir. Bu hareketten, tarafların birbirlerine söylediklerini farklı şekilde yorumladıkları ortaya çıkmaktadır[163].

Bununla beraber, anlaşmanın içeriği hakkında çeşitli kaynaklarda verilen bilgilerin bazı ortak noktaları bulunduğu da bir gerçektir. Bunların başında da Osmanlı İmparatorluğunun paylaşılması gelmekte idi. Buna göre, Sırbistan ve Karadağ ile Osmanlı Devleti arasındaki savaşta Osmanlı Devleti galip gelirse, statüko korunacak, fakat reformların gerçekleşmesi de sağlanacak idi. Sırbistan ve Karadağ galip gelirse -ki bu durumda Osmanlı İmparatorluğunun parçalanacağı tahmin ediliyordu-, o zaman Avusturya Bosna'nın bir kısmını, Rusya, Besarabya'nın 1856 da kaybettiği kısmı ile Karadeniz'in doğu kıyılarını (Batum) alacaktı. Ayrıca, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan'ın topraklarının genişletilmesi söz konusu olmuştur. Bunun anlamı ise, Bosna-Hersek'in, Avusturya, Sırbistan ve Karadağ arasında paylaşılması ve Yunanistan'a da Tesalya ve Epir verilecek idi. Bulgaristan ve Rumeli Bağımsız Devletler olacağı gibi, İstanbul da serbest şehir haline getirilecek idi. Reichstadt Anlaşmasından çıkan esas anlaşmazlık konusu Bosna-Hersek olmuştur. Andrassy'ye göre, görüşmelerde Rusya Bosna-Hersek'i Avusturya'ya bırakmış idi. Rusya ise, tamamını değil bir kısmını bıraktığını ileri sürmüştür. Reichstadt görüşmelerinde önemli bir konu da İstanbul olmuştur[164].

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı karşısında, Avusturya-Macaristan da şu şartlar çerçevesinde tarafsız kalacağını, fakat şartlar gerçekleşmez ise, Balkan yarımadasının Batı kısımlarını işgal edeceğini Rusya'ya bildirmiştir. Bu şartlar şöyle idi:

---

[163] Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 505.

[164] Avusturya Rusya'nın Osmanlı Devletine karşı harekete geçmesinden endişe etmekteydi. Bu sebeple, Andrassy, Gorçakof'a, Rusya'nın İstanbul'u almaya niyeti olup olmadığını sorup da, Gorçakof *"hayır"* cevabı verdiği zaman, Andrassy o kadar sevinmişti ki, *"Allah razı olsun, aksi takdirde sizinle savaş yapmak zorunda kalacaktık"* demekten kendini alamamıştır. Şurası bir gerçektir ki, Reichstadt görüşmeleri ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Bosna-Hersek konusundaki niyetlerini apaçık ortaya koymuştur. (**A.g.e.**, s. 506.)

1) Türk İmparatorluğunun Hıristiyan halkı üzerinde hiçbir devlet tekelci himaye kuramaz.

2) Rusya, Tuna'nın güneyinde hiçbir toprağı işgal etmeyecek, Romanya'nın toprak bütünlüğüne saygı gösterecek ve İstanbul'a dokunmayacaktır.

3) Rusya, Slav olmayan halklar aleyhine olarak, hiçbir Slav devleti kurmayacak, Bulgaristan üzerinde özel haklara sahip olmayacak ve Bulgaristan, ne bir Rus ve ne de bir Avusturya prensi tarafından yönetilecektir.

4) Rusya, askeri harekât için Sırbistan topraklarından asker geçirmeyecektir. Bu şartlar Rusya için ağır olmakla beraber, hazmetmek zorunda kalmıştır[165].

Berlin Kongresinden sonra Osmanlı-Avusturya münasebetleri de şeklini değiştirmiştir. Viyana Kongresinden itibaren, Osmanlı İmparatorluğunun dağılmasını önlemenin, kendi varlığı için adeta şart olduğunu anlamış bulunan Avusturya İmparatorluğu da, artık Osmanlının yıkılmasının kaçınılmaz olduğunu gören Kont Andrassy ile beraber, politikasını değiştirmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun Balkan topraklarına kendisi yerleşmek ve bu suretle Balkanlarda bir Slav Birliğinin kurulmasını önlemek için çalışmaya başlamıştır. Bu durum, Balkanlarda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Rus Çarlığı arasında sert bir mücadeleye yol açmıştır. Kuzeyden güneye inmek isteyen Rusya ile batıdan doğuya ilerlemek isteyen Avusturya-Macaristan, Osmanlı Devletinin Balkan toprakları üzerinde kesişmiştir[166].

Osmanlı Devleti, Bosna-Hersek konusunda da, Kongre müzakereleri sırasında, Avusturya ile bir uzlaşmaya gitmek istemiştir. Özellikle, Avusturya işgalinin geçici olmasının Berlin Anlaşmasına geçirilmesi için çaba harcamıştır. Fakat başarılı olamamıştır. Yalnız, Avusturya delegasyonu (Haymerle, Karoly, Andrassy) 13 Temmuz 1878 günü yayınladıkları bir beyanname ile Avusturya'nın Bosna-Hersek'i işgal ve idaresinin, *"Padişah Hazretlerinin Bosna-Hersek vilayetleri üzerindeki hükümranlık haklarına"* hiçbir zarar vermeyeceği hususunda garanti

---

[165] **A.g.e.**, s. 517.

[166] Öyle ki bu kesişmeden doğan çatışmalar I. Dünya Savaşının da sebebi olacak olan bu olaylar imparatorluklarının sonunu getirmiş Rusya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğunun tarih sahnesinden silinmiştir. (**A.g.e.**, s. 530-531.)

vermişlerdir. Ayrıca işgalin geçici sayılacağını da söyledilerse de, Berlin Antlaşmasının 25. maddesine bu iki hususun hiç biri girmemiştir[167]. Andrassy, Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından ilhak edilmesinin sebebini *"Türk vilayetini kullanarak dinamiti patlatacak olan Rusya ile Sırbistan arasındaki bağlantıyı kesmek için"*[168] işgal edildiğini açıklamıştır.

Avusturya ordusunun başında Arşidük Albert'in Türkiye topraklarını küçültecek bir şekilde Bosna'yı işgali Macar kamuoyu tarafından iyi karşılanmamıştır. Bu durum Avusturya-Macaristan'ın içinde büyük siyasi buhrana neden olmuştur. Öyle ki Avusturya'nın Bosna-Hersek'i işgalinde karşılaştığı zorlukların en başında içerde Macarların muhalefetiyle karşılaşmıştır. Avusturya'nın Bosna-Hersek'i kendi yönetimine almasıyla imparatorluk sınırları içine yeni Slav kitleleri girecek idi. Bundan dolayı Macarlar, Avusturya-Macaristan'ın kendi içindeki Slavlardan endişe ettiği bir sırada, yeni Slav halklarının imparatorluğa, katılması, Macarların hoşuna gitmemiştir. Avusturya bu askeri harekât için seksen iki milyon florin* harcadığı bir sırada yeni ödeneklerin istenmesi üzerine Macar Başbakanı Tisza istifa etmiştir. Bir diğer muhalefet ise askerlerden gelmiştir. Askerler, bu kadar uğraştan sonra Bosna-Hersek'in tümünün *"ilhak"* edilmesini istemişlerdir. Ancak Andrassy ile İmparator François-Joseph bu düşünceye karşı gelmişlerdir. Andrassy'nin Bosna-Hersek'in işgaline karşı olmasının nedeni ise Avusturya-Macaristan'ın bir milyon veya daha fazla Slav'ın yükünün altında ezilmesini istememesi idi. İmparator, ilhakı istiyordu ancak bunu daha uygun bir zamanda yapmayı düşünüyordu.[169].

Macarların Bosna-Hersek'in ilhakını istememelerinin bir diğer sebebi Macaristan'ın idaresi altında bulunan Hırvatların, eyaletin kontrolünü ellerine

---

[167] **A.g.e.**, s. 538.
[168] Burns, **Ibid.**, p. 58.
* Florin; Floransanın eski parası 1182'den 1252 yılına kadar gümüş, 1252'den sonra 3,5 gr altın olarak basılmıştır. Ön yüzde Vaftizci Yahya, arka yüzde kentin arması olan zambak basılmıştır. Bu sikkeler Osmanlı Devletin'de altın sikke basılıncaya kadar kullanılmıştır. Avusturya'nın takriben on gruşluk bir sikkesine eşittir. (Ahmet Semih Tulay, **Genel Nümizmatik Sözlüğü**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2001, s. 85.)
[169] Bu uygun zaman ise 1908 yılında gelmiştir. (Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 539; Malcolm, **a.g.e.**, s. 225; Rasonyi, **Tarihte Türklük**, s. 250.)

geçirmesinden korkuyorlar idi[170]. Ayrıca Bosna-Hersek'in ilhakı üzerine, buradaki Orta çağlara kadar uzanan Macar Krallığının *"tarihsel haklarını"* da ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı Macarlar kendi idarelerine almak düşüncesinde olmuş olmalarına rağmen zaten topraklarında mevcut olan Slav nüfusunu daha fazla arttırmak istemiyorlardı[171]. Fakat Rusya'nın Balkanlardaki siyasi arzuları ve artan nüfuzundan duyulan korku nedeniyle Andrassy'nin Dışişleri Bakanlığı döneminde Osmanlı İmparatorluğu ile Slav karşıtı bir dostluk ve Balkanlarda Rus nüfuzuna karşı dengeyi sağlamak için Osmanlının bütünlüğünün savunulması ve statüko'nun korunması resmi bir politika haline gelmiştir. Bütün bu şartlar, 1867 uzlaşmasından sonra kültürel ve bilimsel yaşamında beklenmedik bir gelişme kaydeden Macaristan da, Türk yanlısı güçlü bir atmosferin doğmasını sağlamıştır[172].

1877-1878 Türk-Rus Savaşı, 1875'ten itibaren başlayan Balkan karışıklıklarının, Avrupalı devletlerin de işe karışmasıyla meydana getirdiği gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 1875 yılında çıkan Balkan karışıklıklarının altında yatan faktör Panslavizm hareketi olmuştur. Ayrıca bu hareket Rusya tarafından kışkırtılıp, Rusya'nın yayılmacı politikasının bir parçası haline getirilmiştir. Bu hareketten en çok etkilenen devletler Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorlukları olmuştur[173]. Bu mevcut durumda Macarların düşüncesi kesinlikle bilinmekte idi. Macar halkı Rusya aleyhine bir tutum sergiliyor idi[174]. Macaristan'ın her tarafı Osmanlı bayraklarıyla donatılmış idi. Macaristan sokaklarında, okullarında, fabrikalarında ve Macaristan Millet Meclisinde *"Yaşasın Sultan Abdülhamit Han"* duaları edilmekte idi[175]. Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Andrassy, 1877-1878 Türk-Rus Savaşının başlamasıyla tarafsızlığını

---

[170] Bu nedenle Macarlar, 1908 yılına kadar eyaleti resmen ilhak edilmesinden çekinmişlerdir. (Michael Palairet, **Balkan Ekonomileri 1800–1914**, Sabancı Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2000, s. 233.)

[171] Molnár, **Ibid.**, p. 236.

[172] Gábor Ágoston, "*Siyaset ve Histografi: Macaristan'da Türk ve Balkan Çalışmalarının Gelişimi ve İstanbul'daki Macar Araştırma Enstitüsü"*, Çev. Bülent Keneş, **Türkler Ansiklopedisi,** C. 15**,** s. 92.

[173] Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 489.

[174] **Vakit**, 15 Şaban 1337.

[175] **Vakit**, 10 Şaban 1337; Macar gazetesi *"Budapesti Hırlap"*ın Sultan Abdülhamit ve Türkler lehindeki haberin yayınlandığı nüshası için bkz. Ek 3.

korumak amacıyla Rus karşıtı Macarların tepkisini bastırmak gibi ciddi bir sorunla karşılaşmıştır[176].

1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı öncesinde Rus dışişlerinin amacı Osmanlıların alacağı en ufak desteği bile daha ortaya çıkmadan engellemekti. Rusların Macarlardan endişelenmelerinin sebepleri Kırım Harbinde canlanan muhaceretten başka Macar kamuoyunun hissedilir derecede Türk taraftarı olmasından kaynaklanıyor idi[177]. 7 Nisan 1877 tarihli *"Pesti Napló"* adlı Macar gazetesi şunları yazmıştır:

"Doğu meselesini artık ancak toplar halledebilir. Dilediğimiz gibi Türk topları üstün gelirse Türk tezi başarı sağlayacaktır".

Bu sıralarda Orta ve Güney doğu Avrupa'nın siyasi olarak görüşleri de ilginçtir. Çek, Morva, Sloven gazeteleri ve Tuçianski Sv. Martin'deki Slovak gazetesi *"Narodnie Noviny",* Avusturya-Macaristan Monarşisini Ruslarla ittifaka teşvik etmiştir. 2 Mayıs 1877 tarihli Hırvatların *"Agramer Zeitung"* ve *"Obzor"* adlı gazetelerinde ise, o sırada Budapeşte de bulunan Türk heyetinin Macar gençliği ve Macar gazeteleri tarafından sevgi tezahüratı ile karşılanmalarını İslav kavimlerine karşı bir tahrik olarak adlandırmıştır. Cogalniceanu, 28 Nisan 1877'de Romanya'nın Rus kumandanlığına bağlı olmasına dair olan Rus-Rumen antlaşmasını büyük bir çoğunlukla kabul ettirmiştir. Bir hafta sonra Cogalniceanu senatoda Türklere açıkça küfrederken, Macar meclisindeki Hırvat vekilleri de Macarların *"Turcophil" (Türk dostu)* siyasetine karşı tepkilerini yükseltmişlerdir. Budapeşte'de Türkiye lehinde tertiplenen gösterilere karşı Zagrep'te Rusları alkışlayan gösteriler düzenlenmiştir. Avusturya Arşidükü Albrecht'i Rus milli marşı ile karşılamışlardır. Bu sırada çıkan *"Kölner Zeitung"* gazetesi 3-10-12 Mayıs 1877 sayılarında *"İslavların Macarlara karşı kini, Türklere olan kinlerinden aşağı"* olmadığını yazmıştır. Ancak bu dönemde Lehliler de Macarların tarafını tutarak Türkiye lehine müdahaleyi talep etmişlerdir. Bükreş'teki Rumen üniversite gençliği Türklere karşı bir öğrenci taburu oluşturmaya çalışırken, Erdel'deki Macar gençliği de gizli teşkilat kurarak

[176] Burns, **Ibid.**, p. 310.
[177] Yılmaz Gülen, *"Csok Jasa!"*, **Tarih ve Toplum**, C. 36, Sayı. 215, (Kasım 2001), s. 5.

Romanya'daki Rus-Romen ordusuna saldırarak Avusturya-Macaristan'ı Türklerin yanında savaşa sokmak istemişlerdir. Fakat buna monarşinin ilgili makamları engel olmuştur[178].

Osmanlı-Rus Savaşında, Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun Slavları, Türkiye'ye saldırmak istedikleri zaman, Macar gençliği Budapeşte sokaklarında Türkler lehinde gösteriler yapmıştır. Yine bu sırada büyük Macar şairi Arany Janos, *"Plevne"* adlı şiirinde Ruslara karşı Plevne'yi savunan kahramanlarını şöyle övmüştür[179]:

"İleri, ileri, zafere doğru!
Bu büyük savaş gümbürtüsünden
Daha ulu, daha güçlü ses veren
Bir kopuz bulunur mu?
Dün tüm Avrupa'yı titreten Kılıç
Bugün bu kıtanın baş derdi devden
Kurtaracaktır onu.
Budunların erkinliği adına
Elinde tuttuğu şanlı bayrağa…
En büyük şeref dileği inan
Dökülür Macar dudaklarından."

Bundan dolayı her Macar, tabiatıyla, Türkiye'yi bir dost yurdu olarak görmüş ve onun zorluk çektiği zamanlarda yardımına koşmak istemiştir. Hatta Macarlar, Osmanlı-Rus Savaşı tehlikesinin belirdiği ilk andan itibaren maddi ve manevi desteklerini esirgememiştir[180].

1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Avusturya-Macaristan, Rus ordusunun Sırbistan üzerinden geçmesine izin vermeyip Rus ordusunun avantajlı bir

[178] Rásonyi, **Tarihte Türklük**, s. 248-249.
[179] László Rásonyi, *"Atatürk Özgürlük Savaşının Macar Basınında Yankıları"*, **Belleten**, C. XLV/1, Sayı. 177, (Ocak 1981), s. 80.
[180] BOA, **HR. TO**, Dos. 331, no. 26.

şekilde askeri manevralarını planlamasını engellemiştir. Böylece Rus birliklerinin Plevne'yi işgalini daha da zorlaştırmıştır[181].

Macarlar, tepkilerini göstermek için Türkler lehinde bazı gösteriler ve mitingler düzenlemiştir. Türk ulusu adına Macarların düzenledikleri sıcak gösteriler zamanla bütün Macaristan'a yayılmıştır. Bunlardan biri olan Macar Yazarlar ve Sanatçılar Derneği'nin, Türk ordusunun yaralıları yararına organize ettiği konser, seçkin bir topluluğun katılımıyla Hungaria Hotel'de (6 Kasım 1876) yapılmıştır[182]. Ayrıca Macaristan'ın büyük şehirlerinde, Türk ordusunun yaralı askerleri için balolar, konserler, tiyatro gösterileri, para yardım geceleri ve danslı geceler düzenlenmiştir. Yine bu amaçla bir konser düzenlemek amacıyla Budapeşte'nin tüccarları arasında bir *"Dilettanti Derneği*" kurulmuştur. Bu yardım çalışmasının önderliğini Jules Spitrer, İsidor Mandl ve Henri Fischer yapmıştır. Böylece bu etkinlik 25 Kasım 1876'da Hungaria Otel'de saygın ve kalabalık bir topluluğun katılımı eşliğinde gerçekleştirilmiştir. Bu gecede 125 florin para toplanıp Türk Elçiliği'ne teslim edilmiştir. Bunun ardından yine bu dernek, düzenlediği dramatik tiyatro gösterisinin geliri olarak da 80 florin elde etmiştir. Bu yardımları Dunaföldvar ve Nridin şehirlerinden gelen yardımlar izlemiştir. Ayrıca Eger'de yaşayan yaşlı Honvedlerin komite şefleri de Türk ulusuna karşı sevgilerini dile getirip minnettarlıklarını sundukları bir mektubu, Osmanlı elçisine sunmuşlardır. Bu şehrin adıyla anılan *"Eger"* gazetesinde de, Türk ordusu yararına açılmış olan bir kayıt listesinin yer aldığı bu komitenin bir çağrısı da yayınlanmıştır[183]. Bu gösteriler kimi

---

[181] BOA, **HR. SYS**, Dos. 161, no. 73, Lef. 2.

[182] *Bu konserin organizasyonunu derneğin müdürü Odry Lehel, sekreteri Szana ve Kraliyet Okulunda Profesör olan Dr. Béla Erödy yapmıştır. Konser Brahams'ın Macar Dansıyla başlayıp sonra Bay Odry ve Kaldy tarafından Türkçe olarak bir parça söylenmiş ve ardından dört genç kız tarafından iki piyano eşliğinde Türk Marşı çalınmıştır. Milli opera primadonnası(başrolü oynayan kadın) melodik sesinden bir acem havası dinlenmiştir. Ayrıca Dr. Bela Erödy, Türkleri ve Macar göçmenlerini konu alan bir konuşma yapmış ve bu konuşma, tüm katılımcılar tarafından alkışlanmıştır. Özellikle de Avrupalı ünlü bir şahsiyet ve piyanist olan Abbe Laste'nin çaldığı Türkçe şarkı ve Milli marşı halkın isteği üzerine tekrar tekrar çalınmıştır. Bu konserin geliri olarak Budapeşte Osmanlı elçisine yüz on sekiz florin teslim edilmiştir. Bu sıralarda Osmanlı elçiliğine çeşitli kişilerden doksan yedi florinlik bir meblağ yardımı ve Budapeşte'ye yerleşmiş olan Osmanlı vatandaşı İsrael Russo tarafından yüz altın dukalık para verilmiştir. Parasal olarak bu ilk yardımların dışında, Macar bayanları, Eski Honved'ler Komitesinin çağrısına karşılık beş büyük sandık tiftik şeridinin (yaralıların yaralarını sarmak için) Osmanlı ordusunun hastanelerine elçilik aracılığıyla gönderilmesini sağlamışlardır.* (BOA, **HR. SYS**, Dos. 176, no. 10, Lef. 5; Macar Tüccarlar tarafından kurulan Dilettanti Derneğinin vermiş olduğu konserin ve Dunaföldvari şehrinin düzenlediği yardım gecesi programı için bkz. Ek 4.)

[183] BOA, **a.g.b (adı geçen belge)**, Lef. 5.

zaman şiddetini arttırmıştır. Öyle ki bazen binlerce Macar, yüksek sesle; *"Yaşasın Türkiye! Kahrolsun Rusya!"* diye bağırmışlardır. Ayrıca Rus Konsolosluğuna doğru ilerleyip Rus konsolosuna hakaret edip zarar vermeyi dahi planlamışlardır. Ancak yetkililerin bunu haber alması üzerine konsolosun evi asker ve polis tarafından korumaya alınmıştır. Budapeşte Üniversitesi öğrencilerinden oluşan bir heyet Osmanlı Elçiliği'ne gelerek tüm Macar gençliği adına, akraba Türk milletine sevgilerini ifade edip, Türk ordusunun başarısı ve Sultan Abdülhamit Han için en içten dileklerini sunmuşlardır. Bu gelişmeler üzerine Osmanlı Hükümeti de, Türk Elçiliği'ne Macarların Osmanlı lehinde düzenledikleri gösterilerden dolayı Hükümetin memnuniyetini ve Türk milletinin en candan teşekkürlerini yazıyla Macarlara bildirilmesini istemiştir[184].

Ayrıca Osmanlı Devleti, Türkiye ile Avusturya-Macaristan ilişkilerinin bozulmamasına da dikkat etmiştir. Bu nedenle Osmanlı Hükümeti, Macaristan'daki gösterilerle ilgili olarak Budapeşte Osmanlı Elçiliğine söz konusu olayların cesaretlendirilmesine yönelik yorumlara yol açacak her türlü hareketten ve girişimden kaçınmayı bildirmiştir. Daha sonra bu amaçla Aleko Paşa'yı elçiliğin titizlikle uyması gerekli talimatları vermekle görevli olarak Budapeşte'ye gönderilmiştir[185]. Bu gelişmeler üzerine Macar Meclisi'nde yapılan görüşmelerde de Viyana Kabinesinin izlediği tarafsızlık en ağır biçimde eleştirilmiştir. *"Üç imparatorluğun politikasının ise edepsizlik içinde Osmanlıyı paylaşmak amacını güttüğü"* belirtilmiştir. Aşırı sol partiden milletvekili Helfy, *"Rusya tarafından yapılan canavarlıklarla"* ilgili hükümete gensorular vermiştir. Bu vesileyle Helfy, bakanlara ve diğer vekillere *"bu canavarlıkların fotoğraflarını göstermiş"* ve meclisteki herkes bu gördüklerinden çok etkilenmiştir. Daha sonra bu fotoğraflar birçok yere asılmış ve tüm Macar halkı bunları görmüştür. Ayrıca gazeteler de Ruslar'a karşı çok sayıda Müslüman'ın öldüğü bu davranışın yaratıcılarına en ağır suçlamayı yapmışlardır[186]. Bazı Macar aydınları ise giderleri kendileri tarafından karşılanan Rus Çarı'na, hükümetine ve bütün Ruslara karşı ateş püsküren yazılar

[184] BOA, **a.g.b**, Lef. 2.
[185] BOA, **a.g.b**, Lef. 1.
[186] BOA, **HR. SYS**, Dos. 176, no. 22, Lef. 3.

yayınlatarak Türklere dostluklarını göstermişlerdir[187]. Bu haberlerde kimi zaman Ruslar alay unsuru dahi olmuştur[188].

Ayrıca Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Macar Meclisi'nde yapılan görüşmeler sonucunda, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünün korunmasının, Avusturya-Macaristan Monarşisinin çıkarları açısından gerekliliği üzerinde görüş birliğine varılmıştır[189]. Macaristan Maliye Bakanı Osmanlı Devleti'nin Budapeşte Elçisiyle yaptığı görüşmede sarf ettiği sözler de Türk-Macar dostluğunun sadece halk tarafından değil siyasetçilerinin de bu görüşe hâkim olduklarının güzel bir örneğini vermiştir. Macaristan Maliye Bakanı yapılan görüşmede şöyle demiştir[190]:

"Maliye Bakanı olduğum sürece Osmanlılar ile Ruslar savaş yapmak zorunda kalırsa bir kuruş dahi vermem bu durumda Avusturya Maliye Bakanı ne yapar ve askeri hangi para ile sevk edeceğini görmek isterim".

Öyle ki kimi zaman Macar vekiller de *"Türk'ten daha Türk olarak"* mecliste Türkiye'nin haklarını savunmuşlardır[191]. Ayrıca *"Hon"* gazetesinin başyazarı ve Macar Parlamentosu üyesi büyük milli şair Mor Jokai'nin (1825-1904) başkanı olduğu Liberal Parti kulübünün yeniden açılışı sebebiyle, Türkiye'ye karşı sevgilerini ifade etmek için büyük bir davet düzenlenmiştir[192].

26 Kasım 1876 tarihinde Macar 1848/1849'lu Honved Derneklerinin genel toplantısının oturumunda Budapeşte'deki Türk Elçiliği'nde görevlendirilmek üzere bir heyet oluşturulması karara bağlanmıştır. Ancak Osmanlı elçisi bu tür gösterilerin kendisi tarafından cesaretlendirilmemesi üzere aldığı emirden dolayı heyeti şimdi kabul edemeyeceği karşılığını vermiştir. Buna rağmen Honvedlerin komite başkan

---

[187] BOA, **a.g.dos (adı geçen dosya)**, no. 4, Lef. 9.
[188] Bu konuda *"Nemzeti Hirlap"* adlı yerel bir mizah gazetesi de bir şaka(alay) şeklinde Avusturya-Macaristan Devletinin, Rusya'ya karşı Osmanlı ile beraber harekete geçtiğini ve Moldovya'da Rusları yendikten sonra Avusturya-Macaristan ordusu, tamamıyla istila ettiği Rus toprakları üzerinde ilerlediğini belirten bir haber yayınlamıştır. Öyle ki bunu ciddiye alan kişiler haberi çılgın gösteriler ve alkışlarla kutlamışlardır. (BOA, **HR. TO**, Dos. 331, no. 49, Lef. 3.)
[189] BOA, **a.g.dos**, no. 46, Lef. 2.
[190] BOA. **Y. PRK. HR (Yıldız Perakende Evrakı Hariciye Nezareti Maruzatı)**, Dos. 1, no. 24; Belgenin Türkçe metninin sureti için bkz. Ek 5.
[191] BOA, **HR. SYS**, Dos. 161, no. 73, Lef. 2.
[192] BOA, **HR. TO**, Dos. 331, no. 7.

yardımcısı Yarbay Albert de Földvary, Türk elçisinin evine giderek bu oturumun resmi tutanağının bir nüshasını Osmanlı Hükümeti'ne ulaştırılması için vermiştir[193]. 26 Kasım 1876 tarihinde yapılan 1848/49 Honvedler Derneği'nin genel kurulunun ilgili bölümünde Türkiye hakkında Yarbay Albert de Földvary ve arkadaşları tarafından tehdit altında olan Türkiye'ye 1848/1849'lu Honvedlerin cesaret verici ve candan desteğini içeren bir öneri vermiştir. Genel kurul tarafından kabul edilen öneride, geçmişte üyelerine yapmış olduğu mert ve dostane karşılamanın anısına ve diğer taraftan Rusların istilasına karşı Türklerin bağımsızlıklarını desteklemek için Macar ve Türk ulusunun birbirlerine yardım etmek zorunda olduklarını beyan etmişlerdir. Kardeş iki ulusun aralarındaki bağların daha çok güçlendirilmesi gerektiği açıklanmıştır. Genel kurul aldığı bu karar ile Türk ordusuna iyi dileklerini sunmakla yetinmeyeceğini gerekirse kardeşlerinin hizmetlerine gireceklerini ve onlar için kanlarını ve hayatlarını feda edeceklerinin teminatını vermişlerdir[194]. Her geçen gün artan bu sevgi ve dostluk gösterilerine katılma ve minnet sunmakta sonuncu olmak istemeyen Macaristan'ın Debrecen halkı da bu duygularını yaptığı maddi ve manevi desteğini Türk elçisine 29 Kasım 1876'da Binbaşı İvan B. *Racsravics* imzasıyla verdikleri mektupta şöyle ifade etmiştir[195]:

"Sayın Başkonsolos,

Bütün Macar ulusu, şahsınızın memleketi olan Türkiye'ye en içten minnetini sunmalıdır. Tüm şehirler içerisinde en Macar olan Debrecen şehrimiz, tüm ulusun ispatladığı bu minneti göstermekte sonuncu olmamalıdır.

Türk Devletinin ve Ulusunun, Macar anayasal bağımsızlığı için başarısız bir şekilde sonuçlanan cesurca mücadelelerinden sonra, vatandaşlarımıza verdikleri cömert, çıkar gözetmeyen ve cesur desteğinin anısını yüreğimizde her zaman yaşıyor ve yaşatmaktadır.

Halkımız, kuzey barbarlar kitlesinin tehlikesi ve entrikasıyla karşı karşıya gelerek yurtlarını terk etmek zorunda kaldı ve Türkiye, misafirperverliğiyle ihtiyaçlarını temin etti ve onları, kötü ve sıkıntılı günlerinde korudu. Karşılaşılan

[193] BOA, **HR. SYS**, Dos. 176, no. 10, Lef. 2.
[194] BOA, **a.g.b**, Lef. 3.
[195] BOA, **a.g.b**, Lef. 6; Debrecen halkının gönderdiği mektubun Fransızca tercümesi için bkz. Ek 6.

güçlüklere cesurca direndiler. Ülkemizin huzuru ve ailelerinin tesellisi için bu şekilde onları koruyarak, çarmıha gerilmiş iğrenç ölüm tarafından tehdit edilen çok sayıda kişinin hayatını kurtarmışlar.

Bugün, özgürlük ve vatan aşkını, savaş cephelerinde, kanıyla çoktan yazmış olan ve kritik günlere de, yüce ve cesur komşu ulusa sahiptir.

Bugüne kadar, kalbimizde sessiz bir şekilde yaşamış olan sevgi ve minneti sözle ifade etme zamanının geldiğine inanıyoruz.

Kalbimizin sesini ve minnettarlığımızın düşüncesini takip edebilseydik başka yollarla ve başka vasıtalarla yine borcumuzu yerine getirmiş oluruz.

Yine de, bir taraftan içerisinde bulunduğumuz koşullar tarafından engellenmiş olmaktan dolayı ekte kumaş ve yaraları tımar etmek için kullanılan tiftiği göndererek Türkiye'nin devlet hayatının belki de en kritik sürecine girdiği ve kahraman evlatlarının kanının çoktan vatanlarının kutsal topraklarını suladığı şu anda gerçekten kardeşçe sevgimizi ve minnetimizin bir kanıtını göstermek istiyoruz.

Gönderinin hazırlanmasında yer alan minnettar yüreklere gelince, adlarını ekteki listede bulacağınız kişiler, vicdanlarında en azından birkaç dakika için, vatanlarının özgürlüğü için kanlarını veren kahraman Osmanlı savaşçılarının (askerlerin) yaralarını biraz rahatlama ve biraz yumuşama getirebilmiş olmaktan dolayı en büyük ödülü almış oldular.

Bana gelince, beyefendinin ellerine ulaştırdığım bu gönderi vesilesiyle şahsınıza olduğu kadar temsil ettiğiniz Türk ulusu için de her gerçek Macar ile paylaşma şerefine sahip olduğum duyguları ifade edebilmekten büyük onur duymaktayım."

Bir başka Macar şehri olan Arad'ın halkı da 28 Kasım 1876'da Louis Tisat *"Al Föh"* gazetesi başyazarı imzasıyla Türk elçisine sundukları mektupta Türk milleti için duydukları samimi sevgiyi şöyle ifade etmişlerdir[196]:

"Sayın Konsolos,

Budapeşte Türk İmparatorluğunun temsilcisi,

[196] BOA, **a.g.b**, Lef. 7.

Haklı davasında olduğu gibi, ırkta bizlere akraba olan Türk milleti için, biz Macarların duyduğu samimi sevgi, bizleri de, Arad'da kardeş duygularımızı bu şekilde ifade etme görevine çağırmaktadır.

Sayın Konsolos, vatanlarını, uygarlığını ve özgürlüğünü korumak için ortak düşmana karşı mücadele etmiş olan ve kahramanca sürdürdükleri savaşımda o kadar çok cesaret göstermiş olan yaralı yurttaşlarınız için iki yüz elli florinlik küçük miktarı ekte kabul ediniz.

Günümüz tapınakların durumu ve malzeme gereksinimlerimiz büyük, soylu ve insancıl amacımızı engellemektedir.

Fakat verilen bu küçük kanıt yürekten ve gönülden gelmektedir. Gelecekte Türk ulusu için yapabileceğimiz her şeyi yapmaya ve candan merhametimizin her bakımdan hizmetinizde olduğunu ifade etmek istiyorum.

Arad şehrimizin anlayışlı sınıfının adına, Sayın Konsolos, en içten saygılarımla işbu para yardımını alma inceliğini göstermenizi rica ediyoruz."

Macarların desteği sadece maddi yardımla sınırlı kalmamış, Macaristan'ın dört bir yanından birçok Macar subayı ve gönüllülerin orduya katılma talepleri de artmıştır. Öyle ki bu başvurular oradaki Osmanlı elçisini bunaltacak duruma kadar ulaşmıştır. Ancak Osmanlı elçisi, daha önceki Osmanlı Dışişleri'nin bu olaylara karşı cesaretlendirici davranılmaması yönündeki emrinden dolayı bu teklifleri nazikçe reddetmek zorunda kalmıştır[197]. Ayrıca Sırbistan'da yaşayan bazı Macarlar ise kendilerine yapılan engellemelere rağmen Türkiye'ye yerleşmeyi talep etmiş ve Osmanlı ordusuna gönüllü olarak katılmak istemişlerdir[198]. Daha önce Türk ordusu için 50 florinlik yardımda bulunan Baron Lapresti, kurşunlara ve süngü darbelerine karşı askerleri korumak için icat ettiği kumaşın Osmanlı askerleri tarafından kullanılması yoluyla katkı sağlamayı düşünmüştür[199]. Ayrıca savaş sırasında Macar

[197] BOA, **a.g.b**, Lef. 5; BOA, **HR. TO,** Dos. 331, no. 49, Lef. 3.

[198] Bu Macarlar başvurularına bir cevap almak için birçok kez Odessa Türk elçiliğine gelmişlerdir. Ancak daha sonra bu kişiler Slav komitesi tarafından Türkiye'ye gitmemelerine ikna edilerek ve yaşamlarını idame ettirmeleri için gerekli yardım yapılmış ve bu o kişileri şaşırtmıştır. Rus hükümeti ve Slav komiteleri bu yardımları Rusya'ya giden Bulgarlara da yapmıştır. (BOA, **HR. SYS**, Dos. 213, no. 5; BOA, **HR. TO**, **a.g.b**, Lef. 3.)

[199] BOA, **HR. SYS**, Dos. 176, no. 8, Lef. 1.

halkından toplanılan 6815 florin Osmanlı Bankası ve toplanan tiftik, çamaşır, bağ ve pamuk mahsulü de posta yoluyla Osmanlı ordusuna gönderilmiştir[200].

Macar bilginlerinden ve Meclisi Mebusan üyelerinden olan Armin Hermann Vámbéry'de Budapeşte'de Türkiye lehinde propagandalar ve çalışmalar yapmıştır. Diğer taraftan Türkiye'de kesin surette ıslahatların yapılması için yazılar da yazmıştır. Budapeşte'deki İngiliz Kulübünde verdiği konferansların bilet gelirlerini de Osmanlı ordusunun yaralılarına göndermiştir[201].

Osmanlı Devleti savaş sırasında sağlık teşkilatının eksikliğini giderebilmek için bazı Avrupalı ülkelerden ve Macaristan'dan anlaşmalı hekimleri ordu hizmetine almıştır. Bu kişilere bazı askeri rütbeler verilerek seyyar hastanelerde görevlendirmiştir[202]. Ayrıca Plevne'de yapılan muharebelerde başarılar elde eden Türk komutanı Gazi Osman Paşa'ya defne dalı şeklinde altın ve gümüşten yapılmış olan tacı Osmanlı'ya sevgi duygularını göstermek amacıyla Macar Oroszháza kasabası tarafından, İstanbul'a Paşa'ya verilmek üzere gönderilmiştir[203]. Osmanlı Devleti de, Macarların düzenlediği sevgi ve kardeşlik duygularına karşı düşüncelerini Osmanlı Hariciye Nazırı Server Paşa'nın Budapeşte Osmanlı Elçisi Halil Bey'e yazdığı cevapta Türk-Macar dostluk bağlarını şöyle ifade etmiştir[204]:

"Sayın Başkonsolos, bu raporların içerdiği ilginç detaylar için teşekkür ederim. Bütün Osmanlılar, soylu Macar halkı tarafından kendilerine gösterilen sevgi ve kardeşlik göstergeleri için en derin minnetle ve en içten, en canlı duygularla karşılamaktadırlar.

Osmanlıların ortak düşmana karşı yürüttüğü korkunç savaşta, zaferlerimin hiçbirini, milli bir zaferin eşdeğerinde gibi kutlayan ve karşılayan Macar halkının tümünün alkışıyla kendilerini yüreklendirmiş hissediyorlar. "Ortak düşman" dedim çünkü gerçekten davamız ortaktır ve bugün ülkemizin ilan edilmiş düşmanıyla

---

[200] BOA, **HR. TO**, Dos. 128, no. 98, Lef. 1.
[201] Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 180.
[202] Abdülkadir Özcan, *"Osmanlı Ordusunda Sağlık Hizmetlerine Genel Bir Bakış"*, **Osmanlılarda Sağlık I (Health In The Ottomans)**, Biofarma Yayınları, s. 107.
[203] BOA, **İ. HR (İrade Hariciye)**, Dos. 275, no. 16734.
[204] BOA, **HR. SYS**, Dos. 176, no. 22, Lef. 1.

mücadele ederken, biz sadece çıkarlarımızı değil aynı zamanda Macaristan'ın da çıkarlarını savunmaktayız. Konusu olduğumuz haksız saldırıda Macarlar haklı olarak kendi bağımsızlıklarına karşı doğrudan bir tehdit olduğunu görürler. Slavlar birliği akımının (Panslavizm) sebatlı ve yegâne çabaların amacı, tüm ırklar üzerinde üstünlük kurmak ve bu baskınlık programın gerçekleşmesi, Macar halkının yazgısına olduğu kadar Osmanlı İmparatorluğununkine de zararlı olacağının farkındadırlar.

Bu nedenledir ki; Osmanlı halkı ile Macar halkı arasında duygu birliği ve menfaat benzerliği vardır ve bu nedenledir ki de; Avusturya-Macaristan devleti iki ülkeyi mutlu bir şekilde birleştiren iyi anlaşma ve dostluk bağlarını daha fazla sıklaştırmalıdır.

Çok doğru ve rahatlatıcı olan bu düşünceler zaten Macar Meclisi'nde en cömert ve en anlamlı tercümanını/konuşmacısını buldular. Bu iki ulusun çıkarları için kendimizi kutluyoruz ve görevimizin gerçekleşmesi için en değerli desteği buradan alıyoruz…"

Bu sıralarda Macar bayanların, boyunlarında broşa ekli olarak hilal ve Türk bayrağı formunda küçük kırmızı kurdele takma modasının benimsenmesi de Türk devletine ve milletine karşı sevgi ve dostluğun ayrı bir göstergesidir[205]. Budapeşte Üniversitesi öğrencilerinin yapmak istedikleri dostluk gösterileri Macar Hükümeti ve Akademik Senato tarafından yasaklanmasına rağmen alkışlar arasında öğrenci komitesinde gösteri kararı alınmıştır. Macar öğrenciler Türk yaralılarına yardım etmenin Macar ulusunun vefa borcu olduğunu ifade etmek amacıyla böyle bir gösteri yapmak istiyorlar. Ayrıca bu gösteri ile Macar kamuoyunu ortaya koymak amacıyla yapılması kararlaştırılmıştır. Ardından Osmanlı elçisine, Budapeşte Üniversitesi öğrencileri, tüm Macar gençliği adına, akraba Türk milletine en içten sevgilerini ifade etmiştir. Ayrıca Türk ordularının başarısı ve mutluluğu için en içten dileklerini sunmuşlardır[206]. Aldıkları bu karar nedeniyle fakülte dekanı, alkışlar arasında yaptığı konuşmasında Türkiye'nin 1849 yılında Macar kahramanlarına yardımda bulunduğunu hatırlatıp, Rusların övündükleri sahte insancıl duyguları da sert bir şekilde eleştirmiştir[207]. Budapeşte Üniversitesi öğrencileri aldıkları bu kararla da

[205] BOA, **a.g.dos**, no. 10, Lef. 5.
[206] BOA, **HR. SYS**, Dos. 176, no. 10, Lef. 7; BOA, **HR. SYS**, Dos. 176, no. 10, Lef. 2.
[207] BOA, **HR. SYS**, Dos. 176, no. 4, Lef. 8.

yetinmeyip Macaristan'ın tüm devlet okullarını, Klausenberg ve Viyana Üniversitesini de bundan haberdar etmişlerdir. Ayrıca Macar kadınlarına yardım çalışmasına karşı eli açık davranmaları çağrısında bulunarak böylece Türklerin propagandasını da yapmışlardır[208]. Ayrıca Hükümetin bu gösterileri yasaklaması üzerine çıkan bazı haberler de gösterinin Viyana'da yapılacağı söylentisi çıkmıştır[209].

Savaş sırasında Avusturya Hükümeti Türklere destek vermiyordu. Macaristan'da oluşan dostluk sadece Macar milletinin duyguları idi. Resmi Avusturya-Macaristan Hükümeti tarafsızlığın korunması amacıyla, bazı güçlükler çıkarmaktan da geri kalmamıştır. Örneğin, Osmanlı Hükümeti, ordu hizmeti için Macaristan'dan hayvan satın almış, fakat Avusturya Hükümeti'nin ihracını yasaklaması nedeniyle savaş sonuna kadar gönderememiştir. Daha sonra bu sorunla ilgilenmek için iki memur gönderilmek üzere iken daha fazla masraf yapılmaması için hayvanlar satılmıştır[210].

Osmanlı karşıtları da yapılan bu dostluk gösterileri karşısında bazı başarısız girişimlerde bulunmuştur. Bunlardan biri Budapeşte'de *"Siyasetimiz"* başlığında, Macaristan ile Türkiye arasındaki menfaat ortaklığı düşüncesini, Macarların terk etmelerini teşvik ederek ve Macaristan'a büyük avantajlar ile Rus etkisine karşı garantiler sunacak olan birkaç bölgenin ilhakını kabul etmekte tereddüt etmemelerini belirten Macarca yazılmış bir anonim broşür yayınlanmıştır. Fakat sadece, *"Pesti Naplo"* gazetesi, kısa bir notla bu eserin herhangi bir eleştiriye bile layık olmadığını belirtmiştir. Diğer Budapeşte gazeteleri ise bundan söz bile etmemişlerdir[211]. Diğer bir olayda Osmanlı İtfaiye Tugay Komutanı olan ve Macaristan'da saygı duyulan bir aileden olan Kont Edmund Szechenyi'nin bir gerekçe gösterilmeden görevden alınıp

---

[208] BOA, **a.g.b**, Lef. 9.

[209] Hatta *"Nouvell Presse Libre"* gazetesi, Peşte öğrencilerinin, Viyana'da bulunan Macar öğrencilerle anlaşarak, Viyana'da Başkonsolosluğumuz onuruna meşaleli bir yürüyüş organize edeceklerini belirtmiştir. Böylece Peşte'de yasaklanmış olan, Türkiye lehine gösteriyi Viyana'da yapmaya karar verdikleri söylentisini ve bu gösterinin Viyana polisi tarafından tolere edilmeyeceğinden bahsetmiştir. Ayrıca, Tanée Müslüman Yüksek Okulunun öğrencilerinden, Budapeşte Üniversitesine gönderilen ve okullarındaki Peşteli gençlere Türkiye lehine yapılan sevgi gösterilerinden dolayı minnet duygularını ifade eden bir telgrafı yayınlamıştır. (BOA, **a.g.b**, Lef. 1.)

[210] Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 179-180.

[211] BOA, **HR. SYS**, Dos. 160, no. 45, Lef. 2.

yerine Memduh Bey'in getirilmesi haberinin[212] Macar gazetesi *"Pester Lloyd"* tarafından yayınlanması Macar kamuoyunda olumsuz bir etki yapmıştır. Ayrıca bu olayı fırsat bilen Rus Elçiliği olayı Türkler aleyhine çevirmeye çalışmıştır[213]. Bazı Türk dostu Macar ileri gelenleri ise kendi güçlerinin yetmediği yerde Osmanlı Hükümeti'nden bu davalarını sürdürmek için parasal talepte bulunmuştur. Bu kişilerden biri olan General György Klapka[214], Osmanlı Devleti'nden kendisi ve bazı Macar ileri gelenleri için halkın coşkusunu sağlamak amacıyla yapacakları çalışmaların masraflarının temini için para verilmesini tavsiye etmiştir. Klapka, aşırı solun milletvekili olan Ignac Helfy'nin[215] çok tanındığını ancak parasal durumunun,

---

[212] Augsburger Allgmeine Zeitung gazetesinin İstanbul'daki muhabiri haberi şöyle bildirmiştir:

"*Şevket Paşa ve softaların, General Klapka'ya sevgilerini ilettikleri aynı gecede, Türk ordusu birliklerine gönderilmek üzere bir yığın elbisenin bulunduğu Süleymaniye Camisinin bahçesinde, çok sayıda gardiyanın olmasına karşın olayın aslı hala meçhul olan büyük bir yangın patlak verir; zarar yaklaşık 100.000 Türk Lirasını bulmaktadır. İyi ki Kont Szechenyi'nin itfaiye tugayı yarım saatlik uzaklıktaki genel merkezinden koşarak, caminin kendisi de en büyük tehlikeye maruz kalırken yangını söndürdü ve camiyi kurtardı. Ertesi gün, Perşembe, Kont Szechenyi hiçbir gerekli işlem ve işten çıkarılmasının sebebini bile söylemeden işine son verilmişti. Elbette bu olay, görevi, itfaiye tugayının ikinci kumandanı olan Memduh Bey'e vermek için yapılmıştır.*

Her türlü saygıdan yoksun ve tam anlamıyla anlaşılmaz olan bu uygulama, Avusturya-Macaristan Büyükelçisi Kont Zichy'yi, Sultan'ın kayınbiraderi/bacanağı ve itfaiye tugayının da kumandası altında bulunduğu kaleler ve topçu birliğinin müdürü olan Mahmud Paşa'nın yanına bir drogman göndermeye itti. Aksi takdirde, bundan çok üzücü sonuçlar çıkabilir. İşten çıkarma emrinin henüz iptal edilmediği doğrudur fakat kesin bir şey vardır ki şayet, Başkentliler ve de çevresindekiler hala bu düşünülmeden yapılan işlemin Türk hükümeti tarafından iptal edileceğini ümit edebilirler." (BOA, **HR. TO**, Dos. 331, no. 9, Lef. 5.)

[213] Rus Elçiliği *"İşte, sevginizin Türkler tarafından nasıl ödüllendirildiğini görün bu insanlardan daha fazla bir şey beklenebilir mi?"* diyerek kapı kapı dolaşarak bu can sıkıcı haberi yaymışlardır. Macar gazetesi *"Pester Lloyd"* Szechenyi hakkındaki bu haberi Avusturya gazetesi *"Augsburger Allgmeine Zeitung"* dan almıştır. (BOA, **HR. TO**, Dos. 331, no. 9, Lef. 4; BOA, **HR. TO**, Dos. 331, no. 9, Lef. 5.)

[214] Klapka György (1820–1892) Macaristan'da 12. sınır bölgesi birliklerinde yüksek rütbeli bir subay olarak görev yapmıştır. 1848 Martında milli hareketlere katılmıştır. Önce Erdel'de, sonra Komárom'da savaşmıştır. 4 kanuni sani 1849'da kuzey Macaristan'daki orduyu yöneterek Avusturya kumandanı Schlick birliklerini üç defa yenilgiye uğratmıştır. Bu senenin ilkbaharında yapılan savaşlarda zafer ve şan kazanmıştır. Vilagos savaşından sonra ise kahramanca bir savunma yapmıştır. Kalesini serbestçe çekilip gitme şartıyla teslim olmak zorunda kalınca önce Türkiye'ye iltica etmiştir. Sonra Cenevre'ye gitmiştir. 1866 da Bismarck'ın aracılığı ile Klapka lejyonunu kurmuştur. 1867'de affedilerek memleketine dönüş ve Macar parlamentosuna seçiliştir. Osmanlı-Rus savaşı sırasında Türkler lehine çalışmalarda ve halka nutuklarda bulunmuştur. (Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 177-178.)

[215] Helfy Ignac, Macar istiklal savaşı sırasında Kossuth'un yanında çalışmıştır. 1852'de Viyana'ya, sonra İtalya'ya gitmiştir ve orada hukuk eğitimini tamamlamıştır. Mültecilerle temasa geçmiştir. Milano'da bir matbaa kurdu ve Alaanza adlı bir gazete çıkarmıştır. Avusturya ile Macaristan'ın birleşmesinden sonra Milano'da Magyar adlı bir mecmua yayınlamaya başladı ki, bunda iki devletin birleşmesinden alay etmiştir. 18 nüshası çıkan bu dergiye Macar milli kahramanı Kossuth'da yazmıştır. Helfy 1869'da memleketine dönmüştür. Kossuth'un tavsiyesi üzerine sol görüşlü bir programla mebusluğa adaylığını koymuş ve kazanmıştır. Partinin ikinci başkanı olmuştur. 1878'de Debrecen, 1881'de Szentgotthard mebusu seçilmiştir. Kossuth'un birinci derecede taraftarı idi ve maddi sıkıntılara maruz kaldığı sırada onu yazılarını ve hatıralarını yazmaya ikna etmiş ve bu yazıları düzenleyerek bastırmıştır. (Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 179.)

Türk-Macar dostluğu için harcadığı gayretlerin aksine zayıf olduğunu söyleyerek Helfy'ye iki yüz elli liralık bir miktarın verilmesini sağlamıştır. Klapka'ya ise sözü edilen hizmetlerin bedeli olarak beş yüz lira verilmiştir. Böylece yaşanan savaşın sonuna kadar Osmanlı İmparatorluğunun davasını sürdüren veya sürdürecek olan Macar Meclisi'nin üyeleri ödüllendirilerek hizmetlerinin devamlılığı sağlanmıştır[216].

Osmanlı-Rus Savaşı sırasında yapılan bu dostluk ve sevgi gösterilerinin artmasına neden olan diğer bir olay ise Korvinaların[217], Macaristan'a geri verilmesidir. Osmanlı Devleti Korvinaları geri vermekle Macar milletine duyulan sevgi ve dostluğu ifade etmek istemiştir. Ayrıca Osmanlı Hükümeti, Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Rus karşıtlığını arttırıp, Macar kamuoyunu kazanmak istemiştir[218]. Macar Kralı Mátyás'ın ünlü Budin Kütüphanesi'nden Kanuni'nin fethi (1526) sırasında alıp İstanbul Topkapı Sarayı'na getirdiği kitaplar, II. Abdülhamit Han zamanında bunların otuz beş tanesini, süslü bir sandık içinde Macar milletine göndermiştir (Nisan 1877)[219]. Bu haber Budapeşte'ye ulaşınca Macarlar bir hayli heyecanlanmış ve kitaplarla birlikte gelen heyeti her tarafta layıkıyla karşılamak için harekete geçmiştir. Ancak kitapların Budapeşte yerine Viyana'ya gidecek olması daha sonra diplomatik yollar aracılığıyla Budapeşte'ye ulaştırılacağı haberi üzerine tasarlanan büyük etkinlikler suya düşmüştür. Ancak bu iyi niyet heyetinin doğrudan Macar topraklarına ayak basamamasını Béla Erődi kendi kitabında açık cevap vermemekle beraber imalarından hareketle bu işin arkasında, Osmanlı-Rus ilişkilerindeki gerginlik ile Monarşinin Dışişleri Bakanı Gyula Andrassy'nin çok yönlü faaliyeti ve Avrupa'daki yüksek siyasetin karmaşık ilişkilerin olduğundan söz

---

[216] BOA, **HR. SYS**, Dos. 176, no. 20.

[217] Korvinalar, Macar Kralı I. Hunyadi Mátyás'ın Latince adı "Mathias Corvinus" idi. Mátyás'ın kütüphanesi "Bibliotheca Corviniana" adıyla anıldığı için, buradaki el yazması ya da ilkel başlıklı kitaplara da korvina (corvina) deniyor. Mátyás'ın kitaplığı XV. Yüzyılda Vatikan Kütüphanesinden sonra en büyük ve en ünlü el yazmalarına sahipti. 1490'da Mátyás öldüğü zaman kitaplığında 2000–2500 kadar korvina bulunduğu tahmin edilmektedir. Ancak bugün bunlardan 216 cildin kataloğu yapılabilmektedir. Bu sayı göz önüne alınınca Osmanlının iade ettiği 35 cildin ne kadar büyük önem taşıdığı daha iyi anlaşılmaktadır. Ancak bu 35 cildin sadece 14 tanesinin korvina olduğu bilinmektedir. (Gülen, **a.g.m.**, s. 5.)

[218] Béla Erődi, **Çok Yaşa! Türk Heyetinin Ziyareti'nden Hatıra Kitabı (Csok Jasa! A Török Küldöttség Látogatásának Emlékkönyve)**, Magyar-Török Barátı Társaság, Akadémiai Kıadó, Budapest 2001, s. 10-11.

[219] Erődi, **a.g.e.**, s. 17.

etmektedir[220]. Resmi Türk heyetinin Viyana'ya yönlendirilmesinin ardında yatan sebep, Habsburgların monarşinin başkentinin Budapeşte olmadığını hissettirmek istemesiydi. Öyle ki, hediyeleri getiren grupla birlikte aynı gün İstanbul'dan ikinci bir grup da yola çıkmıştır. Ancak bu grup ilk istasyonları olan Rusçuk'ta Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Andrassy'nin müdahalesiyle alıkonulmak istense de Osmanlı Sadrazamı'nın bu heyetin resmi bir niteliği olmadığını açıklaması ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yeni Kanunu Esasisi'nin kişilerin serbestlik haklarını garanti ettiği cevabını vermesiyle çıkar yolu bulunmuştur. Böylece heyet, uğradığı her şehirde bayram ve şenlik havası yaşayarak Báziás, Fehértemplom, Temesvár, Nagykikinda, Szeged, Nagykőrös ve Cegléd'e uğradıktan sonra Budapeşte'ye ulaşmıştır. Bu heyetin uğradığı her istasyonda olağanüstü coşkulu bir bayram havasında karşılanmasında, genel Rus düşmanlığının yanı sıra Macaristan'da bu dönemde gelişmekte olan Türk-Macar akrabalığı teorisi de etkili olmuştur[221]. Budapeşte Osmanlı elçisi Sermed Efendi Dışişleri Bakanlığına gönderdiği 3 Mayıs 1877 tarihli raporunda heyetin gelişini şöyle anlatmaktadır[222]:

"Heyeti taşıyan tren başkente yaklaştıkça halk topluluğu daha büyük ve görkemli oluyordu. Çok eskiden beri, hiçbir taç giymiş kişi Macaristan'da bu denli görkemli, bu kadar sevgiyle karşılanmamıştı. Temesvár, Szeged ve Cegléd'de onurlarına, yerel yetkililerin de katıldığı büyük bir yemek verildi. Sadece yetmiş bin nüfusa sahip olan Szeged halkı şehir garına onları karşılamak üzere bayraklarla ve müzik eşliğinde, kırk bin kişi gönderdi. Arabaları atların koşumundan çıkarttılar ve vatandaşlar yolcuları, onlar için hazırlanmış otele kadar sırtlarında taşıdılar. İşçiler, vatandaşlar, soylu bayanlar ve asiller bu kutlamada yer aldılar ve hepsi saygıdeğer ve ün salmış Şeyh Süleyman Efendi'nin etrafında, O'nun elini öpmek için koşturuyorlardı. Szeged'in en büyük toprak zengini olan Rarasz Baron, anlatıldığına göre, 1867 yılından önce İmparator François Joseph'in hizmetine otelini vermeyi reddetmişti. Bu kez bizzat kendisi, bu vesileyle kutlamak için ve kendi misafirleri gibi

---

[220] Andrassy ileriyi görerek bu olayın sonucunda daha geniş çaplı bir Türk dostu büyük bir gösterinin olmasına engel olmak için Osmanlının bu planına engel olmuştur. Ayrıca Peşte Anlaşması ile savaş sırasında tarafsızlık kararı alındığından daha dikkatli olmak zorunda kalmıştır. (Erődi, **a.g.e.**, s. 9; Burns, **Ibid.**, pp. 310-311; Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 515.)

[221] Erődi, **a.g.e.**, s. 10-11.

[222] BOA, **HR. TO**, Dos. 331. no. 29; Budapeşte Osmanlı Konsolosu Sermed Efendi'nin raporunun Türkçe metni için bkz. Ek 7.

kabul ettiği Osmanlı Heyetini masrafları kendisi karşılamak üzere kabul etti. 29 Nisan Pazar günü sabah saat 10'da Budapeşte'nin tüm halkı ayaktaydı ve Macaristan'ın tüm büyük şehirlerinden, Osmanlı öğrencilerini karşılamak üzere temsilciler geldi. Gordon Hungaria Otel'ine kadar her türlü cinsiyetten ve her türlü yaşta yaklaşık yüz bin kişi vardı, Garda bir üniversite temsilcisi, başkentten bir temsilci grubu, diğer Macar şehirlerinden temsilciler, milletvekilleri ve basın temsilcileri vardı. Saat tam on bir buçukta tren gara girdi. İstanbullu öğrencilerin görünmesiyle topluluktan çılgın bir alkış duyuldu. "Eljen! Eljen! Yaşa! Yaşassunus!" "Çok Yaşa!" haykırışları duyuldu. Gardan Büyük Hungaria Otel'ine kadar iki kilometrelik bir mesafede her adımda coşkulu çığlıklar tekrarlanıyordu ve bu güzergâhtaki evlerin hepsi halılarla ve çiçeklerle bezenmiştir. Otele vardıktan sonra öğrenciler, çok sayıda seçkin kişilerle görüştüler ve otelin önünde yer alan kalabalık, onları balkonda görmek istiyordu. Bütün bu kutlama, polisin ve yetkililerin resmi katılımı olmadan yapılmıştır. Buna rağmen bir an bile düzen bozulmamıştır ki buna gazeteler gelecekteki ve geçmişteki tüm vesilelerle devlete belirtmişlerdir. Heyet şehrin misafirleri olarak kabul ediliyordu. Dr. Bela Erödy, kendilerine tercümanlık yapmıştır. Büyük yemek davetlerinin hepsi şereflerine verilmiştir ve müzik yemek boyunca susmamıştır. Buralarda, Türkiye için dostluk, sevgi ve coşku dolu konuşmalar yapılmıştır. Tiyatro gösterileri, balolar ve konserler peşpeşe, şehirde olduğu kadar civar yerleşim birimlerinde de yapılmıştır. Heyet, Milli Müze'yi, Parlamento'yu, Üniversite'yi, Politeknik Yüksekokulu'nu, lise gibi birkaç kamu kuruluşu ve enstitüsünü ziyaret etmişlerdir. Buralarda müdürler ve üst düzey görevliler tarafından büyük bir incelikle karşılanmışlardır. Belediye Başkanı ve Vali kendilerini ziyaret etti ve öğrenciler de iade-i ziyarette bulundular. Macar Asillerinin Gazinosu onlar için bir gece tertiplediler ve hatta yurtdışında yaşayan Macarlardan bile öğrencilerimize kutlama telgrafları göndermiştir. Heyet, kendilerini her yerde ve her zaman soyluluklarıyla, incelikleriyle, hoş tutumlarıyla ve özelliklede Macarlara göstermekten bıkmadıkları yakınlıkla fark ettiriyorlar. Şeyh Süleyman Efendi'ye gelince, mübalağa yapmadan günün kahramanı olduğunu söyleyebiliriz. Adı tüm dillerde ve herkes, elini öpmek şerefine nail olmak için can atıyordu. Kısaca, Şeyh Süleyman Efendi, bilgeliği ve az görülür erdemi ile sadece Macarları değil aynı zamanda kendisini ziyaret eden tüm yabancıları da büyüledi. Bu gösterilerin herkes

tarafından ve genel bir coşkulu memnuniyetle olduğunu gördüm. Yapmacıktan uzak, bütün Macarların kalplerinden çıkan spontane bir davranıştır. Bu davranışların en güzel ve en iyi anıları bırakacağını ve uzaklarda yararlı etkilerini hissettireceklerini umuyorum."

Macar Meclisi Korvinaların geri verilmesinden dolayı Osmanlı Devleti'ne duydukları sevinç ve minnettarlığı belirtmek amacıyla Padişaha teşekkür edilmesi için bir kararname görüşülmüş ve oybirliği ile padişaha teşekkürün bildirilmesi kabul edilmiştir. Resmi bir heyet olmamasına rağmen heyet için düzenlenen etkinliklere hemen hemen bütün milletvekilleri katılmış ve bu etkinliklerde Macarlar, Ruslara karşı şiddetle saldırmaktan kendilerini alamamıştır. Bu Korvinalar'dan dört tanesi 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılış törenine katılan ve İstanbul'u da ziyaret eden Franz Joseph'e Sultan Abdülaziz tarafından hediye edilmiştir[223]. Macarların genel düşüncelerinde geniş ölçüde ortaya çıkan sempati ve destekte önemli rol oynayan kişileri ödüllendirmek amacıyla Macar Meclisi Mebusanı vekillerinden Baron Kaas Ivor[224] ile Budapeşte'de Türkçe öğretmeni Béla Erődy ve Millet Müzesi Müdürü Otto Hermann'a üçüncü rütbeden Mecidî Nişan'ı ve Macaristan kütüphane ve müzeler umumi müfettişi Fransuva Polczky'ye yine üçüncü rütbeden Nişan-ı Âli Osmanî[225] verilmiştir[226].

Osmanlı Hariciye Vekili Saffet Paşa'nın, sandıklarla birlikte Budapeşte Macar Krallık Üniversitesi Rektörü'ne 17 Nisan 1877 tarihli gönderdiği mektup da Osmanlı Devleti Sultanı'nın Macar milletine karşı duyduğu sempatiyi ifade etmek arzusuyla Korvinaları, yaveri Mustafa Tahir Bey ile Peşte Üniversitesine

---

[223] BOA, **HR. TO**, Dos. 126, no. 58; Erődi, **a.g.e.**, s. 12-13; Sultan'a Macar Meclisi tarafından takdim edilmek istenen *"teşekkürname"*yi bildiren telgraf metninin Türkçe tercümesi için bkz. Ek 8.

[224] Kaas Ivor, yayıncı ve politikacıdır. 1842'de Hont vilayetinde Lanto'da doğmuş ve 1910'da Budapeşte'de ölmüştür. Ailesi aslen Danimarkalı olup Avusturya zabitanında görevliydi. Fakat kendisi tamamen Macar terbiyesi almış ve Budapeşte Hukuk Fakültesini tamamlamıştır. Bir süre Hollanda'da yaşamıştır. Ancak 1866'da Macaristan'a dönmüştür. Önce *"Hon"* sonra *"Házank"* adlı dergilerin tahrir heyetine girmiştir. 1868'de bir dünya seyahatine çıkmıştır. 1870'te Kont Gyula Andrássy'nin matbuat bürosu azası oldu. 1871'de *"Reform"* dergisi yazı ailesine girmiştir. 1875–1894 arasında *"Pesti Napló*" gazetesi yazarlığını yaptı ve en sonunda *"Budapest"* gazetesinde çalışmıştır. Bu arada parlamentoda çeşitli siyasi faaliyetlerde bulunmuştur. (Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 177.)

[225] Nişan-ı Âli Osmanî, 1278 (1862) Zilhiccesinde Sultan Aziz zamanında birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve murassa olmak üzere ihdas edilmiştir. (Pakalın, **a.g.e.**, C. 2, s. 695.)

[226] **A.g.e.**, s.177.

gönderdiğini; ayrıca Sultan'ın Korvinaları geri vermekle iki millet arasında kopmaz bağları oluşturan dostluğun yeni bir delilini ifade etmek arzusunda olduğunu yazmıştır[227]. Heyette bulunan Mehmet Tevfik Bey, Macaristan gezisi sırasında tuttuğu notlardan derlediği *"Yadigâr-ı Macaristan Asr-ı Abdülhamit Han"* adlı eserinde Macarların tavrını şöyle anlatmıştır:

"Sultan Abdülhamit'in gayretlerinin neticesinde ortaya çıkan bu Osmanlı-Macar birliği öyle bir zamanda ortaya çıkmıştır ki Slavları rahatsız etmiş ve Osmanlıları ise aşırı derecede memnun etmiştir. Çünkü Macarlar Tuna üzerinden el uzattıkları gün Panslavistlerin Osmanlı aleyhine yaptıkları propagandayı Avrupa'da en önce reddeden o mert oğlu mert Macarlar olmuştur. Macarların, Ruslara gösterdikleri nefretle Osmanlılara gösterdikleri dostluk ve sevginin derecesinin tarifi yoktur"[228].

Osmanlı-Rus Savaşı sıralarında yapılan bu gezide yaşanan hava Macarların Türk dostluğunun unutulmaz bir kısmıdır. Ayrılık vakti geldiği sırada heyette bulunan Fazıl Efendinin bu sıralarda Macarların Türk taraftarı bir düşünceye sahip olduklarını belirten veda konuşmasında bunun izlerini görmekteyiz. Fazıl Efendi Macaristan'da geçirdikleri zamanın ve gördükleri sevginin bir özeti olarak içten duygularla ve derin bir hüzünle dolu konuşmasında şöyle ifade etmiştir[229]:

"Macar Kardeşlerim. Kardeşlerim, gözlerimiz acı yaşlarla dolu, sizlerle vedalaşırken yüreğimiz sıkışıyor. Aranıza yetişkin erkekler olarak geldik; şimdi ağlayan çocuklar gibi ayrılıyoruz sizlerden. Ne yaptınız bizlere? Sizin dostluğunuz bu kadar mı muazzam, bu kadar mı sarsıcı? Böyle bir değişikliği ancak bir kardeş yüreği, bir kardeş yüreğine yaratabilir. Zalim kadere bakın, kardeşleri birbirinin kucağına atıyor ve kısacık bir kucaklaşmadan sonra gene onları birbirinden koparıyor. Birbirimizden böyle ayrılmak acılı bir sevinç, sızılı bir hazdır. Kucaklaşırken kalplerimizi burada bırakıyoruz, ruhumuz burada kalıyor. Bizleri unutmayın, bizler sizleri nasıl sevdiysek, sizler de bizi öylesine sevin sevgili

[227] Erődi, **a.g.e.**, s. 26.
[228] Tevfik, **a.g.e.**, s. 13.
[229] Erődi, **a.g.e.**, s. 112.

kardeşlerim. Bizler sizleri asla unutmayacağız. Sevgili kardeşlerimiz Allah sizlerden razı olsun, Allah'a emanet olun!"

Heyet yurda dönüşünü de Macarların görkemli uğurlamaları eşliğinde yapmıştır. Yolculukları 18 Mayıs 1877'de İstanbul'da son bulmuştur. Burada da yoğun bir kalabalık tarafından karşılanmışlardır. İstanbul'da yaşayan Macar ve Leh mültecileri ve İstanbul halkı, heyeti *"Yaşasın Padişahımız!" "Yaşasın Macarlar!"* haykırışlarıyla karşılamıştır[230].

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında Avusturya Türklere destek vermiyor idi. Macaristan'da görülen dostluk gösterileri ve sevgi, sadece Macar milletinin duyguları idi. Resmi Avusturya-Macaristan Hükümeti de tarafsızlığın korunması amacıyla bazı güçlükler çıkarmaktan geri kalmamıştır[231]. 1878 Berlin Antlaşması, Bosna-Hersek'i Osmanlı toprakları içinde bırakmakla beraber, idaresini Avusturya'ya vermiştir. Ancak Bosna-Hersek'te Müslüman ve Hıristiyan halklar bulunmaktaydı. Bunlardan Slav olanlar Sırbistan'a katılmak istiyorlardı. Müslümanlar da Avusturya işgaline karşıydılar. Bu sebeplerle Berlin Antlaşması ile bölgenin yönetiminde meydana getirilecek olan değişiklik, büyük tepki görmüştür. Bundan dolayı Avusturya, Bosna Hersek'i işgal etmek istediği zaman zora başvurarak, 1878 Temmuzunda 70.000 kişilik bir kuvvetle Bosna-Hersek'i işgal etmiştir. Ancak bir yıllık uğraşmanın sonunda, bölgeyi yönetimi altına alabilmiştir. 20 Ekim 1879'da Osmanlı ile Avusturya arasında yapılan antlaşma ile de Bosna-Hersek, Osmanlı toprağı sayılmakta devam edecektir, ancak yönetimi Avusturya'ya bırakılması kararlaştırılmıştır[232]. Böylece Avusturya, Bosna-Hersek'e fiilen yerleşmiş, Osmanlı egemenliği de sadece sözde kalmıştır. Öyle ki Osmanlı Devleti, Bosna'da kalmış olan bazı memur ve subay ailelerinin yurda geri dönmelerini bile ancak Avusturya'nın yardımıyla sağlayabilmiştir[233].

---

[230] **A.g.e.**, s. 116.
[231] Bu güçlüklerin bazıları şunlardır; Korvinaların Budapeste'ye gönderilmesine izin verilmemiştir. Onun yerine Viyana'ya götürülmüştür. Avusturya-Macaristan Dışişlerinin Korvinaların ardından Macaristan'a gitmek isteyen Türk heyetini engellemeye çalışmıştır. Ayrıca 1877-1878 Türk-Rus Savaşı sırasında Osmanlı'nın Ordusu için Macaristan'dan satın aldığı hayvanların gönderilmesi Avusturya tarafından engellenmiştir. (Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 179-180.)
[232] Uçarol, **a.g.e.,** s. 359.
[233] BOA, **Y. A. Hus (Yıldız Sadaret Hususî Maruzat)**, Dos. 159, no. 77.

Avusturya, Bosna-Hersek'i geçici olarak işgal etmiş olmasına ve yöre halkına yayınladığı bildiride, memleketi zorla istila etmediğini, herkese dirlik, refah ve özgürlük sağlamaya geldiğini bildirmesine rağmen, ilk anlardan itibaren Müslümanlara baskıya başlamıştır. Bunun üzerine Bosna ileri gelenleri 1880 Nisan ayında bir yazıyla durumu Osmanlı Hükümeti'ne bildirerek şikâyette bulunmuştur. Ancak bundan bir sonuç alınamamıştır. Bu arada da gerek işgalden gerekse Avusturyalıların artan baskısından dolayı, Bosna-Hersek'in Müslüman halkı kitleler halinde Türkiye'ye göçe başlamıştır. Bu göç hareketi de Osmanlı Devleti'ni sıkıntıya sokmuştur. Çünkü Bosna-Hersek'te bulunan 400.000 Müslüman'ın tamamen göç etmesi, Osmanlı Devleti'nin o bölge üzerindeki egemenlik hakları ile Avusturya Devleti'ne karşı elde ettiği bazı askeri avantajları ortadan kaldıracağından dolayı idi. Bunun üzerine Osmanlı Hükümeti, göçü durdurmaya çalışmışsa da, göç devam etmiştir[234]. Bunun yanı sıra Sırbistan da bölgeye karşı girişimlere başlamıştır. Bosna-Hersek'teki Sırp zulmünün temeli çok eskilere dayanmaktaydı. Kosova Savaşı ile (1389), yenilgiye uğrayan Sırplar bunun acısını hiçbir zaman unutamamışlardır. Bu sebeple Kosova Savaşı'nın 500. yıldönümünde fesat ve karışıklık çıkarmak için anma toplantıları düzenlenmiş ve eski Sırbistan'a dâhil olan Kosova, Makedonya ve Bosna-Hersek'i tekrar almak için çeşitli faaliyetlere girişmişlerdir. Böylece 1878 yılından itibaren Bosna-Hersek; Osmanlı Devleti, Avusturya ve Sırbistan arasında gittikçe büyüyen bir sorun olmuştur[235]. Bu çeteler Müslümanlara yaptıkları mezalimde Avusturya tarafından da himaye ve yardım görmüşlerdir[236].

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna-Hersek'de idareyi ele aldığı 1878 yılından sonra Müslümanlar üzerindeki baskı ve zulüm dönemi de başlamıştır. İmparatorluk ahaliye gönderdiği ilanlarda, herkese dirlik, refah ve hürriyet getirmeyi vaat ettiği halde uygulamasını tam tersine gerçekleştirmiştir. Bosna-Hersek'in Ortodoks, Katolik ve Müslüman ahalisi arasına nifak tohumları eken Avusturya, Müslümanlar üzerinde istediği otoriteyi kuramayınca zulüm ve asimile faaliyetlerine

---

[234] BOA, **Y. A. Res (Yıldız Sadaret Resmî Maruzat)**, Dos. 3, no.7; BOA, **HR. SYS**, Dos. 256, no. 2.
[235] BOA, **Y. A. Hus**, Dos. 176, no. 32; BOA, **MV (Meclis-i Vükelâ Mazbatası)**, Dos. 44, no. 27; BOA, **Y. MTV (Yıldız Mütenevvie Maruzat Evrakı)**, Dos. 39, no. 50.
[236] BOA, **HR. SYS**, Dos. 250, no. 1.

başlamıştır. Avusturya'nın atadığı mahalli idareciler Berlin Antlaşması'na aykırı yollara başvurarak halkı ağır vergilerle bunaltarak mallarını müsadere edip, cinayetler yoluyla Müslümanları Bosna-Hersek'ten göç ettirmeye çalışmıştır. Hatta bazı mukaddes yerleri yıkıp, camilere şarap ve domuz eti doldurarak Müslümanların ibadet hürriyetlerini kısıtlamışlardır. Saray Bosna ve diğer şehirlerdeki okullarda dilin Almanca olması ve din eğitiminin ise Katolik mezhebini öğretecek şekilde programlanması ile Müslüman öğrenciyi Hıristiyanlaştırmaya çalışmıştır. Adalet sisteminde ise Müslümanlar aleyhine keyfi para, sürgün ve hapis cezaları uygulanıyordu. Bosna-Hersek hukuki olarak 1909 yılına kadar Osmanlı Devletine bağlı kalmasına rağmen Avusturyalılar, Bosna'daki Müslümanların Osmanlı Devleti ile olan dini bağlantılarını koparmaya çalışmışlardır. Ayrıca yapılan antlaşmalarda Müslümanların dini reislerini kendi aralarından seçecekleri belirtilmesine rağmen, Avusturyalılar kendi atadıkları din adamlarını başa geçirmek istiyorlar idi. Ayrıca yapılan tüm antlaşmaları çiğneyerek uzlaşmaya yanaşmamış ve gün geçtikçe Müslümanlar üzerindeki baskılarını arttırmışlardır. Bu durumu padişaha şikâyet etmek için İstanbul'a gitmek isteyen ahaliyi ise para, hapis ve sürgün cezası ile cezalandırmıştır[237]. Müslümanların Avusturya Meclisi'ne şikâyette bulunmaları bir fayda sağlamamış ve hakkını arayan bu insanlara bozguncu gözüyle bakılmıştır[238].

Bosna-Hersek Müslümanları, 1878'den sonra sadece Avusturyalılardan değil, onların destekledikleri Katolik Hırvatlar ve Ortodoks Sırplardan da zulüm görmüşlerdir. Avusturyalılar dini ve mezhebi bakımdan kendilerine yakın gördükleri Hırvatları daha çok desteklemişler ve diğer bölgelerden özellikle Hersek'e birçok Hırvat göçmen getirmiş ve iskân etmişlerdir. Bunun neticesinde bu bölgede güçlenen Hırvatlar, Katolik Propaganda Cemiyeti vasıtasıyla Mostar'daki Müslümanlara ya Hıristiyan olmaları ya da göç etmeleri konusunda baskı yapmıştır[239].

Avusturya'nın Bosna-Hersek'i işgalinde karşılaştığı zorluklar, içerde de en başta Macarların muhalefetiyle karşılaşmıştır. Avusturya'nın Bosna-Hersek'i kendi

---

[237] BOA, **HR. SYS**, Dos. 256, no. 2; BOA, **HR. SYS**, Dos. 259, no. 1; BOA, **A. MTZ. BN (Sadaret Eyâlât-ı Mümtaze Kalemi, Bosna)**, Dos. 1, no. 3; BOA, **Y. A. Res (Yıldız Sadaret Resmî Maruzat)**, Dos. 117, no. 77; BOA, **A. MTZ. BN**, Dos. 1, no.20.
[238] BOA, **HR. SYS**, Dos. 258, no. 1.
[239] BOA, **Y. A. Hus**, Dos. 408, no. 22.

yönetimine almasıyla imparatorluk sınırları içine yeni Slav kitleleri girecekti. Bundan dolayı Macarlar, Avusturya- Macaristan'ın kendi içindeki Slavlardan endişe ettiği bir sırada, yeni Slav halklarının İmparatorluğa, katılması, Macarların hoşuna gitmemiştir. Avusturya bu askeri harekât için 82.000.000 florin harcadığı bir sırada yeni ödeneklerin istenmesi üzerine Macar Başbakanı Tisza istifa etmiştir. Bir diğer muhalefet ise askerlerden gelmiştir. Askerler, bu kadar uğraştan sonra Bosna-Hersek'in tümünün *"ilhak"* edilmesini istemiştir. Ancak Andrassy ile İmparator François-Joseph bu düşünceye karşı gelmiştir. Andrassy'nin Bosna-Hersek'in işgaline karşı olmasının nedeni ise Avusturya-Macaristan'ın bir milyon veya daha fazla Slav'ın yükünün altında ezilmesini istememesi idi. İmparator ilhakı istiyordu, ancak bunu daha uygun bir zamanda yapmayı düşünüyordu. Bu uygun zaman ise 1908 yılında gelmiştir[240].

Macarların Bosna-Hersek'in ilhakını istememelerinin bir diğer sebebi Macaristan'ın idaresi altında bulunan Hırvatların, eyaletin kontrolünü ellerine geçirmesinden korkmalarıdır. Bu nedenle Macarlar, 1908 yılına kadar eyaletin resmen ilhak edilmesinden çekinmiştir[241]. Macarlar otuz yıl önce nasıl Bosna-Hersek'in işgaline karşı çıktılarsa aynı şekilde ilhakına da karşı çıkmışlardır. İlhak sonrası yapılan protesto gösterileri sırasında Macarlar, Avusturya bayrağını parçalamıştır. Ayrıca Bosna-Hersek'in daha önce kendi topraklarına bağlı olması nedeniyle Avusturya'ya geçmesini istemiyorlar idi[242]. Öyle ki Macar Meclisin de bazı Macar milletvekilleri Avusturya aleyhinde ve Osmanlı lehinde görüşlerini bildirmiştir[243]. Buna karşın, Bosna-Hersek'in Macaristan tarafından ilhak edilmesini bile isteyen Macarlar vardı. Türklerle yakınlıkları nedeniyle devamlı olarak Osmanlılar ile barışçıl ilişkiler kuran Macar İstiklal Fırkası ise, bu defa Bosna-Hersek konusunda Avusturya yanlısı bir politika izlemiştir[244]. Macarların protestosu, özellikle Macar parlamentosunda kendini göstermeye başlamıştır. Parlamentonun bir toplantısından sonra Macar milletvekillerinden Jorj Nagy Avusturya Dışişleri Bakanı

---

[240] Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 539; Malcolm, **a.g.e.**, s. 225.
[241] Palairet, **a.g.e.,** s. 233.
[242] **Hukuk-u Umumiye**, 14 Teşrinevvel 1908.
[243] BOA, **HR. TO**, Dos. 360, no. 97; Osmanlı Devleti'nin Budapeşte Başşehbenderliğinden Osmanlı Dışişleri Bakanlığına gönderilen telgraf metni için bkz. Ek 9.
[244] **İkdam**, 12 Teşrinevvel 1908.

Aarenthal'e, Bosna-Hersek'in ilhakından dolayı büyük itirazlarda bulunmuştur. İtirazının nedeni Aarenthal'in ilhak öncesi büyük Avrupa devletlerinin rızasını aldığını söylemesi idi. Oysa Nagy, İngiltere, Fansa ve İtalya'nın Berlin Antlaşmasına aykırı olduğu için Bosna-Hersek'in ilhakına karşı olduklarını, çok iyi biliyor idi[245].

Macarların Bosna-Hersek'in ilhakına karşı çıkmalarının nedeni tamamıyla kendi çıkarları içindi. Çünkü yapılacak olan görüşmeler sonunda Osmanlıya verilecek tavizlerin ve Bosna-Hersek'e ait Düyun-u Umumiye'nin bir kısmının kendilerine yükleneceğinden korkmaktaydılar. Ayrıca Bosna-Hersek'in güvenliğinin sağlanması için Macar askerlerinin gönderilmesi de onları endişelendiriyor idi. Protestolar o derece artmıştı ki, Macar milletvekillerinden Pavloni *"Bosna-Hersek işinde Macaristan'ın başlıca düşmanı Avusturya'dır. Çünkü bu yerleri Viyana kendisine mal etmek istiyor"* diyebilmekte idi[246].

Macarlar daha da ileri giderek, bir *"Nümayiş Cemiyeti"* de oluşturmuştur. Macar Sosyalistlerin kurduğu bu cemiyet Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından ilhakına şiddetle karşı çıkmakta idi[247]. Bu dönemde Macarlar, Osmanlı Devletindeki boykotajdan da etkilenmişlerdi. Bu nedenle, ilhak sonrası Budapeşte Ticaret Odası, Baron Aarenthal'e bir nota vererek; *" Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından ilhakı üzerine Türklerin Macarlara karşı düşmanca hislerde bulunmaya başladıklarından ve Avusturya mallarına karşı açılan iktisadi savaşın Macar mallarına da etki ederek, iki devletin ticaretinin de sekteye uğradığından…"* söz etmiş ve şikâyette bulunmuşlardır. Bu nedenle Budapeşte Ticaret Odası ticaretin durmasının nedeni olan boykotajın da Bosna-Hersek'in ilhakından meydana geldiğini belirterek ilhaka karşı çıkmışlardı. Hatta İstanbul'daki elçi Pallavici'nin görevden alınıp, yerine Macar haklarını daha iyi koruyabilecek birinin getirilmesini de istemişlerdi[248]. Macarların bu protestoları yalnızca, Pallavici'nin Osmanlı nezdindeki protestolarını artırmasına neden olmuştu. Macarlar 26 Şubat 1909 tarihinde imzalanan protokolü de kabul

[245] **İttihat ve Terakki**, 10 Kanunevvel 1908.
[246] **Köylü**, 20 Kanunevvel 1908.
[247] **İttihat**, 25 Kanunevvel 1908; **Köylü**, 15 Kanunevvel 1324.
[248] **İkdam**, 23 Teşrinevvel 1908.

etmeyeceklerini bildirmişler ama yine de protokolün yürürlüğe girmesine engel olamamıştır[249].

Bosna-Hersek'in ilhakı üzerine, buradaki Ortaçağlara kadar uzanan Macar Krallığı'nın *"tarihsel hakları"* da ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı Macarlar kendi idarelerine almak düşüncesinde olmuş olmalarına rağmen zaten topraklarında mevcut olan Slav nüfusunu daha fazla arttırmak istemiyorlar idi[250]. Bu gelişmeler üzerine eyaletin işgalinden sonra, Bosna'nın İmparatorluk'ta Avusturya'ya mı yoksa Macaristan'a mı verileceği sorunu da, Bosna'yı *"Hükümdarlık toprağı"* yaparak çözülmüştür. Bunun anlamı, artık ülkenin iki tarafın da yönetimi altında olmadığı, fakat aynı zamanda her iki tarafın birden yönetimi altında olduğu idi[251].

1880 yılında, Bosna'da 4500 Avusturyalı ve 12000 Macar vatandaşı bulunmakta idi. 1910 yılında ise 47000 Avusturyalı ve 61000 Macar vatandaşı yaşamaktaydı. Bu insanların çoğu, Bosna'ya kalıcı olarak yerleşmeye hiç niyeti olmayan yöneticiler ve işadamları idi. Bazılarıysa askerdi. Macaristan vatandaşlarının ise çoğunluğu Hırvatlardan, yalnızca ufak bir azınlığıysa Macarlardan oluşmakta idi[252]. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ikili yönetiminin Avusturya tarafı bu tür zulümleri yaparken, Macarlar münferit bazı durumlar haricinde genel olarak Müslümanlara karşı daha anlayışlı olmuştur. Bundan dolayı Müslümanlar kendilerine karşı yapılan zulüm ve haksızlıkları bizzat Budapeşte'ye gidip Macar Parlamentosuna ve gazetelerine şikâyet etmiştir[253]. Avusturyalıların yaptıkları bu zulümler Macar Mebuslar Meclisi'nde tenkit edilmiş ve Müslümanlara yapılanların insanlık adına utanç verici olduğu ve bir an önce düzeltilmesi gerektiği bildirilmiştir[254].

---

[249] **İttihat ve Terakki**, 22 Teşrinevvel 1908.
[250] Molnár, **Ibid.**, p. 236.
[251] Malcolm, **a.g.e.**, s. 227.
[252] Malcolm, **a.g.e.**, s. 235-236.
[253] Pester Lloyd Gazetesinde, Müslüman halkın din işlerinde Osmanlı Devlet'ine bağlı kalmak istedikleri halde Avusturya Hükümetinin bunu engelleyerek yapılan anlaşmaları hiçe saydığı hususunda Müslümanların şikâyetlerini içeren bir mektup yayınlanmıştır. (BOA, **Y. A. Hus**, Dos. 509, no. 3; BOA, **Y.A. Hus.**, Dos. 510, no. 76.)
[254] Öyle ki Macaristan Mebuslar Meclisi başkanının, meclisin bir toplantısında Kont Theodor Batyani'nin Bosna-Hersek Müslümanları hakkında sorduğu bir soruya verdiği cevapta; Müslümanlara muhtariyet hakkının tanınmasının, bir an önce çözülmesi gereken bir mesele olduğu, Avusturya-Macaristan Maliye nazırının evkaf işleri, ulema komisyonu ve şeyh'ül-ulema seçimlerinde gereken

Macarlar, 1848 ihtilali sonrasında mültecilerin Türkiye'de iyi bir şekilde kabul görmeleri ve Türk devletinin zor durumdaki Macar kardeşlerine gösterdiği bu yardımdan dolayı bundan sonraki dönemlerde Macarların, Türk dostu bir politika izlemelerine sebep olmuştur. Macarların, Hersek isyanının başından beri aldıkları tavırları, bağımsızlığı koruma gayretlerini, hem de 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında hem Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik dostane yaklaşımlarını gözler önüne sermektedir. Macarların geleneksel olarak Osmanlı Devleti'ne karşı olumlu bir yaklaşım göstermesi iç siyasi sebeplere dayanmakta idi. Kendi milli karakterlerini geliştirmek isteyen Macarlar, Türkler ile aralarındaki tarihi yakınlığı araştırırken milli kimliklerini geliştirmişlerdir. Ayrıca yıllar önce Türklerin, Macar kahramanlarına kapılarını açması ve gösterdiği misafirperverliği Macarların, Osmanlı politikasına olumlu etki yapmıştır.

---

kolaylığı göstermeye hazır olduğu ve Müslümanların Bosna-Hersek'teki nüfuzlarını kuvvetlendireceklerini söylemiştir. (BOA, **Y. A. Hus**, Dos. 509, no. 36; BOA, **Y. A. Hus**, Dos. 511, no. 22; BOA, **Y. A. Hus**, Dos. 513, no. 99.)

II. BÖLÜM
KÜLTÜREL İLİŞKİLER

II. I. Turancılık ve Türk-Macar İlişkileri

İran mitolojisinde, İran krallığının bulunduğu toprakların kuzeyindeki bölgelere, Hazar Denizi, Aral Gölü, Amuderya ve Siriderya Nehirleri arasında kalan bozkırlara Turan adı verilmiştir[255]. Turan terimini ilk kullanan Macar araştırmacılardan Miksa Müller, Latin, Germen ve İbrani-Arap ırkından olmayan Asya halklarını Turan halkları adı altında tek bir grup içinde toplamıştır. Müller, Turan kavimlerini kuzey ve güney kolu olmak üzere iki alt gruba ayırır. Ural-Altay grubu olarak da adlandırdığı kuzey kolunun daha sonra Tunguz, Moğol, Türk-Tatar, Fin-Ugor ve Samoyed olarak beş ayrı alt dala ayrıldığını öne süren Müller, Turan'ın güney kolunun da Tamal, Tibet-Botan, Tay-Siyam ve Malay olmak üzere dört daldan oluştuğunu ileri sürmüştür. Müller'in teorisinde, Turan düşüncesinde halkların ırksal ve dilsel kökenleri gibi kıstaslar belirleyici olmuştur[256].

Turancılığı kurumlaştıran Macar araştırmacıları, hayvancılığa dayalı göçebe ekonomisini yaşayan toplumların, etnografik olarak, dünyanın diğer yörelerindeki halklardan farklı bazı ortak özelliklere sahip olduklarını açıklamıştır. Dönemsel kuraklıklar, iklim yüzünden ortaya çıkan açlık, otlakların paylaşımı ve merkezi bir otoriteye bağlı olmama gibi özellikler nedeniyle Turan kavimleri sık sık birbirleriyle mücadele etmiştir. Bu ise tarihin değişik dönemlerinde kuzey ve doğudan güney ve batıya kavimler göçüne neden olmuştur[257].

XIX. yüzyılın ilk yarısında Ferencz Pulszky, Hint, Çin, Önasya, Mısır ve Yunan uygarlıklarının kaynağı olarak Orta Asya'yı göstermiştir. Macar

---

[255] Demirkan, **a.g.e.**, s. 21.V. Minorsky, *"Tûrân"*, **İslam Ansiklopedisi**, C. 12/2, s. 107.
[256] Demirkan, **a.g.e.**, s. 22-23.
[257] **A.g.e.**, s. 22.

Turancılarından olan Sándor Márki de uygarlığın kaynağını Orta Asya'da bulmuştur. Bu bölgede yaşanan olumsuz koşullar nedeniyle halkların göç etmek zorunda kaldıklarını ileri sürmüştür. Böylece Avrupa uygarlıklarının temeline Turan'ı yerleştirmiştir. Ona göre Elam, Babil, Çin uygarlıklarını Turan'dan gelen halklar kurmuşlardır. Göçler sayesinde Turan etkisi Tiren Denizinden, Sarı Deniz'e, Hint Okyanusu ve Büyük Okyanus'un kuzey sahillerine kadar ulaşmıştır[258]. Márki, Türk, Çuvaş, Yakut, Moğol, Mançu, Tunguz hatta Japon ve Kore ahalisine Turan, diğer bir tabir ile Ural-Altay adını vermiştir[259].

Turan'ı etnografik bir kavram olarak Macar kamuoyuna tanıtan kişi, Macar doğu bilimci Ármin Hermann Vámbéry olmuştur. Vámbéry daha da ileri giderek Turan ırkı tanımlamasını da kullanmıştır[260].

1848 Macar İhtilali'nin Avusturya tarafından Rus Çarlığı'nın da yardımıyla bastırılması, Macarlara bağlı Slav halkların Avusturya'nın yanında yer alması gibi olgular, Macar kamuoyunda, Avrupa'daki kendi konumlarına dair negatif bir duygunun oluşumuna zemin hazırlamıştır. *"Yalnızız"* (*egyedül vagyunk*) sloganında anlam bulan bu görüş Macarlığı, Avrupa'nın ortasında, Slav ve Germen denizleri arasında bir *"ada"* olarak tanımlamıştır. Bu yalnızlık durumunun Doğu'ya yönelerek aşılabileceği yönünde görüşler geliştirilmiştir[261].

1867 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ikili monarşiye geçmiştir. Böylece Avusturya İmparatoru aynı zamanda Macar kralı olarak da taç giymiştir. Ayrıca ortak kabinede de Macarlara imparator tarafından atanan bakanlıklar ayrılmıştır. Askeri, diplomatik ve önemli iktisadi kararlar Avusturya'nın tekelinde kalmakla beraber Macarlar önemli bir egemenliğe sahip olmuştur. Bu durum Macarların Avusturya ile eşit oldukları anlamına gelmemektedir. Bunun sonucunda

---

[258] Nizam Önen, **İki Turan Macaristan ve Türkiye'de Turancılık**, İletişim Yayınları,1. Baskı, İstanbul 2005, s. 43-44.
[259] İskender (Sándor) Marki, *"Asya Tarihinde Turanîler"*, **Türk Yurdu**, C. 1, Sayı. 14, (17 Mayıs 1328). [Çevrimyazı Metin: **Türk Yurdu**, Tütibay Yayınları, C. 1, s. 234.]
[260] Önen, **a.g.e.**, s. 43.
[261] **A.g.e.**, s. 66.

Slav ve Romen unsurlarının daha da tepki duymasına yol açmıştır[262]. Macaristan'daki Slavlar, Macar milliyetçiliğinin hükmü altından kurtulmanın yolunu Panslavizm'de bulmuştur. Macarlar ise Macarlığın var olabilmesini Pancermenizm ve özellikle Panslavizm karşısında Panturancı birliğin gerçekleştirilmesinde görmüşlerdir. Benzer biçimde Rus Panslavizm'i en büyük tehdit olarak göstermek eğilimindedir[263].

Macarlar şimdiki yurtlarına yerleştiklerinden beri Avrupalılar, Macarları kendilerinden saymayarak dışlamışlardır. Slavlar ve Germenler arasında sıkışmış bulunan Macarlar kendi tarihlerini araştırmak ihtiyacı duymuşlar, bunun üzerine yapılan çalışmalar dil ve tarih üzerinde yoğunlaşmıştır[264].

Macarcanın Avrupa dillerine benzemediğini araştırmacılar daha XVII. yüzyılda belirlemişlerdi. Bu dönemden itibaren Macar bilim adamı, ünlü oryantalist Körösi Csoma, Macarcanın sırrını çözmek ve bu iz üzerinden Macar anayurdunu bulmak ile ilgili çalışmaları Macaristan'da yeni bir akımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Uzaktaki yurtlarına *"Turan"* adını veren Macarlar, ilk yurtlarının tarihine karşı büyük bir ilgi duymaya başlamışlardır. XIX. yüzyılın ilk yarısında Macar bilim adamları, İran'ın kuzey doğusundaki bölgeye verilen eski bir Farsça isim olan Turan sözcüğünü, orta ve güney doğu Asya'daki Türk topluluklarını tanımlamak için kullanılmışlardır[265].

Turan kavramı Macar aydınlarının gereksindiği milliyetçilik türüne zemin oluşturacak biçimde XX. yüzyılın başlarından itibaren coğrafi anlamlandırmanın sınırlarını aşmaya başlamıştır. Turan terimine, coğrafyanın ötesinde anlamlar yüklenmesi aynı zamanda siyasal bir hareket olarak Turancılığı ortaya çıkaran bir sürecide başlatmıştır. Bu dönem içerisinde Osmanlı Türkleri ile Macar Türkologları arasındaki bağlarda kurumsal ilişkilere doğru dönmeye başlamıştır[266]. Turancılık

---

[262] **A.g.e.**, s. 47-49.
[263] **A.g.e.**, s. 31-32.
[264]Melek Çolak, *"19. Yüzyıl Sonu-20. Yüzyıl Başlarında Türk-Macar Yakınlaşması",* **Toplumsal Tarih**, Sayı. 89, (Mayıs 2001), s. 4.
[265] Çolak, **a.g.m.**, s. 4-5.
[266] Önen, **a.g.e.**, s. 57.

siyasi bir kavram olarak, bir taraftan Türkçülüğün eşanlamlısı olarak kullanılmış, diğer taraftan da Turan kavimlerinin birbirleriyle olan yakınlıklarına ait çok daha belirsiz bir eğilime işaret etmiştir. Pan-Turanizm tabiri özellikle Macaristan'da kullanılmıştır. Bu tabirin, burada, uzak anayurt ideali manasında kullanılışı 1839'a kadar gitmektedir. Macar Turancılarından Kont Pál Teleki'ye göre *"anayurt ve asıl akrabalara karşı az çok romantik bir ilgi"* şeklinde ortaya çıkmıştır[267].

1905 yılında başarısız bir örgütlenme denemesinin ardından 1910 yılında Macar şarkiyatçıları Turan adlı bir örgüt kurmayı başarmıştır. Turan Cemiyeti *"Turáni Társaság"* adıyla kurulan bu örgütlenme, Turan ve Turancılık kavramlarını birbirine yakın yorumlayan kişilerin bir araya geldiği bir örgütlenme olmaktan çok, doğu ülkeleri ve halklarıyla bilimsel düzeyde ilgilenen Turan'a politik yaklaşımların platformu olmuştur. Cemiyet bu niteliğinden dolayı zaman zaman ayrılmalar ve bölünmelerle zayıflamıştır[268]. Macar halkı ise dini farklılığa rağmen, Türklerle akrabalık tezine sempatik bakmakta idi. Osmanlı İmparatorluğu'nun Ortaçağ Macaristan'ın bağımsızlığına Mohaç Savaşı ile son vermesi bile bu sempatiyi değiştirmemiştir[269].

Turancılığa siyasal bir anlam yüklenen ilk çalışma 1909 yılında yayınlanmıştır. Ancak pek fazla yankı bulamamıştır. Ayrıca Budapeşte'de 1910 yılında yayınlanacak bir şiir kitabı Macar Turancılığının adeta bir manifestosu olarak ün kazanırken; şair Arpád Zempleni'yi de Turancılığın peygamberi seviyesine çıkarmıştır. Kitapta yer alan şiirler içerisinde özellikle *"Doğuya Macar" (Keletre Magyar)* adlı şiir Macar Turancılarının önemli delillerini barındırması açısından dikkate değer şiirinde şöyle demekte idi[270]:

"*Doğuya Macar, doğuya bak,*

---

[267] I. Dünya Savaşı sırasında Turan cemiyeti tarafından Budapeşte'de çıkarılan Turan dergisi, Bulgarca ve Türkçe ilanlarından da anlaşılacağı üzere, akraba olan milletlerin tarih ve kültürünü araştırmakla ilgili olacaktı. Ayrıca derginin yazı heyeti *"Bizim Turanımız coğrafi bir kavramdır; ne Max Müller'in çeşitli tartışmalara yol açan Turan'ı hedef alan, ne de politik emelleri olan bir Turancılıktır"* diye tamamıyla ayrı bir yol izlemiştir. (Minorsky, **a.g.m.**, C. 12/2, s. 110.)

[268] Buna rağmen 1944 yılına kadar varlığını sürdürmeyi başarmıştır. (Önen, **a.g.e.**, s. 59.)

[269] Demirkan, **a.g.e.**, s. 11.

[270] Önen, **a.g.e.**, s. 58; Çolak, "*19. Yüzyıl…"*, s. 5.

Şerefli büyük akrabanı,
sen orada bulacaksın
Batıdan kaçınız;
bizleri orada küçümseyerek
istismar ediyorlar".

Turan Cemiyeti'nin 1912'de faaliyetlerine başlaması ve 1913 yılında Turán dergisinin yayınlanması ile birlikte Macar kamuoyunda yankı bulmaya başlayan Turancı fikirler, cihan harbinin çıkmasının kaçınılmazlığının giderek belirginleşmesine paralel olarak Macar milliyetçiliğinin popüler türlerinden biri olma yoluna girmiştir. Ana argümanlarını Macarların Avrupa'daki yalnızlığı üzerine kuran savunmacı Turan anlayışına, Macar iktisadi yayılmacılığının aracı olarak biçimlendirilen yayılmacı Turan kavrayışı eşlik etmektedir. I. Dünya Savaşı, Macar Turancılarına göre Turan halklarının egemen olacağı yeni bir dünyanın doğuşunun habercisidir. I. Dünya Savaşı'nın kanlı kaosundan Turan kültürü fışkıracak; savaş sonrası dönemde Turanlılığın önderliğini üstleneceği yenidünyanın tamamen farklı bir düzeni ve amaçları olacaktır. Bu yenidünyada Turan halklarının önderliği görevi de Macarlara düşecektir. Orta Avrupa ittifakının kazanacağı savaş Avusturya-Macaristan monarşisi üstündeki Slav tehdidini ortadan kaldıracak ikili monarşinin yapısı değişecek Macaristan'ın önemi artacaktır. Böylece Macaristan daha özgür olarak, Orta Avrupa ittifakının Antant karşısındaki en önemli koruyucu mekanizması ve dünya barışının güvencesi niteliğindeki Turanî dış politikayı izleyebilecektir[271].

Budapeşte'de Macar Turancılarının katılımıyla yayımlanan *"Cel-Tseyil"* adlı risalenin 1914 senesindeki birinci sayısında Baron Dr. Nyáry Albert Macaristan'ın Turanîlikte yapması gereken vazifelerini şöyle açıklamıştır: "*Geçmiş binlerce delille bizi Türklere bağlamaktadır. Bulgarlar, Türkler dahi Macarlar gibi Ural-Altay kavmindendir. Geçmişte her ne kadar birbirimizle mücadele etmiş olsak da gelecekte bu gerekmez. Esasen birbirimize katiyen kin beslemedik. Hatta Türklerin bir buçuk asırlık hâkimiyet dönemi bile ilişkilerimizi bozmamıştır*"[272]. *Macarlığın yeniden*

[271] Önen, **a.g.e.**, s. 65-66.
[272] Nyáry Albert, *"Macaristan'ın Turanîlikteki Rolü"*, **Türk Yurdu**, Sayı. 64, (17 Nisan 1330-30 Nisan 1914). [Çevrimyazı Metin: **Türk Yurdu**, Tütibay Yayınları, C. 1, s. 271-272.]

hayat bulmasına ilk vasıta ancak Türkiye ve Bulgaristan'dır. Milyonlarca nüfuslu Turanî kardeşlerimiz arasında liderlik vazifesi bize düşmektedir. Orta Asya'dan Japonya'ya kadar uzanan verimli araziye sahip bulunan Ural-Altay kavimleri bizim için iktisaden daha mühimdirler. Bu ırk ailesinin kenar dillerini doğuda Japonlar, batıda biz Macarlar teşkil etmekteyiz. Japonya'nın fikir hayatının Turaniyetin idaresinde olmayıp başka yönde olduğundan bu vazife biz Macarlara düşmektedir. Talih Turaniyetin idare ve rehberliğine Macarları tayin etmiştir. Eğer vazifesini idrak etmezse kardeşlerine karşı yalnız hata ve kusur değil belki kabahat ve günah işlemiş olurlar. Gelecek Slavların olduğuna dair asılsız düşünceler izlemeyerek mutluluğumuza engel olacak olan bu inancımızı düzeltmeliyiz: Zira istikbal Turaniyetindir!" [273].

XIX. yüzyıl sonları ve XX. yüzyılın başları Avrupa'da yeni güç dengelerinin oluştuğu dönemdir. Avusturya-Macaristan monarşisinin zayıflaması, Panslavizm ve Pancermenizm'in artması üzerine Macar milliyetçileri Macar ulusal bağımsızlığı için yeni sahalar ve müttefikler aramak zorunda kalmışlardır. Macaristan'da siyasetçilerin bir kısmının yönünü doğuya dönmesinde Hıristiyan Batı'ya karşı duyulan güvensizlikte önemli rol oynamıştır. I. Dünya Savaşı'nın sonunda Macaristan'ın topraklarının üçte ikisini komşu ülkelere kaptırması ve bunun Batı Avrupa devletlerinin onayıyla gerçekleşmesi ise rotayı Doğu'ya çeviren bu ideolojinin haklı olduğu düşüncesini yaygınlaştırmıştır. İşte Turancılık Macaristan'da bu koşullarda doğmuş ve oradan dünyaya yayılmıştır[274]. Aynı dönemlerde Osmanlı Devleti varlığını devam ettirme kaygısı içinde idi. İktisadi açıdan yarı-sömürgeleşen imparatorluk, bir yandan Avrupa Devletleri'nin baskısı, diğer yandan İmparatorluğa bağlı halkların milliyetçi akımların etkisiyle ayrılıkçı eğilimlere girmesi nedeniyle kendi iç birliğini sağlamada büyük güçlüklerle karşı karşıya kalmıştır[275].

Bu çöküş döneminde devleti kurtarmanın çarelerini arayan Osmanlı aydınları çözüm önerileri ortaya atmaya başlamışlardır. Bunların ilki Osmanlıcılıktır. Osmanlıcılığın yanı sıra Türkçülük akımı da yavaş yavaş Osmanlı aydınlarının

[273] Albert, **a.g.m.**, s. 274.
[274] Demirkan, **a.g.e.**, s. 26.
[275] Önen, **a.g.e.**, s. 95.

gündemine girmiştir. İçsel sebeplerin yanı sıra Osmanlı fikir dünyasında Türkçü düşüncenin ortaya çıkışını hazırlayan bir diğer neden de batılı devletlerin yayılmacı politikalarına destek olmak üzere Avrupa'da Türkoloji çalışmalarının yoğunlaşması olmuştur. Avrupa ile daha sıkı iletişime geçme imkânı bulan Osmanlı aydınları, XVIII. yüzyıldan itibaren Çin ve Arap-İslam kaynaklarına dayanarak İslamiyet öncesi Türk tarihi üzerine çalışan Avrupalı şarkiyatçıların eserlerinden etkilenmeye başlamışlardır. Joseph de Guignes, Arthur Lumley Davids ve Léon Cahun gibi yazarların çalışmalarının yanı sıra ilk isimlerinden olan Yahudi asıllı Macar şarkiyatçı Armin Herman Vámbéry'nin Osmanlı aydınları ile kurduğu ilişkiler bu etkilenmenin ana kaynağını oluşturmuştur. Bu etkilenmelere 1848 devrimlerinden sonra Osmanlı ülkesine sığınan Macar ve Leh mültecilerin Orta Avrupa'nın romantik milliyetçilik düşüncesini Osmanlıya getirmeleri de eklenebilir[276].

Bununla beraber *Türk Yurdu*'nun Macaristan'da gelişen Turancı harekete karşı tamamen ilgisiz kaldığı da düşünülmemelidir. *Türk Yurdu*'nun 6. sayısında (26 Kânunusani 1327- 8 Şubat 1912) Macar Turan Cemiyeti'nin kuruluş haberi verilmiştir[277]. Derginin 17 Mayıs 1328- 30 Mayıs 1912 tarihli 14. sayısında da Macar Turan Cemiyeti üzerine Osmanlı Devleti'nin Budapeşte'deki Başşehbenderi Rum Beyoğlu Fahreddin Bey'in Budapeşte'den gönderdiği mektup ile Macar Turan Cemiyeti üyesi olan Sándor Marki'nin *"Asya Tarihinde Turanîler"* adlı konferansının yazılı metni yayınlanmıştır[278]. *Türk Yurdu*'da yaptığı yayınlarla Macar Turancılığına ilgi ve alaka göstermiştir. Tanınmış Türk milliyetçilerinden Ahmed Hikmet ve Yusuf Akçura'da Macaristan Turan Cemiyeti ile kurduğu yakın ilişkiler ve zaman zaman Macar Turan anlayışına yakın açıklama yapmışlar, yazılar yazmışlardır. Bu durumu Osmanlı Türkçülerinin, kendi amaçlarına ulaşmada her türlü desteği yararlı görmeleri ile bağlantılı değerlendirmek uygun olacaktır[279].

---

[276] Önen, **a.g.e.**, s. 96-97.
[277] *"Türklük Şuûnu: Turan ve Türk Cemiyetleri"*, **Türk Yurdu**, C. I, Sayı. 6, (26 Kânunusani 1327- 8 Şubat 1912), [Çevrimyazı metin: **Türk Yurdu**, C. 1, Ankara, Tütibay Yayınları, s. 103-104.]
[278] Fahreddin Rumbeyoğlu,*"Tarih ve Âsâr-ı Atîka: Cemiyet-î Turaniye ve Asya Tarihinde Turaniler"*, **Türk Yurdu**, Yıl: 1, Sayı. 14, (17 Mayıs 1328–30 Mayıs 1912), [Çevrimyazı metin: **Türk Yurdu**, C. I, Ankara, Tütibay Yayınları, s. 230-234.]
[279] Önen, **a.g.e.**, s. 118.

XX. yüzyılın başlarında Macar Turancılarına göre, Turan ülkesi olarak tanımlanan ülkeler Macaristan, Finlandiya, bir ölçüde Bulgaristan, Türkiye, Japonya, Çin, Tibet, Nepal ve Siyam'dır. Özellikle 1910'ların sonlarında Turan halklarının tanımlanmasında dil ve ırk ölçütleri ikinci plana atılmaya; coğrafi, etnik, kültürel özellikler ön plana çıkarılmaya başlanmıştır. Çünkü I. Dünya Savaşı sonunda aldığı, ölümcül yenilgiden çıkış arama çalışmaları Macaristan'da siyasette solun ağırlığını arttırırken, sağ ideolojiler merkeze kaymaya başlamıştır. Ayrıca Macaristan'da Turancılığı hem düşünsel hem de siyasal bir hareket olarak geliştiren çekirdek kadro, son derece yetkin, uzmanlık alanlarında dünya literatürüne girecek düzeyde bilim adamlarından oluşmakta idi[280]. Macar Turancılarına göre, Turan uluslarının batı temsilcisi olan Macarlara düşen tarihsel görev, altı yüz milyonluk Turan uluslarının düşünsel ve ekonomik lideri olmak idi.

Türk Turancıları ise *"Turancılık"* adı altında yalnızca Türklerin birliğini anlamaktadırlar[281]. Türkler Macarları yakın akraba halk olarak görüyor, Türklerle Macarlar arasında Almanlarla Avusturyalılar arasındakine benzeyen bir ilişki olduğunu varsayıyorlar, bu yakınlığa rağmen birleşik Türkiye planlarında onlara yer vermiyorlardı[282]. Türk Turancılarının düşünüşünde önemli bir yer tutan İslamiyet, onların din ayrılığı dolayısıyla Macaristan'a pek ilgi göstermemelerine neden olmuştur[283]. Türk milliyetçilerinden Ziya Gökalp, *"Türkçülüğün Esasları"* adlı eserinde Turanı sadece Türklerin oluşturduğu bir birlik olarak tanımlamıştır[284]. Türk milliyetçiliğinin romantik yanı, daha çok Osmanlı Türk aydınları tarafından gündeme getirilmiştir. Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura gibi Rusya'dan göçen Türklerde hâkim olan düşünce, Türklerin birliği konusunda akılcı bir yaklaşımdı. Örneğin Akçura bu konudan söz edildiği zaman, Macar ve Türklerin ortak Panslavizm tehlikesi karşısında ittifak yapması gerektiğini öne çıkarmaya özel bir önem vermiştir[285].

---

[280] Demirkan, **a.g.e.**, s. 23-24.
[281] Dr. Pál Teleki'nin 31 Ocak 1914 tarihinde genel kurulda yaptığı konuşma (Demirkan, **a.g.e.**, s. 85; Önen, **a.g.e.**, s. 112.)
[282] Peter Moricz'in 1930 yılı Turan dergisinde yer alan *"Türkiye'de Faşizm ve Turancılık"* adlı makalesinden (Demirkan, **a.g.e.**, s. 61.)
[283] Önen, **a.g.e.**, s. 115.
[284] Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1999, s. 26-28.
[285] Çolak, *"19. Yüzyıl…"***,** s. 6.

Türk Turancıları tarafından Türk halkların birliği olarak yorumlanan, bu yönüyle Pantürkizm'le özdeşleşen Turan kavramının Macaristan'da farklı algılanması daha sonraları iki ayrı ülkede Turan hareketinin ilişkilerinde sorunlar yaratmıştır. Bu Macar ve Türk Turancılarının ayrı düştüğü önemli bir farktır. Macar Turancıları, Türk Turancılarının Türk olmayan halkları dışlayıcı tutumunu kabul etmeseler de bunu anlamaya çalışmışlar ve ara formüller bulmak için çaba harcamıştır[286].

Macaristan'daki Turan hareketinin en önem verdiği ülke doğal olarak Türkiye'ydi. Türkiye'yle Turancı ilişkilerin geliştirilip güçlendirilmesi amacıyla İstanbul'da Türk-Macar Dostluk Cemiyeti kurulmuştur. Bu derneğin kuruluşu Pál Teleki'nin başkanlığında üç kişilik bir Turancılar heyetinin İstanbul'u ziyareti sırasında gerçekleşmiştir. İstanbul'daki bu derneğin Macaristan'daki cemiyet gibi örgütlenmesi hedeflenmiştir. Bu arada yine aynı yıllarda İstanbul'da Turancılar tarafından kurulan Tahsil-i Sanayi Cemiyeti de yetenekli Türk gençlerinin Macaristan'a gönderilip temel bilimlerde eğitim almasını, Turancı kadrolar yetiştirilmesini amaçlıyordu. 1916'da İstanbul'da hükümet düzeyinde de görüşmeler sonucu, bir sonraki sömestr için 186 öğrencinin Budapeşte'de eğitim görmesi karar altına alınmıştır. Daha sonraki yıllarda da Türkiye'den öğrenciler gitmeye devam etti ve 1921'e gelindiğinde 200'ü aşkın Türk genci Macaristan'da değişik üniversitelerden mezun olmuşlardır. Bu öğrenciler İstanbul'da Eğitimini Macaristan'da Gören Türk Öğrencileri Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Turancı hareketin Türkiye ile olan ilişkisi sadece kültürel düzeyde değildi. Giderek daha fazla Türk genci Macaristan'da meslek eğitimi ve üniversite öğrenimi görme fırsatını yakalamıştır. Ama bunun ötesinde hayatın her alanında gelişen ilişkiler sistemi oluşuyordu. Ayrıca Macaristan Turan Cemiyeti, kuruluş amaçlarına uygun olarak Turan ülkelerine araştırma ekipleri göndermiştir. Kendi alanının uzmanları olan bilim adamlarının oluşturduğu delegasyonlar gittikleri ülkelerde coğrafyadan ekonomik koşullara, sağlık sisteminden folklora kadar araştırmalar yapıyor ve bu araştırmaların sonuçlarını daha sonra raporlar halinde cemiyete sunmuşlardır.

---

[286] Demirkan, **a.g.e.**, s. 25.

Araştırma yapılan ülkeler arasında Türkiye ilk sıradaydı[287]. Bu ilişkiler karşılıklı olarak devam etmiştir. Macaristan'dan Türkiye'ye uzmanlar gidiyor, araştırmalar yapıyorlardı, ama Türkiye'den de Macaristan'a delegasyonlar geliyor, bu ülkede kurumların işleyişi ve sosyal hayatın yapılanması üzerine görüşmelerde bulunuyorlardı[288]. Macar Turancıları siyasi yapıları nedeniyle de Türkiye'yi, kendi ülkelerinin kader birliği yapabileceği bir ülke olarak görüyorlardı. Bu nedenle ellerinden gelen desteği ve yardımı vermekten çekinmemişlerdir. Gerektiğinde Türkiye'ye gelip bilimsel araştırmalar yapmışlardır. Bunun da ötesinde bu ülkede yaşayıp karar mekanizmalarına katılmışlardır, danışman olarak görev yapmışlardır[289]. Daha sonra bu ilişkiler XX. yüzyıl başlarında Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu'nu kader birliğine götürmüştür[290].

II. II. Macaristan'da Türkoloji Çalışmaları ve Türk-Macar İlişkilerine Etkisi

Türk aydını Hamit Zübeyir Koşay'a göre Macarca, Ural-Altay dil ailesinin Ural koluna mensup olması itibariyle Türkçeden ziyade Fin, Lap, Çermiş, Vogul ve Ostyak dillerine daha yakındır. Macarcada bulunan ziraat ve hayvan yetiştirmeyle ilgili Türkçe kelimeler ise Macarcada eski Ural-Altay kardeşliği zamanından kalma kelimeler olmayıp takriben bin beş yüz- iki bin yıl önce Türkçeden geçen kültür kelimeleridir. Macarların eski medeniyetleri Türk medeniyetidir. Fin-Ugor kavimleri ise Volga Irmağı'nın yukarı kısmı ile Orta-Ural bölgesindeki anayurtlarında yaşarken *"parazit"* bir hayat sürdürmekteydiler. Ziraattan habersiz balıkçılık ve avcılık ile

---

[287] Demirkan, **a.g.e.**, s. 36.

[288] Turan dergisinin 1913 yılı 3. sayısındaki şu haber bu ilişkilerin ne kadar yaygın olduğunu gösteriyor: *"Son dönemde Doğu ülkelerinden çok sayıda delegasyon Macaristan'ı ziyaret ediyor, devleti ve kurumların yapısını inceliyor. Türk hükümeti adına ülkemize gelen İstanbul Banque Agricole Genel Müdür Yardımcısı Rıfkı Bey, Ticaret ve Ziraat Nezareti yetkilisi Cemal Bey'le birlikte Macaristan'daki kredi ve banka sistemini incelemeye başladılar. Ülkede görüşmeler ve ziyaretler yapan UIusal Kredi Merkezi, Ziraat Bankası ve Kooperatifler Birliği hakkında ayrıntılı bilgiler alan delegasyon üyeleri Osmanlı Başkonsolosu Ahmed Hikmet ile birlikte Tarım Müzesini de gezdiler. Daha sonra tarım bakanının onurlarına akşam yemeği verdiği konuklara eğitimini Macaristan'da tamamlayan ve şimdi Türkiye'de Ziraat Nezareti Teknik Umum Müdürü olan H. Beyhan ve Bereketzade M. Ekrem de katıldı."* (**A.g.e.**, s. 39.)

[289] **A.g.e.**, s. 40.

[290] Çolak, *"19. Yüzyıl…"*, s. 7.

geçiniyorlardı[291]. Buna karşılık Türkler (Hunlar) ziraatla ve hayvan yetiştirmekle geçinen teşkilatlı bir kavimdi. Ogur şubesinin en doğudaki kolunu oluşturan Macarlar, Ural bölgesinde iken Hunların bir kolu ile temasta bulunmuştur. Buradan güneye doğru göç ettikten sonra Bulgar Türklerinin tesiri altına girmiştir. Karadeniz'in kuzeyindeki bölgeden geçerken Macarlara, Hazar Türklerinden isyan edip ayrılan Kabar Türkleri katılmış ve Macarların arasında en nüfuzlu olan kabileyi oluşturmuştur. Daha sonra Macarlara Kuman ve Peçenek Türk kavimleri katılmıştır. Bu sebeplerden dolayı Macarların tarihi Türk tarihinin bir bölümünü oluşturmaktadır. Macar bilginleri kendi asıllarını araştırırken Türkoloji[292]'ye de pek mühim hizmetlerde bulunmuşlardır. Türk-Macar kardeşliği, Macarların Türk olması anlamında değil, belki birinci dereceden Ural-Altay kardeşliği ve ikinci dereceden uzun süreler ilişkide bulunmaları ve kaynaşmaları sonucunda meydana gelen bir kültür kardeşliği anlamına gelmektedir[293]. Macarcadaki Türkçe kelimeler dolayısıyla Macar bilginleri Türk lehçe ve ağızlarıyla uğraşmak ihtiyacını duymuşlardır.

Macaristan'ın Osmanlı hâkimiyeti altına girmesi Macarların Türklerle ve özellikle Türk diliyle uğraşmalarını arttırmıştır. Ayrıca Osmanlı Türkleri döneminde Macaristan'daki hâkimiyeti Macar dilinde birtakım kelimeler bırakmıştır. Bu sebeple Macarcadaki Türkçe (Bulgarca, Peçenekçe, Kumanca) kalıntıların sayısı Osmanlı unsurlarıyla daha da artmıştır[294]. Bundan dolayı Macarlar kendi kökenlerini araştırırken, Türkoloji'nin de doğup büyümesini sağlamıştır. Macarcada bulunan bu eski Türkçe alıntı kelimeler, Türk dilinin eski özelliklerini de saklamaktadırlar. Bu

---

[291]Fin ve Ugor dilinde hububatla ilgili kelimeler arasında yalnız darının bulunması Macarların ziraatten uzak parazit bir hayat sürdüklerinin delilidir. (Hasan Eren, *"Türkoloji"*, **Türk Ansiklopedisi**, C. 32, s. 440.)

[292] Türkoloji bilimi Türklük bilimidir. Türk'ün tarihi, dili, etnografisi, antropolojisi kısaca her yönüyle ilmi bir surette uğraşır. Milli şuur kendini tanımakla uyanır. Bundan dolayı Türkoloji araştırmaları milli şuuru uyandırmak, kendini tanımak için en başta gelen bir ilimdir. (Hüseyin Namık Orkun, **Türkçülüğün Tarihi**, Kömen Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1977, s. 30.) Macaristan'da ise Türkoloji, eski ve bugünkü Türk dillerini konuşan halklarla meşgul olan toplumbilim alanıdır. Bu halkların dilini, kültürünü, edebiyatını, halk şiirini, folklorunu, dinlerini, müziğini, toplum ve ekonomi tarihini, kültür ve sanat tarihiyle arkeolojisini Türk dil kaynaklarına dayanarak araştıran bilim dallarının bütününü oluşturmaktadır. Macaristan'da Türkoloji ilk başta milli araştırmalarla, yeni Macar halkının ve dilinin tarihindeki çok yönlü Türkler ile ilişkilerine bağlantılı olup, daha geniş görüş açısıyla ve uluslar arası yararı gözeterek yürütülen Türkoloji çalışmaları Macar merkezli Türk incelemeleri çevresinde toplanmaktadır. (Mária T. Nyiri, *"Macaristan'da Türkoloji'nin Tarihi I"*, **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı. 139, (Ağustos 2002), s. 201.)

[293] Hamit Zübeyir Koşay, *"Macaristan'daki Türkoloji Tedkikatına Tarihî Bir Atf-ı Nazar"*, **Millî Mecmua**, Yıl: 1, Sayı. 5, (27 Ekim 1923), s. 71.

[294] Hasan Eren, *"Türkoloji"*, **Türk Ansiklopedisi**, C. 32, s. 440.

açıdan Macarcada bulunan bu eski kalıntıların Türk dili tarihi açısından büyük bir değeri vardır[295]. Osmanlı Türklerinin Avrupa'da fetihlere başlaması, Avrupa'da Türklerle ilgili çalışmaların artmasına yol açmıştır. Türkoloji, Türkiye ile Avrupa arasında birçok önemli ve etkili bağlar kurmuştur. Tarih ve kültür bağları yüzyıllar, hatta binyıllar öncesine dayanan Türkler ve Macarlar, Osmanlı Türkleri döneminde bir buçuk yüzyıllık süre de birlikte yaşamış olmaktan kaynaklanan birçok kültürel değere sahiptir.

1867 Uzlaşması sonrasında kültürel ve bilimsel hayatında beklenmedik bir gelişme kaydeden Macaristan'da Türk yanlısı güçlü bir popüler atmosferin doğmasına neden olmuştur. İkili monarşinin bu döneminde Macaristan'da filoloji ve tarih en çok gelişen disiplinler olmuştur. Macaristan'ın bininci yılına hazırlanırken tarihçiler de bu ulusun kökeni hakkında çalışmalar yapmakla meşgul idiler. Bu dönemde *"Fin-Ugor'a karşı Türk"* diye bilinen tartışma, kamuoyunun da büyük ilgisini çekmiş ve halk çoğunlukla Macarların Türk ya da Doğu kökenini desteklemiştir. Bu da Orta ve Doğu Asya'daki saha çalışmalarını arttırmıştır[296]. Bunun sonucunda Macarlar kendi kökenlerini araştırırken, Türkoloji'nin de doğup büyümesini sağlamıştır. Bu sebeple Macaristan'da Türkoloji bir nevi ulusal bir bilim olmuştur. Dünyada ilk olarak Türkoloji 1870'de Budapeşte Üniversitesi'nde bir disiplin haline getirilerek bu bilim dalına ait bir kürsü kurulmuştur. Budapeşte Üniversitesi'nde ilk Türk dili profesörü olarak János Repiczky (1817–1855) çalışmıştır. Repiczky bir Türkçe grameri yazmıştır. Repiczky'den sonra üniversitenin Türkoloji kürsüsüne onun öğrencisi olan Armin Hermann Vambery (1831-1913) geçmiştir. Vambery daha sonra Türkoloji kürsüsünün başına geçerek bugün de kıymetini koruyan çalışmalar yapmıştır. Bundan dolayı dünyada ilk Türkoloji kürsüsünün Macaristan'da kurulması da tesadüf değildir.[297]. Vambery, halefi Jozsef Thury (1831-1906) ile beraber Macarcanın Türkçeye yakın olduğunu savunmuştur[298]. Csoma Körösi ile Armin Vambery Macaristan'da Turancılık, Türk

---

[295] Eren, **a.g.m.**, s. 441.
[296] Ágoston, *"Siyaset ve Histografi..."*, s. 92-93.
[297] Edit Tasnádi, *"Budapeşte Üniversitesi'nde Türkoloji 125 Yıllık"*, **Türk Kültürü**, Yıl: XXXIV, Sayı. 400, (Ağustos 1996), s. 54; Eren, **a.g.m.**, s. 440; Çolak, **a.g.m.**, s. 5.
[298] Suavi Aydın, **Modernleşme ve Milliyetçilik**, Gündoğan Yayınları, Ankara 1993, s. 89.
; Demirkan, **a.g.e.**, s. 9.

aydınları arasında Turancılık ve Türkçülük akımlarının doğmasında önemli rol oynamıştır[299]. Vambery, 1888 yılında ikinci rütbeden Mecidî Nişanı almıştır[300]. Türk aydınlarının o dönemde Macaristan'daki Türkoloji çalışmalarından haberdar olmaları, Vambery'nin İstanbul'da bulunduğu sırada Türk aydınlarla yakın ilişki kurması, *Tasvir-i Efkâr'da* yazı yazması, Abdülhamit döneminde de yurt dışına kaçan Jön Türklerle ilişkilerini sürdürmesi sayesinde olmuştur. Türkiye'de ilk Türkolog olan ve Macaristan'da Türkoloji tohumları atılmaya başladığı yıllarda dünyaya gelen Necip Asım (1831–1913), özellikle Macaristan'daki çalışmalardan çok etkilenmiştir. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nda Türk milliyetçiliğinin doğup siyasi bir politika haline gelmesinden önce Macaristan *"Türkperestti"* diyebiliriz[301].

Vambery ve Thury'den sonra Macaristan'da Türkoloji'yi İgnac Kunos (1861–1941) ve Gyula Nemeth (1890–1976) geliştirmiştir. Peçenekçe, Macar kültürü, Osmanlı filolojisi ile Kafkasya'da konuşulan Türk dilleri konusunda araştırmalar yapan Nemeth'in yanı sıra, Türk halkbilimi alanında bilimsel çalışmaları başlatanların başında Dr. İgnac Kunos gelmektedir. Kunos, 1889'da Sultan Abdülhamid'den üçüncü rütbeden Mecidî Nişan'ı ve gümüş imtiyaz madalyasını almıştır. 1925'te Türkiye'ye yaptığı hizmetlerden dolayı Encümen-i Tetkik tarafından fahri üyelik unvanı verilmiştir. Kunos'un, Türkoloji alanının ünlü adları A. Vambery, J. Budenz, B. Munkaácsi ile tanışması ona yeni ufuklar açmıştır; Anadolu'ya gelerek halk hikâyelerini, masal, fıkra, türkü, Karagöz oyunlarını, kısacası halk edebiyatının pek çok ürününü derlemeyi başarmış, gezileri sırasında Türk ve Macarlar arasındaki kültürel köprüleri keşfetmiştir. Örneğin Kütahya'ya da uğrayan Kunos, Kütahya halkının 1848 Macar Bağımsızlık Savaşı'nın yıllarca Kütahya'da yaşayan lideri Kossuth ve askerleri hakkında çeşitli hikâye ve efsaneler bildiğini görmüştür. Kütahya türkülerinde de Macar beylerinden söz edildiğini tespit etmiştir. Efsaneleri derlerken Ankaralı Kel Baba efsanesi dikkatini çekmiştir. Kunos'a göre bu efsane Macaristan'a kadar yayılmış ve Gül Baba, aynı kaynaktan çıkmıştır[302].

---

[299] Demirkan, **a.g.e.**, s. 9.
[300] BOA, **İ. DH**, Dos. 86, no. 114.
[301] Çolak, **a.g.m.**, s. 5.
[302] **A.g.m.**, s. 5.

Bu çalışmaların sonucu olarak 1910 tarihinde Türkiye ve Balkan ülkelerinde yaşayan halkın edebiyatından başka maddi kültürünü de geniş çevrelere tanıtmak amacıyla Kunos'un çabaları sayesinde, Doğu Ticaret Akademisi'nin binasında Şarkiyat Müzesi açılmıştır. Bu müze, Macar Türkperestliğine güzel bir örnektir[303]. Macar bilginleri birbiri arkasına, milletlerarası ilim enstitülerinin Türkoloji alanındaki çalışmalarına katılmaya başlamışlardır. 1900 yılında çıkmaya başlayan *"Keleti Szemle"* (Doğu Dergisi), 1913'te çıkan *"Turan"* dergisi ve 1921'de yayınlanmaya başlayan *"Körösi Csoma Arşivi" (Körösi Csoma Archivum)* adlı ilmi dergi bu alandaki çalışmaları destekleyen dergilerdendir. Körösi Csoma Arşivi adlı dergi 1921'de kurulan Körösi Csoma Cemiyeti tarafından yayınlanıyordu. Bu cemiyetin en önemli çalışmalarından biri Türkoloji çalışmalarının ve özellikle Türk-Macar ilişkileri incelemelerinin açıklanması idi. Bu derginin yazarları arasında birçok Türk bilim adamına rastlamaktayız. Mesela Mehmet Fuat Köprülü, Hamit Zübeyir Koşay ve Hüseyin Namık Orkun derginin devamlı yazarları idi. Mehmet Fuat Köprülü'nün Macar İlimler Akademisi onur üyeliğine seçilmesi Türk bilim adamlarının çalışmalarına ne kadar değer verildiğini göstermektedir[304].

Ayrıca Budapeşte Üniversitesi'nde Türk Tarihi öğretim üyesi olan Lájos Fekete, Osmanlı İktisat tarihi, diplomatik ve paleografi alanlarında önemli çalışmalar yapmıştır. "*Osmanlı Hâkimiyeti Döneminin Diplomasisine Giriş"* (1926), Naip Miklós Esterházy XVII. Yüzyıla ait Türkçe Belgeleri'nin yayımlanması (1932), "*Estergon Sancağı'nın 1570 Yılı Vergi Kayıtları"* (1943) ve "*Osmanlı Döneminde Budapeşte"* (1944) adlı eserleri, söz konusu dönemde verdiği en önemli eserler idi. Bunlar daha sonraki büyük yapıtlarına birer hazırlık olmuştur. 1935 senesinde Ankara Üniversitesi'nde Hungaroloji Kürsüsü kurulmuştur. Kürsünün başına Türkçe Onomastik'in yani adbilimin seçkin bir uzmanı olan Lázsló Rásonyi getirilmiştir.

---

[303] *"Müzede mangallar, sandıklar, Osmanlıca yazılar, güzel halılar, deve derisinden Karagöz ve Hacivat figürleri ve çeşitli işlemeler bulunan Türk odası çok dikkat çekicidir… Akademinin konferans salonunda da Türk, Arap, Karaman, Boşnak perde ve halıları, duvarda Macar ressamı Ebergenyi'nin otuz tane İstanbul'u yansıtan resmi asılı idi. Salonun bir köşesinde gramofon, türkülerin doyumsuz nağmelerini yayıyordu. Müzeye bağlı kütüphanede okuyucuları doğuya ait çeşitli yayınlardan oluşan zengin bir kitap koleksiyonu bekliyordu. Duvarlarda da Macaristan'daki Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalma anıların resimleri ziyaretçilerin dikkatini çekiyordu."* (**A.g.m.**, s. 5.)

[304] Hazai, **a.g.e.**, s. 26-27.

Türkiye'deyken *"Tarihte Türklük"* adlı çok önemli bir eser yazmıştır. 1994'te Ankara'da Tuna boyunun eski Türk halklarının tarihi hakkında *"Tuna Köprüleri"* adlı eseri yayımlanmıştır[305].

Görüldüğü gibi bu araştırmalar ve çalışmalar Türk kökenli bir dünyanın dışında, başka bir ülkede oluşmuştur. XIX. yüzyılın son çeyreğinde yoğunlaşan Macar anayurdunu bulmak amaçlı yapılan araştırmalar, başka halklarla dil ortaklığı üzerine incelemeler, Turan ülküsünün olgunlaştığının da işareti olmuştur. Macaristan'da Türkoloji, Macarların Panslavizm tehlikesine karşı Türk desteğini sağlama arzusundan kaynaklanmıştır[306]. İlk olarak Macaristan'da ortaya çıkan Türkoloji'nin ortaya çıkardığı bulgular, Osmanlı İmparatorluğu'nda Türk milliyetçiliğinin oluşmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Bu çalışmalar daha sonra Türk-Macar dostluğunun artmasına siyasi ve ekonomik ilişkilerin artmasını da sağlamıştır.

[305] Nyiri, **a.g.m.**, s. 205.
[306] Çolak, **a.g.m.**, s. 5-6.

BÖLÜM III
EKONOMİK İLİŞKİLER

III. I. Ticaret Alanında Türk-Macar İlişkileri

Türkler ile Macarlar arasındaki ticaret alanındaki ilişkiler tarihin en eski çağlarına kadar uzanmaktadır. Öyle ki bu bağların ilkini anayurtlarında aramak gerekmektedir. Doğu Avrupa'da Ural Dağları'nın batısında yaşayan Macarlar, Ural Dağları'nın doğusunda yaşayan Türklerle komşu idi. Birbirinden soyutlanmamış olan bu iki taraf arasında devamlı bir ilişki kurulmuştur. Bu iki bölge sakinleri arasında ticaret yolları ve değiş tokuş bağları bulunmakta idi. İki halkın çok eskiden daha anayurtlarında iken kurulan bu bağlarını dillerinde bulunan ticaretle ilgili Türkçe kelimeler de kanıtlamaktadır[307].

Habsburg egemenliği altındaki dönemde Macarlara karşı uygulanan siyasi ve kültürel baskı ekonomik alanda da uygulanmıştır. Avusturya sanayisine pazar yapmak amacıyla Macaristan'da sanayinin gelişmesine engel olmuştur. Ayrıca ham madde ihracatına da sadece Avusturya çıkarlarına zarar gelmediği sürece izin verilmiştir. İzlenen bu ekonomik siyasette Macaristan da para darlığına sebep olmuştur. Ayıca Macaristan sanayisi bu dönemde Avusturya sanayisiyle rekabetinden korkulduğu için ağır gümrük vergileriyle bu ilerleme engellenmiştir. Macar ham maddelerinin ihracına da ancak Avusturya çıkarlarına zarar gelmediği sürece izin verilmiştir. Böylece Avusturya sanayisi emniyet altına alınmıştır[308]. Bu durum Türklerin Macaristan'ı fethine kadar sürmüştür.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Türklerin Macaristan'ı fethinden sonra buraya yerleşmesiyle Macaristan'ın hayatında köklü değişikliklere sebep olmuştur. Bunun sonucunda Avrupa'nın siyasi ve ekonomik merkezini ele geçirilmesiyle Avrupa pazarının kapıları Türklere açılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlara gelişi siyasi bir huzur yaratmış ve ekonomik hayata canlılık getirmiştir.

---

[307] Ticaretle ilgili Macarcanın Türkçeden aldığı kelimelerden bazıları şunlardır: Szatócs (satıcı), szucs (kürkçü), sölcsön(ödünç) dir. (Hazai, **a.g.e.**, s. 1-2; Baştav, *"Macar-Türk Akrabalığı"*, s. 20-21.)
[308] Eckhart, **a.g.e.**, s. 162.

Bundan dolayı yeni ekonomik merkezler oluşmuş, üretim artmış ve ticaret canlanmıştır[309]. Macaristan'ın fethinden sonra burada kalan Türk asker ve muhafızlar, Türklerin Macaristan'daki büyük gruplarını oluşturmakta idi. Bu askerleri devlet ve din işlerine bakan memurlar takip etmiştir. Bunlar aileleriyle birlikte fethedilen yerlere yerleşmişlerdir. Bunların ortaya çıkardıkları yeni isteklerin karşılanması için askerlerin hemen arkasından tüccarlar ve zanaatkârlar fethedilen yerlere yerleşmişlerdir. Bunların aracılığıyla o zamana kadar bilinmeyen Doğu malları Budin, Pécs, Siklós, Székesfehérvár ve diğer büyük Macar şehirlerinin piyasasında ortaya çıkmıştır. Türk egemenliği döneminde sayısız yeni zanaat dalı (seramik, bakırcılık, camcılık, dericilik, halıcılık, dokumacılık gibi) da Macaristan'a yerleşmiştir[310]. Macaristan ve Balkanlardaki Osmanlı Türk eserlerin benzerlikleri bir yandan etnik ortaklıktan kaynaklanmakta, öte yandan da iki bölge arasındaki ticari ilişkilerden ileri gelmektedir[311].

Macarlar gerek ilerleme, gerek Avusturyalılarla rekabet amacı ile eğitim, ticaret, sanat, ziraat ve diğer alanlarda ilerlemek için gerekli şartları sağlamak için gayret etmiştir. Bu sebeple ticarette de bir hayli ilerlemişlerdir[312]. 1867 tarihli uzlaşmayla, çok uluslu Avusturya-Macaristan monarşisinin bir parçası olan Macaristan, önemli bir iktisadi ve kültürel dönüşüm sürecine girerek bölgesel bir güç haline gelmiştir[313]. XIX. yüzyılın sonlarında yıllık 400 milyon florinlik ihracat ve bir o kadar da ithalat yapan Macaristan'da her çeşit eşyayla ilgili oldukça iyi fabrikalar bulunmakta idi. Sadece Budapeşte civarında ve şehrin içinde büyük ve küçük 157 fabrika bulunmakta idi[314].

---

[309] Gyöngi Kovalcs, *"Osmanlı Uygulamalı Sanat Eserleri Açısından Macaristan'ın Balkanlar'la İlişkileri (XVI-XVII. YY.)"*, **Türk Dünyası Araştırmaları**, (Ekim 1987), Sayı. 50, s. 201.
[310] Hicran Yusufoğlu, *"Macaristan'daki Türk Eserleri"*, **Türkiye'de Sosyal Bilimlerin Gelişmesi ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sempozyumu Bildiriler**, (24-26 Nisan 1996), s. 383-384; Kovalcs, **a.g.m.**, s. 202-208.
[311] Kovalcs, **a.g.m.**, s. 201.
[312] Halime Doğru, *"Macarlar ve Macaristan'a Dair Bir Layiha"*, **Anadolu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C. 3, Sayı. 1, (1991), s. 178.
[313] İbolya Gerelyes-Orsolya Kóvacs, *"19. Yüzyılda Macar Uygulamalı Sanatları"*, Çev. Kaya Genç, **Tarih ve Toplum**, Sayı: 215, (Kasım 2001), s. 66.
[314] Doğru, **a.g.m.**, s. 185.

Macaristan'ın siyasi ve kültürel ilişkilerde yönünü doğuya çevirmesi doğal olarak ekonomik ilişkilere de yansımıştır[315]. Macar Turancıları tanımladıkları *"Turan"* kavramında, özellikle ekonomik çıkarları esas almışlardır[316]. Macar Turancılarının doğuya olan ilgileri bilimsel ilgiden çok ekonomiktir. Öyle ki Türkiye üzerine yaptıkları değerlendirmelerinde, Türkiye'nin el değmemiş topraklarının, ormanlarının ve madenlerinin Macar girişimcilerini beklediğini; Türklerin de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu halkları içerisinde en çok sevgiyi Macarlara karşı beslemesine dayanarak, yabancıların elinde olan Türk ticareti ve sanayisinden Macarların yararlanması gerektiği vurgulanmıştır[317]. Macar Turancıları, Macar ticaretinin geleceğini Türkiye ve Orta Asya devletlerini içeren ülkelerin ticari ilişkilerinde görmüşlerdir[318]. Türkler ile Macarlar arasındaki samimi ilişkilerin daha sağlam esaslara bağlanması için bazı Macar iş adamları ve tüccarları Osmanlı Devleti tarafından ödüllendirilmiştir. Budapeşte'de tulumba fabrikatörü olan Fransuva Valser (Valser Ferenc)'e 16 Ekim 1890 tarihinde dördüncü rütbeden Mecidî Nişan'ı verilmiştir[319]. Macaristan'daki porselen ve çini fabrikası sahibinin oğlu Mösyö Rolenas Miklos[320] ve tüccardan Macarlı Mösyö Elirgün de Osmanlı nişanı alan Macar işadamlarındandır[321]. Ayrıca Macaristan Sigorta Kumpanyaları İstanbul vekili Ozen Rababor Bey'e iftihar madalyası verilmiştir[322]. Böylece Avusturya-Macaristan'ın Osmanlı topraklarındaki ticari faaliyetlerinin desteklendiğini görmekteyiz. 1870 yılında Paris Bankası ile Viyana'daki Bank-ı Vepren'e İstanbul merkez olmak üzere "*Avusturya ve Macaristan ve Memalik-i Osmaniye Bankası"* adıyla bir şirket kurma izni de verilmiştir[323].

XIX. yüzyılın ortalarında Türkiye ile Macaristan arasındaki ticareti geliştirmek amacıyla Osmanlı demiryolları ile Macaristan demiryollarının

---

[315] Melek Çolak, *"Atatürk Döneminde Kültürel, Siyasi ve Ekonomik Bakımdan Türk-Macar İlişkileri"*, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, c. 1, Sayı. 2, (Güz 2000), s. 70.
[316] *"Biz Macarlar, Asya'yı kendimiz için hususi bir saha-i tedkikat addedebiliriz. Şarkta bizim arayacağımız yalnız ırkımızın mazisi ve tarih-i kadimi değildir. Bizim oralarda menafi-i iktisadiyemiz de vardır. Şarka doğru bak Macar!"* (Marki,**a.g.m.**, s. 8.)
[317] Önen, **a.g.e.**, s. 83.
[318] **A.g.e.**, s. 84.
[319] BOA. **İ. DH (İrade Dahiliye)**, Dos. 1199, no. 93832.
[320] BOA. **İ. DH**, Dos. 1054, no. 82763.
[321] BOA. **İ. DH**, Dos. 1137, no. 88722.
[322] BOA. **İ. DH**, Dos. 1239, no. 97027.
[323] BOA. **İ. DH**, Dos. 1295, no. 101722.

birleştirilmesi üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Tamamlanan ve hizmete giren demiryolları, Osmanlı Devleti üzerinde askeri, toplumsal ve ekonomik etkiler yaratmıştır. 17 Nisan 1869'da Rumeli demiryollarının imtiyazı Avusturyalı Banker Baron Hirsch'e verilmiştir. Ancak daha sonra imtiyazın kötüye kullanılması ve devlete pahalıya mal olması yüzünden Osmanlı Hükümeti 1871'den itibaren demiryolu inşaatında yabancılara imtiyaz vermekten vazgeçmiştir. *"Şark Demiryolu Kumpanyası*" adını taşıyan bir şirkete Osmanlı demiryolunun idaresi verilmiştir[324]. XIX. yüzyılın sonunda Macaristan demiryolu ulaşımı açısından gelişmiş bir ülke idi. 1894-1897 yılları arasında Budapeşte'de konsolos olarak bulunan Mehmet Asım Bin Cahit'in Macaristan hakkında hazırladığı raporunda[325], Macaristan içindeki demiryolları hakkında verdiği bilgiye göre; 1850 yılında yapılmaya başlayan demiryolları 1868 yılında devlet denetimine alınmıştır. Bu dönemde ülkede 6214 km demiryolu bulunmakta idi. 1890 yılı istatistiğine göre ise ülkede 11455 km demiryolu bulunmakta idi.[326].

1870 yılında Macaristan Meclisi'nde yapılan görüşmelerde Macar demiryollarının arttırılıp Türk demiryollarına ulaşmasıyla ilgili çalışmalar yapılmıştır[327].

10 Mart 1872 tarihinde Osmanlı Devleti, Sırbistan tarafından, Rumeli'nin hattını kendi demiryoluna bağlamak için gerekli çalışmaları yapacağını, altı aylık bir sürede bildireceğine söz vermiştir. Bu süre, Hirsch şirketinin değerlendirme yapıp isteklerini dile getireceği süre olarak belirlenmiştir. Bu sürenin bitmesine yakın, Macar Hükümeti, Sırp Hükümeti'ne şartlarını sunma zamanının geldiğini Türk Elçisine gizli bilgi olarak vermiştir. Ancak Sırbistan'ın bu şartları kabul etmeyi

---

[324] Filiz Çolak, *"Türkiye'de Demiryolu Ulaşımı (1880-1940)"*, **Türk Kültürü**, Yıl: XXXVI, Sayı. 425, (Eylül 1998), s. 11.

[325] Mehmet Asım Bin Cahit Macaristan'ın başşehrinde 1894-1897 yılları arasında Budapeşte'de konsolosluk görevinde bulunmuştur. Buradaki görevi sırasında Macaristan'ın eğitim, sağlık, sosyal hayat, ekonomik durum ve ordu ile ilgili konuları inceleyerek *"Macarlar ve Macaristan'a Dair Layiha"* adlı bir rapor (layiha) hazırlamıştır. Bu rapor 1894-1897 yılları arasındaki Macaristan'ın genel durumu hakkında geniş bilgi içermektedir. (Doğru, **a.g.m.**, s. 171.)

[326] Budapeşte'de 11 tane istasyon bulunmakta idi. Budapeşte merkez istasyonunun yapımına 7 milyon florin harcanmış çok büyük bir istasyondur (**A.g.m.**, s. 179.) 1907-1908 yıllarına kadar Osmanlı Devletinde toplam demiryolu 5883 kilometre kadar idi. (Stanford J. Shaw, Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, C. II, Çev. Mehmet Harmancı, E yayınları, s. 280.)

[327] BOA. **HR. SYS**, Dos. 158, no. 31.

düşünmediği görülmüştür. Bundan dolayı Macar hükümeti, eğer Sırbistan'ın bu koşullara dört hafta içinde cevabını bildirmemesi üzerine bu durumu olumsuz olarak algılayacağını bildirmiştir. Böyle sonuçlanması üzerine ise Macaristan'ı Türkiye'ye bağlayacak hattın tümden değişimi gerekecektir. Osmanlı demiryolu, Sırbistan Krallığı'nın topraklarının çevresini dolaşmak zorunda kalacak, o zaman, Bosna'nın ağzından başlayarak Zénitza, Kokalin ve Visoko yönünde olan Sarayevo'ya gitmek için bu ırmağın vadisini takip edecektir. Bu olasılıkta, Macar Hatları, Brood'da, Türk demiryollarına bağlanacaktır. Bunun sonucunda Türkiye ve Macaristan'ın karşılıklı iletişimi üçüncü bir devlete bağlı olmayacağından daha avantajlı bir duruma gelecektir. Böylece Türkiye yabancı aracı vasıtasıyla mallarını satmadan daha avantajlı duruma gelecektir[328].

Ayrıca demiryolunun büyük bir kısmının Osmanlı toprağından geçecek olmasından dolayı güvenlik daha ucuza mal olacaktır. İnşaatı devam eden Novi'ye giden demiryolunu uzatmakta, Osmanlı Devleti özgür kalacaktır ve Macar Devleti bu hat için Osmanlının ondan talep edeceği bağlantı noktalarını kabul etmeye hazır olduğunu bildirmiştir. Macar Hükümeti'nin gerçekleştirmeyi arzu ettiği niyetleri bunlardır. Ancak Sırbistan'ı dışlayan bu tür bir hareketin bazı sakıncaları bulunmakta idi. Zira Sırp hattı, yolu 7-8 coğrafya mili kadar kısalmakta ve gerçekleştirmede daha az zorluklar sunmaktadır. Sırp Devleti'nin, bu projelerden vakitsiz bir şekilde haberdar olmaması önemlidir ve bu olayın takibinde büyük bir gizlilik sağlamak

---

[328] İşte, "bu gizli bilgilere" göre, Macar hükümetinin ortaya koyduğu ve Hirsch şirketinin eklemeyi önerdiği şartlar şunlardır:

"1- Sırp Hükümeti, tüm hattı üç aylık bir sürede yapmaya, Osmanlı demiryolunun ve Macar demiryollarının trenleri, Sırbistan'ın hattı üzerinde doğrudan ve sorunsuz bir şekilde gidip gelebilmesi için gerekli görülen garantileri temin etmeyi taahhüt etmelidir.

2- Sırp hattının tarifeleri, Türk demiryollarının veya Macar demiryollarınınkinden daha fazla olamaz. Bu bakımdan, seçme hakkı Sırp devletine bırakılmıştır.

3- Sırbistan, tuna nehri üzerindeki köprünün, yukarıda belirtilen sürede bitirilmesini ve bu köprünün, Macaristan ve Sırbistan tarafından eşit payda inşa edilmeli ve bu inşaatın yol açacağı giderlerin yarısını karşılamayı taahhüt etmelidir. Yoksa Belgrat'ta, Macaristan ve Sırbistan her biriyle ilgili uzunluğu oranında bu giderleri paylaşmayı mı tercih ederdi. Sırp Devletinin rızasını vermeye pek hazır olmayacağı o kadar tavizler oluğunu hiç de gizlemiyoruz. Ancak Sırp Devleti, daha çok az masraflı başka şartları kabul etmeye bile tereddüt etmiştir ve açıkça, Sırbistan şunu düşünmektedir;

"Ya Sırbistan'da her türlü demiryolunun kurulmasına karşı çıkmak ve de Osmanlı demiryolunun kurulmasını aynı zamanda engellemek.

Ya da, Sırbistan'a, büyük doğu hattının ticaretinin koşulsuz egemenliğini sağlayacak olan şartlara, kendi parçasının inşaatına bağlı kalmak." (BOA. **HR. TO**, Dos. 165, no. 23, Lef. 1.)

önemlidir. Bu sebeple, Osmanlı Devleti'nden, ısrarla, bu olayı en ihtiyatlı yollarla ele alınması bildirilmiştir[329].

1875 yılında Osmanlı Devleti Rumeli demiryollarını Avusturya ve Macaristan demiryollarına bağlamak için hatların en kısa sürede tamamlanması için ciddi adımlar atmıştır. Osmanlı Hükümeti, Avusturya-Macaristan Devleti'ne verdiği taahhüdünde asla tereddüt etmemiştir. Bahsedilen *"kısa sürenin"* anlamı; olarak 1876'nın ilk ayı işe başlanılacağını bildirmiştir. 31 Aralık 1879'a kadar Sofya ve Niş hattını Sırbistan hattına kadar inşa edeceğini beyan etmiştir[330]. Rumeli ve Macaristan demiryollarının bağlanması için yapılan taahhüt gereğince Avusturya Devleti Belgrat ile Macaristan arasındaki hattın birleşmesini, 1876 Ocak ayının başlangıcından itibaren 4 yıl içerisinde inşasını taahhüt etmiştir. 23 Eylül 1875 tarihli bu tebligatın verilmesiyle Macaristan ve Rumeli demiryollarının birleştirilmesi maddesi hakkında devletlerarasında ittifak yapılmıştır[331].

Rumeli ve Macaristan demiryollarının bağlanması hakkında Avusturya ve Macaristan ile Osmanlı Devleti'nin aldığı kararlar ve taahhütler beyan edilmesinden sonra bu beyannameler ile Rumeli ve Macaristan demiryollarının birleşmesi hususunda devletlerarasında karşılıklı bir ittifak yapılması gereği ortaya çıkmıştır (30 Eylül 1875)[332]. Bu ittifak ancak 9 Mayıs 1883 tarihinde Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Sırbistan ve Bulgaristan arasında Viyana Antlaşmasıyla sağlanmıştır[333].

21 Ocak 1882 tarihinde Osmanlı Devleti ile Avusturya ve Macaristan Devleti Telgraf İdareleri arasında telgraf hizmetlerinin ücretlerinin belirlenmesi, yeni hatların eklenmesi ve telgraf haberleşmesinin teftiş ve kontrolünün düzenlenmesi için bir

---

[329] Nihayet, demiryollarımızın ve de çok sayıda büyük finans kurumlarımızın yardımları, Baron Hirsch'e yeni projelerin gerçekleştirilmesi için verildiğinden, Osmanlı demiryolu ağının bütününün yapımı bu vesileyle güçlü bir şekilde faaldir. (BOA. **HR. TO**, Dos. 165, no. 23, Lef. 2.)
[330] BOA. **HR. TO**, Dos. 471, no. 31.
[331] BOA. **HR. TO**, Dos. 165, no. 110.
[332] BOA. **a.g.dos**, no. 111.
[333] Osmanlı murahhası: Sadullah Paşa, Avusturya-Macaristan murahhası: Kalnoky Szögyenyi, Sırbistan murahhası: M. M. Boghıtchevitch, Bulgaristan murahhası: Nicolas S. Stoıtchoff, C. Stoiloff tur. (**Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Muâhedenâmelerden Örnekler**, T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın no: 44, Ankara 2000, s. 208.)

sözleşme imzalanmıştır. Bu sözleşmenin uygulamaya konulmasıyla Petersburg'da imzalanan 22 Temmuz 1875 tarihli sözleşme ile Budapeşte'de imzalanan 8 Kânunusani 1876 tarihli sözleşmeyi yürürlükten kaldırmıştır. 13 maddeden oluşan sözleşmenin içerdiği hükümler şunlardır[334]:

1. İmzalayan taraflar idareleri arasında kabul edilen şartlar üzerine sözleşmeden devletlerin telgraf durumuyla ilgili bağlı nizamname hükümlerine bağlı olup şimdiki sözleşmeye eklenmiş olan şartlara dayanmaktadır.

2. "Liechtenstein" (Lihtenştayn) eyaletinde bulunan istasyonlar Avusturya istasyonları içine alınacaktır.

3. Tarafların telgraf idareleri arasında yapılan haberleşmenin tarifesi devletlerarasında telgraf sözleşmesine bağlanan ücret cetvelleri gereğince düzenlenen ve uygulamaya göre yapılacaktır.

4. Sınır olan bölgeler arasında yapılan haberleşme istisna olarak bu sözleşmeye bağlı beyanname hükmüne bağlıdır.

5. Bosna ve Hersek'in hatlarına bağlı ücret aşağıdaki gibi tespit edilmiştir;

Avrupa içinde olan haberleşme için her bir kelime için beş santim[335] transit ücreti olmak üzere her bir kelime için dört santimdir. Avrupa dışında olan haberleşme için transit olan kelime başına yetmiş beş santimdir. Bosna ve Hersek eyaletlerinde telgraf hizmetinin uygulanması masrafına karşılık olmak üzere Avrupa içinde ki telgrafın ücreti doğrudan doğruya Vişegrad ve Taşlıca yollarıyla Rumeli kıtasına gönderilen ve buradan gelen bütün haberleşme için Osmanlı devletine ait ücret bedelinden ödenecektir.

6. İlmi Astronomiye(Hava durumu) ait bilgi telgrafları gerek Osmanlı Devleti ve gerek Avusturya-Macaristan İmparatorluğu toprağından ücretsiz nakil olunacaktır. Bu muafiyet genel menfaate ait olduğundan kabul olunmuştur.

7. Osmanlı Devleti ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu hudutlarının Bosna-Hersek eyaletleri dâhiline Avusturya hududuyla bağlanmasından sonra bir taraftan Saraybosna veya Viyana arasında doğrudan doğruya uzak mesafe

---

[334] BOA. **HR. TO**, Dos. 477, no.16; Sözleşmenin müsveddesinin Türkçe tercümesi için bkz. Ek 10.

[335] Santim, yüzde bir, Frank'ın yüzde biri olan Fransız akçesi ki iki Para'dan eksikçedir. Hesapta kolaylık için Osmanlı Kuruşu da yüz Santime bölünmüştür. İki buçuk santim bir paradır. (Şemseddin Sami, **Kamus-ı Türk-i**, İkdam Matba'ası, İstanbul 1317, s. 702.)

haberleşmesine ait olan Taşlıca yoluyla doğrudan doğruya mahalli haberleşmeye mahsus bir tel ile Belgrat yoluyla yapılacaktır. Gerek görüldüğünde Selanik hattının uygun bir mahallinde bir hat ilave olunacaktır. Osmanlı devleti telgraf idaresi yıllık vergi arttığı takdirde işleyecek tellerin miktarını arttırmayı taahhüt etmiştir.

8. Bahsedilen hatların Güzelce işletmesini tamir için tarafların bu hatların idare ve işletmesine dair olan sözleşmeyi dahi kararlaştırmışlardır.

9. İleride bir anlaşma yapılmadıkça telgraf haberleşmesi *"Mors"* makinesi ve *"Hedek"* aleti vasıtasıyla nakledilecektir.

10. Haberleşmede teftiş ve kontrol Osmanlı idaresi ve Saray Bosna ise Avusturya idaresi tarafından yapılacaktır.

11. Teftiş kalemleri tarafından tayin olunan defterler gereğince düzenlenecek muhasebe her ay Osmanlı Devleti Telgraf idaresiyle bu konuda hareket etmek üzere tayin olunacak bir idare arasında birbirine verecektir. Onaylanan muhasebe çıkacak bakiyeyi alacaklı olan idareye her üç ay sonunda İstanbul da Avusturya elçiliği aracılığıyla verilecektir.

12. Bu sözleşmenin hükümleri ittifakla düzenlenebilir onarılabilir.

13. Bu sözleşme taraflar onaylandıktan sonra mecburi olarak uygulanacaktır onaylandığı tarihten iki ay sonra uygulamaya konulacaktır.

Ayrıca Osmanlı Devleti Telgraf idaresi ile Avusturya ve Macaristan Devleti Telgraf idareleri arasında 21 Ocak 1882 tarihiyle imzalanan sözleşmenin dördüncü maddesi gereğince taraflar şu maddelere karar vermişlerdir:

1. Madde: Bosna ve Hersek telgrafhaneleriyle İşkodra ve Kosova vilayetleri telgrafhaneleri arasında doğrudan doğruya Taşlıca ve Vişegrad yoluyla birbirine verilen telgrafnamelerden tam ücretleri kelime başına yalnız on santim olarak belirtilmiştir.

2. Madde: bahsedilen telgrafhanelerden elde edilecek hâsılatı gönderen telgraf merkezlerine aynen yapılacak bu haberleşmeden dolayı hiçbir hesap verilmeyecektir.

Bu sözleşme 21 Kânunusani 1882 tarihinde ve İstanbul'da iki nüsha olarak düzenlenmiştir. Ayrıca bu sözleşmeyi imzalayan telgraf idareleri memurları arasında Petersburg'da imzalanan 22 Temmuz 1875 tarihli mazbata hükmü uygulanacaktı.

XIX. yüzyılda gelişme sürecine giren Osmanlı ve Avusturya-Macaristan ticari ilişkileri, Avusturya-Macaristan'ın 1870'de Osmanlı topraklarında ilk *"ecnebi"* ticaret odasını açmasıyla önemli bir safhaya girmiştir[336]. XIX. yüzyıl sonunda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile yapılan ticaret anlaşmasından sonra[337] da ekonomik alanda Türk-Macar ilişkileri gelişmeye başlamıştır. 1885 yılında Osmanlı Devleti de Macaristan ile gelişen ticareti dolayısıyla Macaristan'ın birinci limanı konumunda olan Kapola şehrindeki Osmanlı ticari çıkarları ve burasıyla olan ticaretinden dolayı Dimitri Madriti Bey konsolos olarak gönderilmiştir[338]. 11 Mayıs 1872'de Osmanlı Devleti Hariciye Nazırı Serdar Paşa ve Avusturya-Macaristan Devleti'nin İstanbul'da bulunan orta elçisi Kont Ludolf arasında imzalanan Yeni Gümrük tarifesinin 15 Haziran 1872 yılından itibaren uygulanmasına başlanılarak beş yıl süreyle yani 15 Haziran 1877 yılına kadar sürdürülmesine karar verilmiştir[339]. 1885'te Macaristan'ın başkenti Budapeşte'ye, Osmanlı Devleti tarafından daha önce Viyana elçiliği maslahatgüzarı olarak görev yapan ve Sırbistan komiseri olan Erkan-ı Harbiye Miralaylarından Ali Nizami Beyin buradaki memuriyetinin bitmesinden dolayı Budapeşte'ye Başkonsolos olarak tayin edilmiştir[340]. 1889 yılında Macaristan'da Osmanlı vatandaşlarının verasetiyle ilgili Osmanlı Konsolosluğu ve Avusturya-Macaristan görevlileri arasında daha önce yapılan antlaşmaların vermiş olduğu hakların zaman içerisindeki değişmelerden dolayı ihtiyacı karşılayamadığından yetki sorunu çıkmıştır. Bu sebeple Osmanlı Devleti ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasında bir konsolosluk antlaşmasının yapılması gerekliliği doğmuştur[341].

---

[336] Önder Duman, "*Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti ile Müttefikleri Arasında Bir Diplomatik Kriz: Ermeni Emval-i Metrukesi ve Borçları"*, **Ermeni Araştırmaları**, Sayı. 22, (Yaz 2006), s. 119.
[337] BOA, **MV (Meclis-i Vükelâ Mazbataları)**, Dos. 225, no. 53, Lef.1; BOA. **MV**, Dos. 225, no. 55.
[338] BOA. **İ. HR**, Dos. 294, no. 18566.
[339] BOA. **HR. TO**, Dos. 511, no. 50.
[340] BOA. **İ. HR**, Dos. 234, no. 13797.
[341] BOA. **HR. SYS**, Dos. 215, no.57, Lef.1.

21 Mart 1899'da Macaristan Ticaret Bakanı Mösyö Hedekas'a birinci rütbeden Nişan-ı Âli Osmanî verilmiştir[342]. 20. yüzyılın hemen başlarında ise faaliyete geçirilen Österreichisch-Persisch-Turkishcher Handelsverein ve Austro-Orientalische Handelsgesellschaft adlı tekstil şirketleri Osmanlı topraklarındaki en önemli Avusturya-Macaristan işletmeleri idi[343]. Görüldüğü gibi XIX. yüzyılın ortalarında oluşan Türk-Macar dostluğu atmosferinin geliştirdiği ilişkiler yüzyılın sonlarında yapılan ticaret anlaşmasıyla ekonomik alanda da gelişmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti iki ülke ekonomik ilişkilerini geliştirmek amacıyla Macar tüccarları ve siyaset adamlarına nişanlar vererek onları Osmanlı topraklarında yatırım yapmaya teşvik etmiştir.

III. II. Tarım Alanında Türk-Macar İlişkileri

V. yüzyıl sonuna doğru Macarların Türkler ile temasıyla Macarlar köklü bir medeniyet değişimi geçirmiştir. Parazit (ilkel hayat süren), avcı-balıkçı Macarlar; tarımı, hayvan yetiştirmeyi, sosyal teşkilatlanmayı Türklerden öğrenmiştir. Bunun en açık delilleri Macarcanın Türkçeden aldığı ziraat ile ilgili kelimelerdir[344]. Bu alandaki ilişkiler daha sonraki dönemlerde de artarak sürmüştür.

Habsburgların egemenliği altında Macaristan'da tarım köylünün üzerinde ağır bir vergi yüklediğinden azalmıştır. Ayrıca Avusturya tarımının daha ucuz Macar ürünleri karşısında tehlikeye girmemesi için, Macaristan'dan ancak kıtlık zamanında ürün alınmıştır. Bu durumun Habsburglar döneminde sistemli olarak devam ettirilmesi Macaristan'da ürünlerin elde kalmasına ve para kıtlığına yol açmıştır. Görüldüğü gibi Habsburg egemenliği altında Macaristan iktisadi açıdan Avusturya'ya bağlanması amaçlanmıştır[345].

---

[342] BOA. **İ.TAL (İrade Taltifat)**, Dos. 168, no. 1316-Za-041; Belgenin Türkçe sureti için bkz. Ek 11.
[343] XIX. yüzyılın sonlarında Macaristan'da 15 adet ticaret odası vardı (Duman, **a.g.m.**, s. 119; Doğru, **a.g.m.**, s. 184.)
[344] Bulgar Türkçesinden Macarcaya geçen tarım ile ilgili kelimelerden bazıları şunlardır: Árpa (arpa), búza (buğday), ocsu (sap,saman), aratni (hasat yapmak), tarló (tarla), gyümölcs (meyve), alma (elma), körte (armut), som (kızılcık), szöllö (üzüm), csiger (zaif şarap), borsó (nohut) tur. (Baştav, **a.g.m.**, s. 20-21.)
[345] Eckhart, **a.g.e.**, s. 158-163.

Osmanlı hâkimiyeti altında Türklerin Macaristan tarımına da etkisi olmuştur. Bu etkinin başında Osmanlılar tarafından Macaristan'a getirilen kahve gelmektedir. Ayrıca şarapçılıkta kullanılan kırmızı şarap veren üzüm cinsleri, kuru üzüm ve pekmez yaygınlaşmıştır. Yine bu dönemde Macaristan'a gelen keyif verici bitkinin ürünü olan tütün Macarca da *"dohany"* olarak bilinmektedir. Daha sağlıklı nebatlardan kayısı XVII. yüzyılın ilk yarısından itibaren bir armut cinsi olan *"karmany/karman"* (yani Karaman) armudu da Macaristan'a girmiştir. Birkaç bitki, baharat ve çiçek cinsi de yine Osmanlı döneminde Macaristan'a getirilmiştir. Ancak adları Macarcaya aktarılmamıştır. Bunları tanımlamak için bir Macar kelimesi önüne *"Türk"* sıfatı eklenmiştir. Böylelikle mısır kimi bölgelerde *"Türk buğdayı"*, bir çeşit bezelye (nohut) *"Türk bezelyesi"*, bir çeşit fındık "*Türk fındığı"* şeklinde adlandırılmıştır[346].

Osmanlı egemenliği altında Macarlar bahçıvanlığa karşı olan meraktan dolayı Türk bahçelerinde gördükleri veya duydukları her yeniliği almıştır. Bu dönemde Budin'deki Türk Paşaları tanıdıkları Macarlara çiçek kökleri yollamıştır. Bahçecilik alanındaki Türk-Macar temasları Macaristan tarımı için çok iyi sonuçlar doğurmuştur. Böylece Macaristan, meyve ağaçları ve çiçek bakımından doğu ile batı arasında aracılık etmiştir. XVI. ve XVII. yüzyılda Macaristan da Türklerle Macarların en sevilen bayramlarından biri bostan bozumu olmuştur[347]. Macarlar, Türk kavimleri ile olan uzun yaşama sonunda, birlikte yaşadıkları kavimler gibi, muharip, devlet kurmaya ehil, tarımla uğraşan bir kavim haline gelmiştir[348].

1848 ihtilali sonrasında Osmanlı Devletine sığınanların arasında çiftçilerinde bulunduğu baskıcı yönetimden kaçan Macarların çoğu çiftçi ya da büyük toprak sahiplerinin çiftlik yöneticisi olarak Osmanlı toprağına yerleşmiştir. Böylece hem Osmanlı tarımının hem de büyük malikânelerin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır[349].

---

[346] Géza Dávid, *"Osmanlı Kültürünün Macaristan'daki Yayılışı ve Etkisi"*, **Bilig**, Sayı. 20, (Kış 2002), s. 94-95.
[347] Takáts, **a.g.e.**, s. 328-329.
[348] Şerif Baştav, *"Türk-Macar Münasebetlerinde Hungarolojinin Yeri"*, **Türk-Macar Münasebetleri**, Türk-Macar Dostluk Derneği Yayınları No:5, Ankara, s. 4.
[349] Shaw, **a.g.e.**, C. II, s. 152.

Osmanlı Devleti Macarlar ile olan iyi ilişkilerinin dostluk ve kardeşlik bağlarının sonucu olarak Macarların sıkıntı içinde olduğu durumlarda yardımını esirgememiştir. 25 Eylül 1873 senesi Macaristan'da ortaya çıkan tarım ürünlerindeki azlıktan dolayı Macaristan'a ihraç edilecek zahireden alınan gümrük vergisi kısa bir süreliğine kaldırılmıştır. Bu tedbirin alınmasının sebebi hudutta bulunan Osmanlı eyaletlerinin ürünlerinin fiyatının çok artmasından dolayı bu bölgenin ticari ilişkilerinin korunması için gerekli olan tedbirlerin alınması gerekliliğinden dolayı yapılmıştır[350].

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Türk ve Macar milletleri arasında samimiyetle doğan dostluk ve kardeşlik hislerinin birçok defa ortaya çıkışını kaydetmek mümkün olmuştur. Bu dostluk ve yakınlık bundan sonrada devam etmiş ve çeşitli olaylarda etkisi görülmüştür. Ziraat ve sanayi alanlarında büyük gelişmeler gösteren Macaristan bu ilerlemelerini Osmanlı Devletine ve Türk milletine tanıtmak hususunda gayret sarf etmekten geri durmamıştır[351]. 1892 yılında Macaristan Tarım bakanlığı memurlarından Sáros Kapel'in, Macaristan Orman nizamlarını yorumlayarak yazdığı kitaptan bir tanesini padişaha sunmak istemiştir[352]. Bu davranışından dolayı da Saros Kapel'e nişan verilmiştir[353].

1894-1897 yılları arasında Macaristan'ın başkenti Budapeşte'de konsolos olarak görev yapan Mehmet Asım Bin Cahit'in Macaristan hakkında hazırladığı rapora göre XIX. yüzyılın sonunda Macaristan bir tarım ülkesi idi. Macaristan'da modern usullerle yapılan tarım arazilerinde bu dönemde başlıca buğday, arpa, yulaf, darı, mısır gibi tahıllar ve tütün, şeker pancarı gibi sanayi bitkileri ile beraber patates yetişmekte idi.[354]. XIX. yüzyılın sonunda üç yüz yirmi iki bin kilometrelik Macaristan'da bir milyon dokuz yüz bin hektarında tarım yapılmakta idi. Buna

[350] BOA. **HR. TO**, Dos. 107, no. 98.
[351] Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 181.
[352] BOA. **İ. DH**, Dos. 1210, no. 94706.
[353] BOA. **İ.DH**, Dos. 1253, no. 98369.
[354] Doğru, **a.g.m.**, s. 184.

bağlar, meyve bahçeleri ve nadasa bırakılan araziler dâhil değildir. Macaristan tarımdan yıllık 250 milyon florin kadar hâsılat almakta idi[355].

1892 yılında Macaristan Tarım Bakanı tarafından numune olarak tohumluk bazı hububat Osmanlı sarayına gönderilmiştir. Osmanlı topraklarında denemek amacıyla ekilecek olan bu ürünler de başarılı olunduğu takdirde istenildiği kadar gönderileceği bildirilmiştir. Bu iyiliksever davranış Osmanlı Padişahı tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Bu davranışından dolayı Macaristan Tarım Bakanı'na Nişan-ı Âli Osmanî sahip olup olmadığının tespitinden sonra kendisinin ödüllendirilmesi bildirilmiştir. Ayrıca Ferenc Jozsef adlı Darülfünun müdürüne üçüncü rütbeden Mecidî Nişan'ı verilmiştir. Macar bakan tarafından tohumları takdimle görevlendirilen Bela Erödy'e üçüncü rütbeden Nişan-ı Âli Osmanî verilmiştir[356]. Bu tür hareketler Türk-Macar dostluğunun Tarım alanına yansımasının bir başka delilidir.

III. III. Hayvancılık Alanında Türk-Macar İlişkileri

Türkler ile Macarlar arasındaki ticaret ve tarım alanında ki ilişkilerde olduğu gibi hayvancılık ve hayvan yetiştirme alanındaki ilişkiler de tarihin ilk dönemlerinden itibaren görülmektedir. Macarlar hayvan yetiştirmeyi avcılık ve balıkçılık yapmayı Türklerden öğrenmiştir. Macarcaya Türkçeden geçen hayvan yetiştirme ile ilgili kelimelerde bunu doğrulamaktadır[357].

XVI. yüzyıl Macar balık avcılığı ve balık yetiştiriciliğinin altın çağı olmuştur. Balığı Türklerde sevdiklerinden balık avcılığıyla ilgili Macar adetlerini ve balık yetiştiriciliğini de öğrenmişlerdir[358]. Ayrıca Osmanlı egemenliği altında Macaristan'da Türklere has bir çalışma sahası olan sahtiyan (keçi derisi-chagrin) dericiliği de gelişmiştir. Öyle ki Osmanlı dericiliği, bu Türk sahtiyanı ile birlikte Türk tezyini sanat alanlarında başlıca bıçak ve kılıç kınlarında ve ciltçilikte

---

[355] Doğru, s. 185.
[356] BOA. **İ. DH**, Dos. 1223, no. 95714; Belgenin Türkçe sureti için bkz. Ek 12.
[357] Hayvancılıkla ilgili: Bika (boğa), tinó (dana), ökör (öküz), borjú (dana, buzağı), kos (koç), disznó (domuz), tyúk (tavuk), gyapjú (yün). (Baştav, *"Macar-Türk Akrabalığı"*, s. 61.)
[358] Takats, **a.g.e.**, s. 343.

kullanılan derilere mahsus süs sanatına katılmak için kendine Avrupa'ya bir giriş yolu bulmuştur. Macaristan'daki Bibliotheca Korvina'nın ciltleri İslami Rönesans ciltçiliğinin en iyi ve en eski örnekleridir[359].

Türkler ve Macarlar arasındaki hayvancılık alanındaki ilişkiler diğer alanlarda olduğu gibi zaman zaman Avusturya'nın engellemesiyle karşılaşmıştır. Örnek olarak 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Osmanlı ve Macaristan arasındaki hayvan ticareti Avusturya tarafından engellenmesini gösterebiliriz. Öyle ki savaş sırasında Osmanlı Hükümeti, ordu hizmeti için Macaristan'dan hayvan satın almıştır. Fakat Avusturya Hükümeti'nin bu hayvanların ihracını yasaklaması üzerine Macaristan bu hayvanları savaş sonuna kadar göndereememiştir. Bu durum üzerine daha sonra Osmanlı Hükümeti bu sorunun çözülmesi için iki memur göndermek üzere iken daha fazla masraf yapılmaması için hayvanlar satılmıştır[360]. Avusturya'nın bu türlü girişimlerine rağmen Osmanlı Hükümeti, Osmanlı ile Macaristan arasındaki dostluk ve kardeşlik ilişkilerini daha da kuvvetlendirmek amacıyla Türkler lehinde diğer alanlarda olduğu gibi hayvancılık alanında da yaptıkları faydalı işlerden dolayı bazı Macarları ödüllendirmiştir[361].

1894-1897 yılları arasında Budapeşte Konsolosu Mehmet Asım Bin Cahit'in Macaristan hakkında hazırladığı rapora göre Macaristan'da hayvancılık gelişmiş durumda idi[362]. XIX. yüzyılın sonlarında Macaristan'da hayvancılık devlet denetimine alınmış ve modern yöntemlerle hayvan yetiştirilmeye başlanmıştır. Veteriner kontrolündeki büyük baş hayvan ve at üretim çiftlikleri bütün ülkeye hizmet vermekte idi. Irklarının bozulmaması için halk ancak bu çiftliklerden yetiştirilen yavruları beslemekte idi. Bu çeşit yöntemle üretilen Arap atları *"Babulana Harasında"* İngiliz atları *"Ksenberg Harasında"*, yük taşımak için

---

[359] Heinrich Glück, *"16.-18. Yüzyıllarda Saray Sanatı ve Sanatçılariyle Osmanlıların Avrupa Sanatları Bakımından Önemi"*, **Eski Türk Sanatı ve Avrupa'ya Etkisi,** Çev. A. Cemal Köprülü, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, Ankara, s. 139.

[360] Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 179-180.

[361] Örneğin 1887 yılında Macaristan'dan satın alınan top hayvanlarını gönderecek olan Simon Siyomber ile Poli Siyomber'e Osmanlı nişanı ile ödüllendirilmiştir. (BOA. **İ. DH**, Dos. 974, no. 76929.)

[362] XIX. yüzyılın sonunda Macaristan'da hayvanlar hakkında en son yapılan sayıma göre Macaristan'da 5 milyon karasığır, 9 milyon 500 bin koyun ve 2 milyon 200 bin beygir bulunmakta idi. (Doğru, **a.g.m.**, s. 179-180.)

kullanılan atlar ise *"Merne Vehrek"*, harasında yetiştiriliyordu. Bu atlar Avusturya-Macaristan ordusunun ihtiyacını karşıladıktan sonra, diğer ülkelere de ihraç edilmekte idi[363].

XIX. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti de ordusunun ihtiyaçları için Macaristan'dan koşum hayvanları,[364]süvari alayları için at[365] ve topçu kıtaları için hayvanlar satın almıştır[366]. Buna karşılık Osmanlı Devleti de Macaristan'a küçükbaş hayvan ihraç etmiştir[367]. Böylece bu dönemde siyasi ve ekonomik ilişkiler Avusturya'nın engellemelerine rağmen canlı tutulmuştur. Ayrıca bu dönemdeki Türk-Macar dostluğunun güçlenmesiyle siyasi ve ekonomik ilişkilerde hızla devam etmiştir.

[363] Doğru, **a.g.m.**, s. 178.
[364] Çolak, "*19. Yüzyıl…*", s. 9.
[365] BOA. **İ. HUS**, Dos. 97, no. 1320/Ra020.
[366] BOA. **İ. DH**, Dos. 1093, no. 85695.
[367] BOA. **MV**, Dos. 195, no. 110.

SONUÇ

Türkler ve Macarların tarihin ilk dönemlerinden itibaren çok sıkı siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkiler kurmuştur. Bu ilişkiler sonucunda Türklerin Macar kültürüne etkisi olmuştur. Ayrıca ziraat, hayvan yetiştirme ve ticaret ile ilgili birçok Türkçe kelime Macar diline girmiştir. Öyle ki Arap ve Bizans kaynaklarında Macarlardan *"Türkler"* diye söz edilmiştir. Ancak Macarların XI. Yüzyılda Hıristiyanlığı kabul etmesiyle Türkler ve Macarlar karşı karşıya gelmiştir. Türklerin Balkanlarda ilerlemeye başlamasıyla Macarlarla mücadele kaçınılmaz bir hal almıştır. Osmanlıların 1526 Mohaç Zaferi ile Macaristan'a yerleşmeleriyle Macarlar uzun süre Türk egemenliğinde kalmıştır. Macar tarihinin bir dönüm noktası olan Mohaç Savaşından sonra Macaristan'da Türklerin desteğiyle din reformu yayılmaya başlamış ve Protestanlık bundan faydalanarak yayılmıştır. Bundan dolayı Macaristan'da Protestanlığın yayılması ve ayakta kalmasını Türklere borçludur. Ayrıca Türk egemenliği altında Macarlar Macarlıklarını koruyabilmişlerdir. Türkler Macarların dillerine, dinlerine dokunmamıştır.

Türklerin Macar özgürlük savaşlarına ve liderlerine karşı gösterdiği sevgi: İmre Thököly, II. Ferenc Rákóczi ve Lajos Kossuth ve yanındakilere yaptığı yardım, Türk-Macar ilişkilerinin güzel bir örneğidir. 1848 Macar ihtilali sırasında Osmanlı Devletine sığınan Macar mültecilerine, gereken bütün yardımlar yapılmıştır. Hatta Sultan Abdülmecit yüzyılın sonlarında iyice artan Türk-Macar dostluğunun bir ifadesi olarak tarihe geçen şu tarihi sözleri söylemiştir: *"Her bir Macar için elli bin Osmanlı kanı döker, yine de iade etmem"*.

1871 yılında Macar Kont'u Gyula Andrassy'nin Avusturya-Macaristan İkili Monarşisinin Dışişleri Bakanlığına getirilmesiyle *"Türk dostu"* (Turcophil) siyaset İkili Monarşinin resmi politikası halini almıştır. Çünkü Andrassy Osmanlı Devletinin (statüko'nun) devamına ve toprak bütünlüğüne taraftar idi. Andrassy'nin politikasının en önemli kısmını monarşiye karşı Balkanlarda güçlenen Panslavist tehdit oluşturmakta idi. Bu sebeple Rus karşıtı politika izlemiştir. Uzun zaman Türk egemenliği altında kalan Macarların Türklerle geçmişten gelen etnik ve kültürel

yakınlığı, Osmanlı-Sırp Savaşı (1876) ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Macarlar, Türkler lehinde yaptıkları gösteriler ve Türk ordusuna yaptıkları yardımlar Türk-Macar dostluğunu pekiştirmiştir. Macarlar Türk kardeşleri aleyhindeki gelişen olaylar karşısında yardımlarını ve dostluklarını göstermekten çekinmemişlerdir. Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından işgali sırasında da bu harekete karşı Macar kamuoyu ve devlet adamları en şiddetli bir biçimde tepkilerini göstermiştir.

Macarların monarşi içerisindeki bu Türk dostu siyaseti kimi zaman şiddetini arttırarak Avusturya aleyhinde faaliyetlere dönüşmüştür. Öyle ki Macar Millet Meclisinde kimi Macar milletvekilleri *"Türk'ten daha Türk olarak"* mecliste Türkiye'nin haklarını savunmuşlardır.

1848 Macar İhtilali'nin Avusturya tarafından Rus Çarlığı'nın da yardımıyla bastırılması, Macarlara bağlı Slav halkların Avusturya'nın yanında yer alması gibi olgular, Macar kamuoyunda, Avrupa'daki kendi konumlarına dair negatif bir duygunun oluşumuna zemin hazırlamıştır. *"Yalnızız"* (*egyedül vagyunk*) sloganında anlam bulan bu görüş Macarlığı, Avrupa'nın ortasında, Slav ve Germen denizleri arasında bir *"ada"* olarak tanımlamıştır. Bu yalnızlık durumunun Doğu'ya yönelerek aşılabileceği yönünde görüşler geliştirilmiştir. Macarlar şimdiki yurtlarına yerleştiklerinden beri Avrupalılar, Macarları kendilerinden saymayarak dışlamışlardır. Macaristan'da Türkoloji, Macarların Panslavizm tehlikesine karşı Türk desteğini sağlama arzusundan kaynaklanmıştır. Slavlar ve Germenler arasında sıkışmış bulunan Macarlar kendi tarihlerini araştırmak ihtiyacı duymuşlar, bunun üzerine yapılan çalışmalar dil ve tarih üzerinde yoğunlaşmıştır. Avrupalıların Macarlara karşı dışlayıcı tutumları nedeniyle Macarların kendi kökenlerini araştırmaları; Macaristan'da Turancılık fikrinin ve Türkoloji'nin doğmasına yol açmıştır. Macaristan'daki bu çalışmalar Osmanlı aydınları arasında Türk milliyetçiliğinin doğmasını sağlamıştır. XIX. Yüzyılın sonlarından itibaren kültürel ve bilimsel hayatında beklenmedik bir gelişme kaydeden Macaristan'da Türk yanlısı güçlü bir popüler atmosferin doğmasına neden olmuştur. Görüldüğü gibi bu araştırmalar ve çalışmalar Türk kökenli bir dünyanın dışında, başka bir ülkede oluşmuştur. XIX. yüzyılın son çeyreğinde yoğunlaşan Macar anayurdunu bulmak

amaçlı yapılan araştırmalar, başka halklarla dil ortaklığı üzerine incelemeler, Turan ülküsünün olgunlaştığının da işareti olmuştur.

Bu çalışmalar daha sonra Türk-Macar dostluğunun artmasına paralel olarak siyasi ve ekonomik ilişkilerin artmasını da sağlamıştır. XVI. yüzyılda Macaristan topraklarının üçe bölündüğü bir dönemde, son derece küçülmüş olan Macar Krallığının geliri bunun aksine artmıştır. Çünkü tacirler ve satıcılar Türklerin hâkimiyeti altındaki topraklarda emniyetle dolaşmakta idi. Türklerin akıllı ticaret politikaları sığır ticaretini ve doğu malları alış-verişini geliştirmiştir. Bundan dolayı XVI. yüzyılda Macarlar milli hayatlarının gelişimini ve devamlılığını Macaristan'daki Türklerin izledikleri iktisat politikasına borçludur. Habsburg egemenliği altındaki dönemde Macarlara karşı uygulanan siyasi ve kültürel baskı ekonomik alanda da uygulanmıştır. Bu nedenle Habsburglar döneminde Macaristan'da para kıtlığı yaşanmıştır. Ancak Osmanlı egemenliği altında Macaristan'da izlenen akıllıca ekonomi politikası ticaretin gelişmesini sağlamıştır. Macarlar gerek ilerleme, gerek Avusturyalılarla rekabet amacı ile eğitim, ticaret, sanat, ziraat ve diğer alanlarda ilerlemek için gerekli şartları sağlamak için gayret etmişlerdir. Bu sebeple ticarette de bir hayli ilerlemişlerdir. 1867 tarihli uzlaşmayla, çok uluslu Avusturya-Macaristan monarşisinin bir parçası olan Macaristan, önemli bir iktisadi ve kültürel dönüşüm sürecine girerek bölgesel bir güç haline gelmiştir. XIX. yüzyılın sonunda Macaristan'ın siyasi ve kültürel ilişkilerde doğuya yönelmesi doğal olarak ekonomik ilişkilere de yansımıştır. Böylece ekonomik alandaki ilişkilerde XX. yüzyılın başlarında da gelişerek devam etmiştir.

KAYNAKÇA

I. BELGELER

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ (BOA)

A. MTZ. BN (Sadaret Eyâlât-ı Mümtaze Kalemi, Bosna)
HR. SYS (Hariciye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı)
HR. TO (Hariciye Nezareti Tercüme Odası)
İ. DH (İrade Dâhiliye)
İ. HR (İrade Hariciye)
İ. HUS (İrade Hususi)
İ. TAL (İrade Taltifat)
MV (Meclis-i Vükelâ Mazbataları)
Y. A. Hus (Yıldız Sadaret Hususî Maruzat)
Y. A. Res (Yıldız Sadaret Resmî Maruzat)
Y. MTV (Yıldız Mütenevvie Maruzat Evrakı)
Y. PRK. HR (Yıldız Perakende Evrakı Hariciye Nezareti Maruzatı)

II. GAZETE VE DERGİLER

Hukuk-u Umumiye
İkdam
İttihat
İttihat ve Terakki
Köylü
Millî Mecmua
Türk Yurdu
Vakit

III. KİTAPLAR

ANDRÁSSY, Julius; **The Development Of Hungarian Constitusional Liberty**, (Translated from Hungarian: C. Arthur, Ilona Gınever), Kegan Paul, Trench, Trübner & Co. Ltd., London 1908.

ARMAOĞLU, Fahir; **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Alkım Yayınevi, İstanbul 2006.

_____; **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**, C. 1-2, Alkım Yayınevi, 12. Baskı, İstanbul ve Ankara, Tarihsiz.

ATABİNEN, Reşit Saffet; **Doğu Avrupa'nın Uygarlığına ve Yerleşmesine Türklerin Katkıları**, Çev. Nihal Önol, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul 1987.

AYDIN, Suavi; **Modernleşme ve Milliyetçilik**, Gündoğan Yayınları, Ankara 1993.

BURNS, Charles Kellar; **The Balkan Policy Of Gyula Andrassy**, Rice University, Doctoral Dissertation, Houston-Texas, Mayıs 1980.

CHAPOT, Victor; **The Roman World**, Translated: E. A. Parker, Antony Rowe Limited, Routledge 1996.

CHERRY, David; **The Roman World**, Blackwell Publishers, Oxford 2001.

ECKHART, Ferenc; **Macaristan Tarihi**, Çeviren: İbrahim Kafesoğlu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1949.

ECKMAN, Janos; **Macar Edebiyatı Tarihi**, Ankara Üniversitesi Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları No:51, İstanbul 1946.

ERŐDİ, Béla; **Çok Yaşa! Türk Heyetinin Ziyareti'nden Hatıra Kitabı (Csok Jasa! A Török Küldöttség Látogatásának Emlékkönyve)**, Magyar-Török Barátı Társaság, Akadémiai Kıadó, Budapest 2001.

GÖKALP, Ziya; **Türkçülüğün Esasları**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1999.

GÖKBİLGİN, Tayyib; **XIX. Asır Sonlarında Türk-Macar Münasebetleri ve Yakınlığı**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1962.

GROUSSET, René; **Bozkır İmparatorluğu Attila-Cengizhan-Timur**, Çev. Mehmet Reşat Uzmen, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1999.

HAZAİ, György; **Tarih Boyunca Macar-Türk Bağları**, Budapest 1963.

HERMANN, Robert; **Lajos Kossuth ve 1848-49 Yıllarında Macar Özgürlük Savaşı**, Akademiai Kiadó Magyar-Török Barátı Társaság, Budapest.

JOSİKA-HERCZEG, İmre; **Hungary After A Thousand Years**, Edited: Andrew L. Simon, Simon Publications, New York 2000.

KANN, Robert A. ; **A History Of The Habsburg Empire 1526-1918**, University Of California Press, London 1980.

KARAL, Enver Ziya; **Osmanlı Tarihi**, C. V, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 7. Baskı, Ankara 1999.

KARAER, Nihat; **Paris, Londra, Viyana; Abdülaziz'in Avrupa Seyahati**, Phoenix Yayınları, Ankara 2003.

LÁZÁR, István; **Hungary A Brief History**, Translated: Albert Tezla, Corvina Books, Budapest 2002.

MALCOLM, Noel; **Bosna**, Çev. Aşkım Karadağlı, Om Yayınevi, İstanbul 1999.

MİKES, Kelemen; **Türkiye Mektupları**, C. I, Çev. Sadrettin Karatay, Maarif Matbaası, Ankara 1944.

MÓCSY, András; **Pannonia And Upper Moesia: A History Of The Middle Danube Provinces Of The Roman Empire**, Routledge&Kegan Paul, London 1974.

MOLNÁR, József; **Macaristan'daki Türk Anıtları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993.

MOLNÁR, Miklós; **A Concise History of Hungary**, (Translated: Anna Magyar), Cambridge University Press, Cambridge 2001.

NAZIR, Bayram; **Macar ve Polonyalı Mülteciler Osmanlı'ya Sığınanlar**, Yeditepe Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2006.

NÉMETH, Gyula; **A Honfoglaló Magyarság Kialakulása**, Budapest 1930.

ONUR, Vedad; **Tanzimat Devrinin Büyük ve Unutulmaz Devlet Adamları**, Başnur Matbaası, Ankara 1964.

ORKUN, Hüseyin Namık; **Türkçülüğün Tarihi**, Kömen Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1977.

_____; **Türk Tarihi II**, Akba Kitabevi, Ankara 1946.

ORTAYLI, İlber; **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İletişim Yayınları, 13. Baskı, İstanbul 2002.

Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Muâhedenâmelerden Örnekler, T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın no: 44, Ankara 2000.

ÖNEN, Nizam; **İki Turan Macaristan ve Türkiye'de Turancılık**, İletişim Yayınları,1. Baskı, İstanbul 2005.

PAKALIN, Mehmet Zeki; **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. 2, İstanbul 1993.

PALAİRET, Michael; **Balkan Ekonomileri 1800–1914**, Sabancı Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2000.

PETÖFİ, Sándor; **Şiirler**, Çev. Tahsin Saraç, Cem Yayınevi, İstanbul 1973.

RÁSONYİ, László; **Tarihte Türklük**, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1971.

_____; **Türk Devletinin Batıdaki Varisleri ve İlk Müslüman Türkler**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1983.

_____; **Macar Arkeolojisinde Hunlar, Avarlar, Macarlar**, Ankara Halkevi Neşriyatı, İstanbul 1938.

REFİK, Ahmet; **Memâlik-i Osmaniye'de Kral Rákóczi ve Tevâbii**, Hilal Matba'ası, İstanbul 1333.

_____; **Türkiye'de Mülteciler Meselesi**, Matba'a-i Amire, İstanbul 1926.

RONA-TAS, András; **Hungarians And Europe In The Early Middle Ages**, Central European Üniversity Press, Budapest 1999.

SAMİ, Şemseddin, **Kamus-ı Türk-i**, İkdam Matba'ası, İstanbul 1317.

SHAW, Stanford; **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, C. I, Çev. Mehmet Harmancı, E Yayınları, İstanbul 1994.

SHAW, Stanford J. , SHAW, Ezel Kural; **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, C. II, Çev. Mehmet Harmancı, E yayınları, İstanbul 2000.

TAKÁTS, Sandor; **Macaristan Türk Âleminden Çizgiler**, Çev. Sadrettin Karatay, Milli Eğitim Basımevi, 1. Baskı, İstanbul 1970.

TASNÁDİ, Edit; **XVI. Yüzyıl Macar Ozan Bálint Balassi ve Şiirlerinden Örnekler**, Çev. Dursun Ayan, Macar-Türk Dostluk Derneği, Akademi Yayınevi, Budapeşte 2006.

TEVFİK, Mehmet; **Yadigârı Macaristan Asrı Abdülhamit Han**, Mihran Matba'ası, İstanbul 1294.

TOGAN, A. Zeki Velidî; **Umumî Türk Tarihi'ne Giriş**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1981

TOROS, Taha; **Geçmişte Türkiye-Polonya İlişkileri (Turco-Polish Relations In History)**, Gözlem Matbaacılık, İstanbul 1983.

TULAY, Ahmet Semih; **Genel Nümizmatik Sözlüğü**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2001.

UÇAROL, Rifat; **Siyasi Tarih (1789–1999)**, Filiz Kitabevi, 5. Baskı, İstanbul 2000.

ZOLTÁN, Hangay; **19 Történelmi Arckép, A 19. Század Magyar Történelméből**, Trezor Kiadó, Budapest 1991.

IV. MAKALELER

ÁGOSTON, Gábor; *"Macaristan'da Mevlevilik ve İslam Kültürü*", **Osmanlı Araştırmaları**, C. XIV, (1994), s. 1-9.

_____; "*Siyaset ve Histografi: Macaristan'da Türk ve Balkan Çalışmalarının Gelişimi ve İstanbul'daki Macar Araştırma Enstitüsü"*, Çev. Bülent Keneş, **Türkler Ansiklopedisi,** C. 15**,** s. 92-98.

AKIN, Hicran; *"Németh'e Göre En Eski Türk-Macar Münasebetleri"*, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. XXX, Sayı. 1-2, (1982), s.1-6.

ALBERT, Nyáry; *"Macaristan'ın Turanîlikteki Rolü"*, **Türk Yurdu**, Sayı. 64, (17 Nisan 1330-30 Nisan 1914). (Çevrimyazı Metin: **Türk Yurdu**, Tütibay Yayınları, C. 1, s. 270-275.)

BAŞTAV, Şerif; *"Macar-Türk Akrabalığı"*, **Tarih ve Toplum**, C. 36, Sayı. 215, (Kasım 2001), s. 59-65.

_____; *"Türk-Macar Münasebetlerinde Hungarolojinin Yeri"*, **Türk-Macar Münasebetleri**, Türk-Macar Dostluk Derneği Yayınları No:5, Ankara 2005, s. 3-15.

_____; *"II. Ferenc Rákóczi'nin 300. Doğum Yıldönümü"*, **Türk-Macar Münasebetleri**, Türk-Macar Dostluk Derneği Yayınları, Ankara 2005, s. 93-97.

_____; *"Macar İhtilalinin Yıldönümü"*, **Türk-Macar Münasebetleri**, Türk-Macar Dostluk Derneği Yayınları, Ankara 2005, s. 34-53.

BULUT, Rukiye; *"Tököli Emre'nin El Yazısıyla İki Belge*", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı. 2, (Kasım 1967), s. 29-32.

ÇOBAN, Erdal; *"Macaristan'da Protestanlığın Gelişmesi ve Osmanlı Hakimiyeti",* **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Sayı. 7, (1996), s. 99-112.

ÇOLAK, Filiz; *"Türkiye'de Demiryolu Ulaşımı (1880-1940)"*, **Türk Kültürü**, Yıl: XXXVI, Sayı. 425, (Eylül 1998), s. 8-18.

ÇOLAK, Melek; *"Atatürk Döneminde Kültürel, Siyasi ve Ekonomik Bakımdan Türk-Macar İlişkileri"*, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 1, Sayı. 2, (Güz 2000), s. 61-72.

_____; *"19. Yüzyıl Sonu-20. Yüzyıl Başlarında Türk-Macar Yakınlaşması",* **Toplumsal Tarih**, Sayı. 89, (Mayıs 2001), s. 4-10.

DÁVİD, Géza; *"Osmanlı Kültürünün Macaristan'daki Yayılışı ve Etkisi"*, **Bilig**, Sayı. 20, (Kış 2002), s. 89-99.

_____; *"II.Ferenc Rákóczi'nin Yönettiği Özgürlük Savaşının Macarlar İçin Örnek Değeri"*, **II. Ferenc Rákóczi'nin Hayatı ve Türkiye'deki Sürgün Günleri**, Macar-Türk Dostluk Derneği, Budapeşte 2005, s. 10-21.

DOĞRU, Halime; *"Macarlar ve Macaristan'a Dair Bir Layiha"*, **Anadolu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C. 3, Sayı. 1, (1991), s. 171-195.

DUMAN, Önder; "*Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti ile Müttefikleri Arasında Bir Diplomatik Kriz: Ermeni Emval-i Metrukesi ve Borçları"*, **Ermeni Araştırmaları**, Sayı. 22, (Yaz 2006), s. 117-161.

EREN, Hasan; *"Balkan Ülkelerinde ve Macaristan'da Türkoloji Çalışmaları*", **Dünyada Türklük Araştırmaları ve Türkiye Sempozyumu (29–30 Eylül 1986)**, Fatih Yayınevi, (1987), s. 72-83.

_____; *"Türkoloji"*, **Türk Ansiklopedisi**, C. 32, s. 434-461.

FODOR, Pál; *"Rákóczi Özgürlük Savaşı ve Macar Tarihindeki Yeri"*, **II. Ferenc Rákóczi'nin Hayatı ve Türkiye'deki Sürgün Günleri**, Macar-Türk Dostluk Derneği, Budapeşte 2005, s. 75-91.

GEREYES, İbolya –KÓVACS, Orsolya; *"19. Yüzyılda Macar Uygulamalı Sanatları"*, Çev. Kaya Genç, **Tarih ve Toplum**, Sayı: 215, (Kasım 2001), s. 66-70.

GLÜCK, Heinrich; *"16.-18. Yüzyıllarda Saray Sanatı ve Sanatçılariyle Osmanlıların Avrupa Sanatları Bakımından Önemi"*, Çev. A. Cemal Köprülü, **Eski Türk Sanatı ve Avrupa'ya Etkisi,** Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, Ankara, s. 119-149.

GÖYÜNÇ, Nejat; *"1849 Macar Mültecileri ve Bunların Kütahya ve Halep'te Yerleştirilmeleri İle İlgili Talimatlar"*, **Türk-Macar Kültür Münasebetleri Işığı Altında II. Rákóczi Ferenc ve Macar Mültecileri Sempozyumu**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi (31Mayıs–3 Haziran 1976), s. 173-179.

GÜLEN, Yılmaz; *"Csok Jasa!"*, **Tarih ve Toplum**, C. 36, Sayı. 215, (Kasım 2001), s. 4-7.

GÜNGÖRMÜŞ, Naciye; *"1848–1849 Macar Özgürlük Mücadelesi ve Osmanlı-Macar Dayanışması"*, **Kök Araştırmalar**, C. I, Sayı. 2, (Güz 1999), s. 127-138.

HALASİ-KUN, Tibor; *"Türk-Macar Akrabalığı Üzerine"*, Çev. Erdal Çoban, **ERDEM Atatürk Kültür Merkezi Dergisi**, C. 6, Sayı. 18, (Eylül 1990), s.885-892.

KOŞAY, Hamit Zübeyir; *"Macaristan'daki Türkoloji Tedkikatına Tarihî Bir Atf-ı Nazar"*, **Millî Mecmua**, Yıl: 1, Sayı. 5, (27 Ekim 1923), s. 71-72.

KOVALCS, Gyöngi; *"Osmanlı Uygulamalı Sanat Eserleri Açısından Macaristan'ın Balkanlar'la İlişkileri (XVI-XVII. YY.)"*, Çev. Vural Yıldırım, **Türk Dünyası Araştırmaları**, (Ekim 1987), Sayı. 50, s. 201-212.

KÖPECZİ, Béla; *"II. Ferenc Rákóczi (1676-1735)"*, **II. Ferenc Rákóczi'nin Hayatı Ve Türkiye'deki Sürgün Günleri**, Macar-Türk Dostluk Derneği, Budapeşte 2005, s. 23-55.

KUNERALP, Sinan; *"Bir Osmanlı Diplomatı Kostaki Musurus Paşa 1807-1891"*, **Belleten**, C. XXXIV, Sayı. 135, (Temmuz 1970), s. 421-435.

MARKİ, İskender (Sándor); *"Asya Tarihinde Turanîler"*, **Türk Yurdu**, C. 1, Sayı. 14, (17 Mayıs 1328). [Çevrimyazı Metin: **Türk Yurdu**, Tütibay Yayınları, C. 1, s.231-234.]

MİNORSKY, V. ; "Tûrân", **İslam Ansiklopedisi**, C. 12/2, s. 107-114.

NÉMETH, Gyula; *"Hunlar ve Macarlar"*, **Attila ve Hunları**, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Çev. Şerif Baştav, Ankara 1982, s. 226-230.

NYİRİ, Mária T.; *"Macaristan'da Türkoloji'nin Tarihi I"*, **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı. 139, (Ağustos 2002), s. 201-210.

ÖZCAN, Abdülkadir; *"Osmanlı Ordusunda Sağlık Hizmetlerine Genel Bir Bakış"*, **Osmanlılarda Sağlık I (Health In The Ottomans)**, Biofarma Yayınları, s. 101-109.

ÖZTÜRK, Cemil; *"Macarlarla Kardeş miyiz?"*, **Tarih ve Toplum**, C. 18, Sayı.105, (Eylül 1992), s. 53-56.

RÁSONYİ, László; *"Atatürk Özgürlük Savaşının Macar Basınında Yankıları*", **Belleten**, C. XLV/1, Sayı. 177, (Ocak 1981), s. 79-86.

RUMBEYOĞLU, Fahreddin, *"Tarih ve Âsâr-ı Atîka: Cemiyet-î Turaniye ve Asya Tarihinde Turaniler"*, **Türk Yurdu**, Yıl: 1, Sayı. 14, (17 Mayıs 1328–30 Mayıs 1912), [Çevrimyazı metin: **Türk Yurdu**, C. I, Ankara, Tütibay Yayınları, s. 230-231.]

RUNCİMAN, Hon S.; *"Orta Çağların Başlarında Avrupa ve Türkler"*, **Belleten**, C. VII, Sayı. 25, (II. Kanun 1943), s. 45-57.

SAYDAM, Abdullah; *"Müslüman Olan Macar-Leh Mültecileri Meselesi"*, **Toplumsal Tarih**, Sayı. 24, (Aralık 1995), s. 16-21.

SCHWARZ, Klaus; "*16. Yüzyılın Ortalarında Protestanların Umudu: Türkler"*, **Tarih ve Toplum**, C. 10, Sayı. 59, (Kasım 1988), s. 9-13.

SOFUOĞLU, Ebubekir; *"Abdülmecid ve Macar Mülteciler"*, **Tarih ve Toplum**, C. 36, Sayı. 215, (Kasım 2001), s. 41-46.

SOYSAL, İsmail; *"Mohaç Sonrası Türk-Macar Siyasal İlişkileri Üzerinde Macar Tarihçisi Géza Perjés'in Bir Değerlendirmesi"*, **Belleten**, C. XL, Sayı. 157, (Ocak 1976), s. 127-138.

ŞIVGIN, Hale; *"XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti (Genel Durum)"*, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Sayı. 129, (Eylül 1997), s. 19-29.

TASNÁDİ, Edit; *"18.-19. Yüzyılda Osmanlı'da Macar Mültecileri*", **Tarih ve Toplum**, C. 36, Sayı. 215, (Kasım 2001), s. 71-75.

_____; *"Budapeşte Üniversitesi'nde Türkoloji 125 Yıllık"*, **Türk Kültürü**, Yıl: XXXIV, Sayı. 400, (Ağustos 1996), s. 54-55.

TEKİNDAĞ, Şahabettin; *"Türk-Macar Münasebetlerine Toplu Bir Bakış*", **Türk-Macar Kültür Münasebetleri Işığı Altında II. Rákóczı Ferenc ve Macar Mültecileri Sempozyumu (31 Mayıs–3 Haziran)**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1976, s. 152-159.

TURAN, Namık Sinan; *"Kanuni'nin Macaristan Siyaseti Macaristan'da Osmanlı Kültüründen İzler*", **Toplumsal Tarih**, Sayı. 138, (Haziran 2005), s. 46-53.

"Türklük Şuûnu: Turan ve Türk Cemiyetleri", **Türk Yurdu**, C. I, Sayı. 6, (26 Kânunusani 1327- 8 Şubat 1912), [Çevrimyazı metin: **Türk Yurdu**, C. 1, Ankara, Tütibay Yayınları, s. 78-79.]

YUSUFOĞLU, Hicran; *"Macaristan'daki Türk Eserleri"*, **Türkiye'de Sosyal Bilimlerin Gelişmesi ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sempozyumu Bildiriler**, (24-26 Nisan 1996), s. 385-391.

EKLER

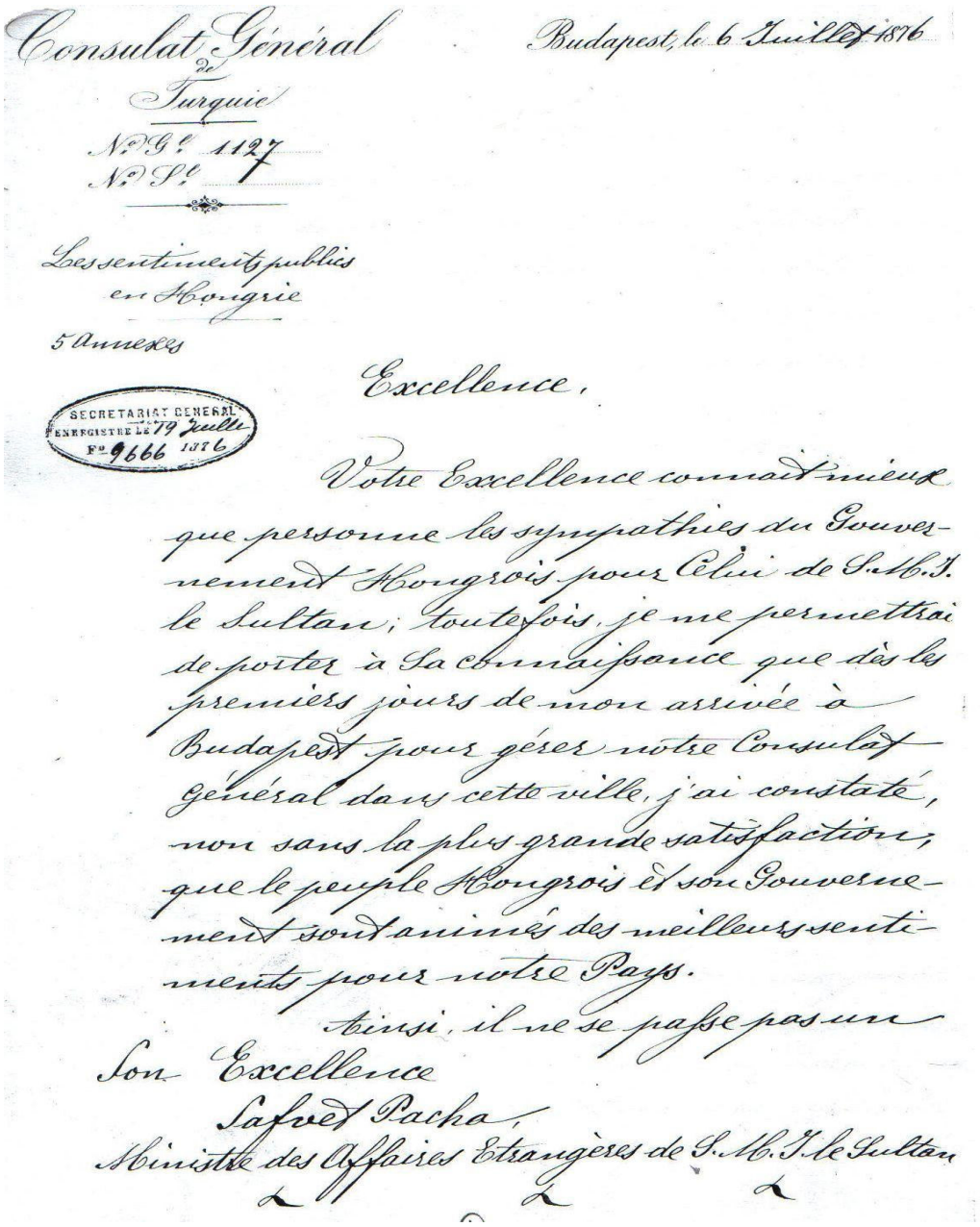

Consulat Général
de
Turquie
N°. G°. 1127
N°. S°. 7

Budapest, le 6 Juillet 1876

Les sentiments publics
en Hongrie
5 Annexes

SECRETARIAT GENERAL
ENREGISTRE LE 19 Juillet
N° 9666 1876

Excellence,

Votre Excellence connaît mieux que personne les sympathies du Gouvernement Hongrois pour Celui de S.M.I. le Sultan; toutefois, je me permettrai de porter à Sa connaissance que dès les premiers jours de mon arrivée à Budapest pour gérer notre Consulat Général dans cette ville, j'ai constaté, non sans la plus grande satisfaction, que le peuple Hongrois et son Gouvernement sont animés des meilleurs sentiments pour notre Pays.

Ainsi, il ne se passe pas un

Son Excellence
Safvet Pacha,
Ministre des Affaires Etrangères de S.M.I. le Sultan

Ek 1
Macar Hükümeti ve milletinin Türkler hakkındaki iyi niyet ve sevgileri, 1876 Osmanlı-Sırp Savaşında Osmanlılara yardım istekleri ve Sırp kışkırtıcı Macar Bakanı Milletiç'in tutuklandığını bildiren 06 Temmuz 1876 tarihli Budapeşte Osmanlı Konsolosluğu'ndan gelen raporun Fransızca sureti. BOA, **HR. SYS**, Dos. 212, no. 32, Lef. 1.

1/1

jour où je ne reçoive des témoignages de leur dévouement et de leur attachement sincère à nos intérêts: Des militaires viennent me demander de leur délivrer des passeports pour aller se battre contre les Serbes, les Drs en médecine veulent s'engager au service de notre armée, les journalistes me prient de leur fournir des renseignements sur les succès de nos troupes pour démenter formellement et catégoriquement les nouvelles à sensation publiées par les organes Slaves et le Ministre lui-même m'a fait prier de le tenir exactement au courant des événements; mais, n'ayant reçu jusqu'à présent qu'un seul télegramme officiel, à l'appui duquel j'ai opposé la dénégation aux publications erronnées de certains journaux et dont Votre Excellence trouvera ci-jointe la reproduction, il me sera impossible de satisfaire Son Excellence le Ministre

et nos nombreux amis Hongrois, si le Ministère Impérial ne me met à même de le faire.

Le Gouvernement Hongrois vient de nous donner une nouvelle preuve de sa politique loyale et amicale: Une circulaire ministérielle a été adressée dernièrement aux Autorités Hongroises par laquelle Son Excellence le Ministre Président Monsieur Tisza interdit sévèrement toute collection et toute souscription à l'emprunt forcé pour lequel la Serbie travaille activement et défend, sous les peines les plus sévères, aux Serbes Hongrois de franchir la frontière pour aller combattre contre une Puissance amie et alliée de la Hongrie.

Le fameux agitateur Serbe Miletitch, membre de la Chambre des Députés à Budapest, ayant refusé de se soumettre aux prescriptions de la dite Circulaire, dont j'ai l'honneur de transmettre ci-joint un exemplaire, a été arrêté hier

(2)

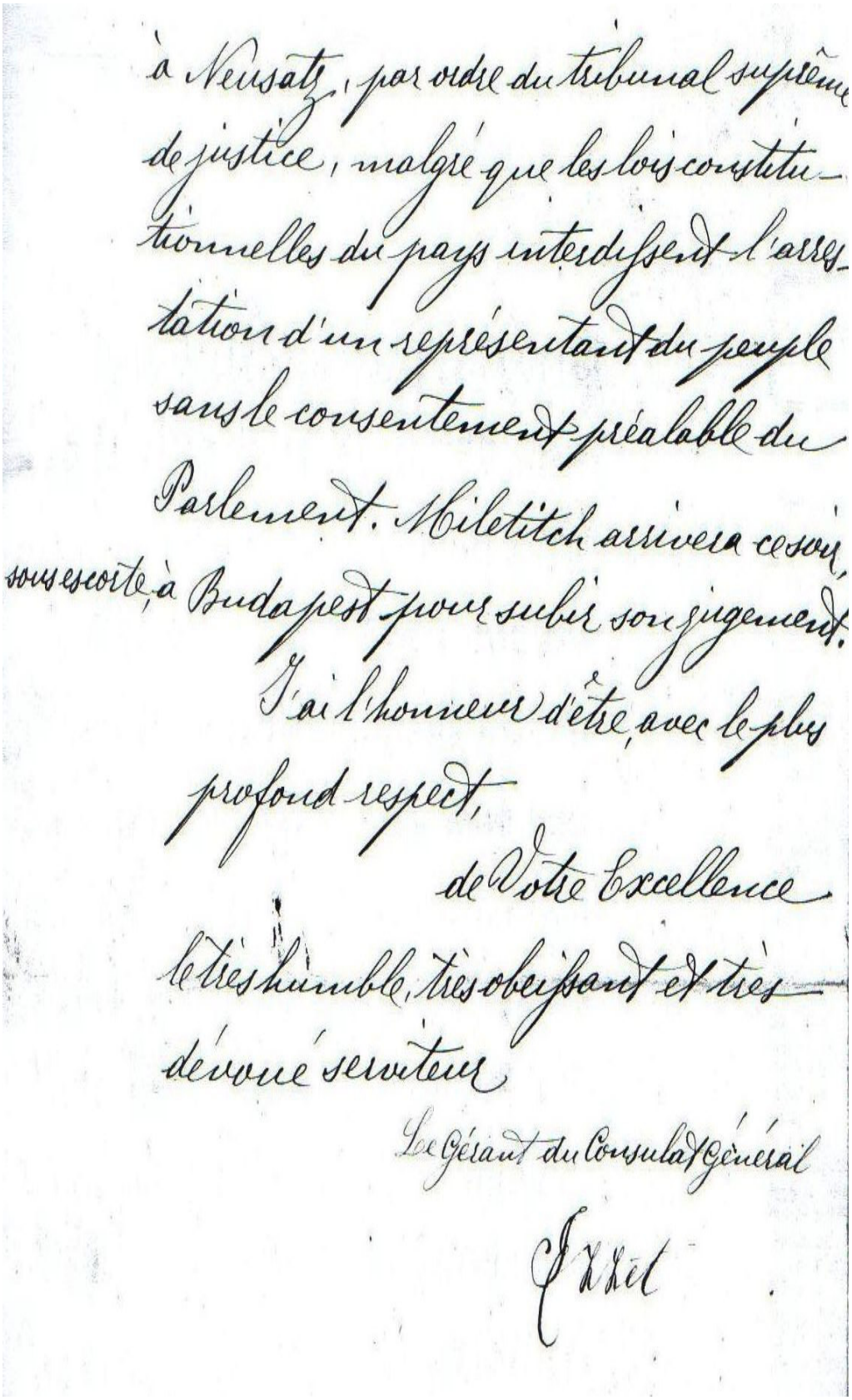

à Neusatz, par ordre du tribunal suprême de justice, malgré que les lois constitutionnelles du pays interdisent l'arrestation d'un représentant du peuple sans le consentement préalable du Parlement. Miletitch arrivera ce soir, sous escorte, à Budapest pour subir son jugement.

J'ai l'honneur d'être, avec le plus profond respect,

de Votre Excellence

le très humble, très obéissant et très dévoué serviteur

Le Gérant du Consulat Général

Izzet

VASÁRNAPI UJSÁG

Előfizetési föltételek: VASÁRNAPI UJSÁG és POLITIKAI UJDONSÁGOK együtt: egész évre – 12 frt, félévre – – – 6 •
Csupán a VASÁRNAPI UJSÁG: egész évre – – 8 frt, félévre – – – 4 •
Csupán a POLITIKAI UJDONSÁGOK: egész évre – – – 6 frt, félévre – – – – 3 •

46. szám. — 1876. Budapest, november 12. XXIII. évfolyam.

A TÖRÖK HADSEREG FŐVEZÉREI.

A KELETI háboru a napokban életbe lépett fegyverszünettel, de még inkább a fegyverszünetet megelőzött döntő csatákkal uj forduló ponthoz jutott. Általánosabb háboru vagy béke lesz-e a fegyverszünetnek folytatása, ma még alig sejthető. E megállapodási ponton nem lesz érdektelen visszatekinteni a török hadsereg azon fővezetőire, kik a nagy nélkülözésekkel s az időjárás viszontagságaival küzdő seregeket is ily diadalokra voltak képesek vezérelni. A török hadvezényletet valóban becsületet vallott e háboruban; kitünt, hogy vannak a török hadseregnek tehetséges és európailag mivelt, s katonailag kellően képzett vezérei, s kitartásban, nélkülözésben és vitézségben egyaránt kitünő katonái, kik nem könnyen nyugosznak bele a diplomaczia orvosainak azon véleményébe, hogy a „beteg ember" már a halálos ágyhoz is közel van.

A keleti bonyodalmakban mindkét félen szereplő vezéregyéniségekről már többször adott közleményeink kiegészitésül érdekesnek tartjuk ezuttal a diadalmas török hadsereg kiválóbb vezéreit egy csoportozatban bemutatni.

Hogy a török hadsereg ennyi és ily szép győzelmeket aratott, milyenek csak Zajecsár, Knyazsevácz, Alexinácz, Dsunisz, Deligrád, annak dicsősége részben vezetőit s első sorban a főhadparancsnokot illeti.

Abdul Kerim, a török hadsereg főparancsnoka, azelőtt hadügyminiszter, ritka derék katona. Tanulmánya, képessége, nemes jelleme egyaránt magasan kiemelik őt a török hadsereg többi férfiai közül. Török ő a szó teljes értelmében; nem adott fel semmit fajának nemes tulajdonaiból a nyugati czivilizáczió külső mázáért, melylyel keleten sokan kérkedni szeretnek; vallásos, nagylelkü, vendégszerető, igazságos, és szigoru mindenki iránt; katonái rajongással szeretik s érte minden tettre készek. Katonai ügyességének, különösen hadászati képességének elvitázhatlan bizonyitékait adta nemcsak e hadjáratban, hanem már a Krimben és különösen 1866-ban, midőn Omer pasának segitségére ment Montenegróba. A hegyeken át csaknem hannibali vállalatot vitt véghez. Egyszerü és szerény fellépésében ugy, mint életében; s bár idős ember, a nélkülözésekben katonáival osztozik. Sátor alatt tanyáz, tisztjeivel étkezik s velök együtt viseli a legnagyobb fáradalmakat. A magyar ifjuság e derék hőst diszkarddal szándékozik megtisztelni.

Dervis pasa a boszniai hadtest parancsnoka, nem tüntethette ki katonai ügyes-

HAFIZ PASA. ABDUL KERIM PASA. AHMED EJUB PASA.
DERVIS PASA. CSERKESZ ÁBDI PASA. AHMED MUKHTAR PASA.

Ek 2
12 Kasım 1876 tarihli Macar gazetesi *"Vasárnapi Ujság"* da yer alan Türkleri ve Türk komutanlarını öven haberin bulunduğu gazetenin nüshası. BOA, **HR. TO**, Dos. 331, no. 7.

ségét különös győzelemmel, mert a drinai hadsereg működése csak alárendelt jelentőségü volt; de annál nehezebb szerep jutott neki a Herczegovinában működő Mukhtár pasával való összeköttetés fenntartásában. Pályáját Boszniában kezdette, mint hadnagy, s ott vitte fel a müsiri (tábornoki) rangig. Majd Herczegovina kormányzója volt, s ő alatta tört ki a lázadás. A krimi háboruban is részt vett s Montenegró ellen is harczolt. Egyike a gyalogság legjobb parancsnokainak.

Ahmed Mukhtar pasa a vezérkarban kezdte és végezte be tanulmányait. A szigoruság és komolyság megtestesülése. Hadteste a legfegyelmezettebb. Képzettségre nézve alig mulja öt felül valaki a török hadseregben; különösen a felsőbb mennyiségtan, a csillagászat és erőditéstan kedvencz tárgyai, melyeket a konstantinápolyi katonai-akadémiában éveken át tanitott is. 1859-ben a Montenegró határszabályozására kiküldött bizottságnak tagja volt, s nálánál jobban egy török sem ismeri Montenegrót. 1871-ig Hedsaszban volt, mint az első hadtest parancsnoka, mely idő alatt a lázongó arabokat megfékezte. Jelenleg Trebinyét, Herczegovinának legjelentékenyebb pontját védi.

Cserkesz Abdi pasa, mint a neve elé tett jelző is mutatja, cserkesz eredetü, s a Kaukazusban egy törzsnek feje volt, uj hazájában pedig az összes cserkeszeknek főparancsnoka. Az oroszoknak sok bajuk volt a vitéz Abdi pasával még Samil harczaiban. A cserkeszeket, kiknek ő főnöke és parancsnoka, kivüle más nem tudja féken tartani; az ő szavát minden cserkesz a legnagyobb készséggel fogadja s azért nagy hatalommal rendelkezik.

Ahmed Ejub volt Abdul Kerim megérkezése előtt a Szerbia ellen küldött hadsereg parancsnoka, s azóta is tevékeny részt vesz a hadvezetésben. A közelebb lefolyt döntő csaták eredményében a dicsőségnek méltó osztályosa; különösen a Knyazsevácra való előnyomulás a hegyeken át az ő érdeme. Szemben állt Csernajeffel, kinek kudarczczal kellett előle hátrálni.

Hafiz pasa a tüzérség főparancsnoka. Képzett katona, különösen a mérnöki és utászati dolgokban jártas. Tanulmányait Párisban kezdette és Belgiumban folytatta, majd Olaszországban végezte. Európai müveltséggel biró férfiu, kit a török kormány 1873-ban a vasutak főigazgatójává nevezett ki. Szófiában mérnöki akadémiát állitott fel a katonatisztek számára. A tüzérség ügyes vezetése és sikeres működése az ő dicsőségét növeli.

Ily vezetés alatt nyomult előre a török sereg, aránylag hosszu idő alatt ugyan, de a keleti viszonyokat tekintve, mégis gyorsan és mindenekfelett biztosan. A diplomaczia a diadal utját ismét ketté vágta, de azt nem gátolhatta meg, hogy Csernajeff és az oroszszal vegyes szerb hadsereg korábbi zajütései nevetséggé ne váljanak.

E. B.

Ezredévek jönnek, mennek...

Ezredévek jönnek, mennek,
Tünő habján a jelennek;
S titkos örvény forgatagja
A mi fenn volt leragadja.

Óriások, szörnyhatalmak,
Hova lettek, merre vannak?
Nagyságukból nincs egy porszem...
S az a világ nincs sehol sem.

Az ős-chaosz ködméhébül
Régi romra uj rom épül;
S uj koroknak kürtje harsan
Vágyban, hitben, gondolatban.

S mily csodák hajh! Mennyi fenség!
Megvalósult képtelenség....
Szolgalánczok szétazaggatva....
S az ész miljó diadalma!

És óh mégis, — vagy óh mégse...
Bármit szült az idők méhe;
S bár sok jósló-fény jelenté —
De az *Ige* nem lett testté!

Ez örök, gyors káprázatban
Van *egy*, a mi változatlan:
Sötét átok, gyászos bélyeg
Arczán az emberiségnek.

Óh ma is még ugy mint régen
Van a ki él verőfényben;
S ki tengődik, ázva — fázva
Nyomoruság pitvarába.

A nép *nagyobb*, de *bölcs* nem lett,
Ravaszság nyer győzedelmet
S az igazság, keservébe,
Ma is búsan néz az égre,

Farizeus, Judáslelkek
Most is nagyban tiszteltetnek;
S ma is az a legjobb köztünk,
Kit mindnyájan megkövesztünk.

Darmay Viktor.

Az amerikai vadásztársaság.

Mayne-Reid után

Vajda Jánostól.

VII.

A pusztai bölény.

Nehány nap óta — ugymond könyvében maga Mayne-Reid — szétszóródva szoktuk keresni a vadat, szarvasok után vetettük magunkat, hogy karavánunk számára elségre gondoskodjunk, azonban leginkább mégis csak bölényre fájt a fogunk.

Egy délután, midőn fektanyánkat szokás szerint berendeztük, s miután lovamat is megabrakoltam, kengyelbe szökve elindultam azon reményben, hogy a közvacsorára valami friss harapni valót szerzek. Negyedóra mulva bölények nyomaira akadtam, mintegy öt-hat láb átmérőjü, gömbölyü, teknőszerü mélyedésekre, melyeket a pusztai vadászok bölénygödröknek neveznek. Első tekintetre azonnal észrevettem, hogy e gödrök frisen vájattak, utamat tehát azon reményben folytattam tovább, hogy csakhamar találkozni fogok magukkal ez állatokkal.

Táborunktól négy-öt kilométernyire sajátságos moraj ütötte meg füleimet. A környék hullámos volta miatt nem láthattam meg a zaj okát, de fölismertem a bölénybikák bőgését. Kissé tovább előttem egy völgyületben porfelleget vettem észre, melynek közepette két óriási állat sötét tömör alakja mozgott. Épen rettenetes harczot vivtak egymással.

Alig hogy megállapodtam egy kissé, hogy megvizsgáljam, ha vajon gyutacsom rendben van-e karabélyomon? Azt hivém, hogy a bölények sokkal inkább elfoglalvák egymással, semhogy reám ügyeljenek, s ha épen futásnak erednek is, mindig rájuk lőhetek. Annálfogva habozás és további körültekintés nélkül egyenest feléjük közeledtem.

De mindamellett csalódtam, az állatok szelet fogtak rólam és elvágtattak. De még sem ugy szaladtak, mint ha föllöttébb meg lettek volna ijedve; inkább ugy tetszett, mintha csak boszankodtak volna, hogy zavartam őket párbajukban. Időnként szembe fordultak egymással, egyet bőgtek és dühösen toppintottak a földre. Párszor azt hittem, hogy nekem jönnek, és ha nem biztam volna teljesen jó lovamban, aligha nem óvakodom ilyetén találkozástól. Roppant termetük, sürü sörénynyel födött fejük, vadul szikrázó szemeik gonosz és félelmes kinézésüekké tették őket, a mit még növelt gyakori bőgésük és olykori fenyegető állásuk.

Mindennek daczára nyergemben bizton érezve magamat, jó közel vágtattam ahhoz, mely hozzám legközelebb állott és egyik golyómat oldalába röpitettem. Ez meg is tette hatását, mert az állat térdeire esett, azután meg fölkelt, szétterjesztő lábait, mindenkép megállani erőködve, de majd egyik, majd másik oldalára tántorgva, ismét térdére csuklott. Nehány perczig maradt ez állapotban, mialatt vére folyt orrából, azután csöndesen lefeküdt és rettentőt orditva végsőt lehellett.

Legnagyobb érdeklődéssel szemléltem az állat minden mozdulatát. Társa ezalatt elmenekült, láttam eltünni a domb élén. Nem gondoltam arra, hogy üldözésére induljak, leszálltam lovamról s előkészültem a meglövöttnek földarabolására. Épen közelemben találtam egy eléggé igénytelen növésü fát, — voltak nagyobbak, számosabbak, de távolabbról, mig emez alig husz lépésnyire volt tőlem. Ehhöz vezettem lovamat és elővevén nyeregkápámból pányvámat, annak egyik végét a zablához, másikat a fához kötöttem, azután elővettem késemet és a zsákmány fejtéséhöz fogtam.

Alig hogy késem pengéjét elővettem, midőn hátam mögött zajt hallok. Hátra tekintek. Egy fekete, szörnytermetü állat rohan felém a lejtön alá. Ez volt a bölénybika, mely előbb elmenekült. Gyorsan tokba dugtam késemet, megragadtam puskámat, melyet, változatlan szokásomhoz képest lövés, után azonnal megtöltöttem. Mindamellett perczig haboztam, vajon nem jobb lesz-e lovamhoz futnom és nyeregbe vetnem magamat vagy pedig álló helyemből azonnal lönöm. A bölény eldönté a kérdést. A szörnyü állat láttára lovam elkezde nyeriteni, kapálózni, mit a bölény kihivásnak tekinte és irányt változtatva neki fordult, mire ez megiramodott, a mennyire a pányva engedte; majd egy recsesenést hallatva, elszabadult s neki vágtatott a pusztaságnak, mintha tüzes taplót dugtak volna a fülébe. Nem vigyáztam eléggé, midőn a pányvát oda kötöttem a zabolához, s a csomó valószinüleg föloldódott.

Ez csetlag boszantott, de azért még nem ijeszte meg föllöttébb. Lovam bizonynyal vissza-

Budapest, 1895. XV. évfolyam 237. sz. Szombat, augusztus 31.

BUDAPESTI HIRLAP

Előfizetési árak: Egész évre 14 frt, félévre 7 frt, negyedévre 3 frt 50 kr., egy hónapra 1 frt 20 kr.
Megjelenik mindennap, hétfőn és ünnep után való napon is.

Főszerkesztő és laptulajdonos: Rákosi Jenő.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: VIII., Rökk Szilárd-utcza 4. sz.
Hirdetések nonpareille-számitással díjszabás szerint.
Egyes szám ára helyben 4 kr., vidéken 5 kr.

A szultán jubileuma.

Budapest, aug. 30.

Abdul Hamid szultán holnap ünnepli uralkodásának tizenkilenc éves jubileumát. Az ünnep napján bizonyára borus érzés szállja meg a jubiláló szultánt, mert kevés jóbarátot és sok ellenséget lát maga körül. A multba szeme csak bánatosan tekinthet, a jelen és jövő ege is felleges. Kiséri a balsors uralkodása kezdetétől. Trónra lépésekor a nagy ottomán birodalom vérben uszva, lángba, füstbe borultan közel volt a végső megsemmisüléshez, jubileumán pedig lázongnak tartományai és Európa az örmény kérdésben közös akciót indit ellene, mig a háttérben folyton indulásra készen állanak a muszka légiók.

A jóbarátok kis csoportjában ott van a magyar nemzet, mely igaz örömmel üdvözli a szultánt ünnepén. Diplomaciánk ugyan szintén részt vesz az örmény kérdésben való nemzetközi akcióban, de a hivatalos körök gondolkozását el kell választani a magyar nemzetétől. Ez a szultán — valamennyi ismerője egyértelmüen állitja — jólelkü, nemes szivü ember és a modern szellem barátja; a magyart mindig szerette, azt minden kinálkozó alkalommal, nagy és kis dologban, meg is mutatta, kezdve a Korvinák visszaajándékozásával. Mi a szultánban a török birodalom egyik legnemesebb uralkodóját és hazánk legjobb barátját tiszteljük.

Harmadik fia Abdul Medzsid szultánnak, ki a reformoknak szintén meleg barátja volt. Született 1842. szeptember 22-én, jelenleg tehát három hét hiján ötvenhárom éves. A trónra váratlanul jutott, két szultán bukásával. Mindenki emlékszik még arra az összeesküvésre, melynek Abdul Aziz lett az áldozata. Az összeesküvő triumvirátus, Rusid pasa nagyvezér, Husszein Aoni hadügyminiszter és Midhat basa igazságügyminiszter 1876. május 29-ének éjjelén Abdul Azizt eltette láb alul. Álmából fölkeltették és a top-kapui szeráljba vitték, a hol állitólag ügyilkosságot követett el. Utódja V. Murad lett, a kit Husszein Aoni revolverrel kényszeritett arra, hogy a szeraszkierátusba kövesse, a hol a kormány tagjai és az előkelőségek szultánul üdvözölték. Dicsősége azonban csak három hónapos volt. Az ifju-török párt, mely a trónra emelte, gyorsan kiábrándult belőle, ennek a pártnak feje, Midhat basa maga buktatta meg, őrültnek nyilvánitván őt. S mig V. Murad a Maltakioszk falai közt elmélkedett a szerencse forgandóságáról, a forradalom öcscsét, Abdul Hamidot ültette helyébe a trónra.

Az uj szultánról csak annyit tudtak, hogy legénykorát meglehetős zajosan kezdte, aztán 24 éves korában egyszerre nagyon szent életre adta magát és Sztambul legfanatikusabb török köreiből válogatta barátait. De csalatkoztak azok, a kik azt hitték, hogy Abdul Hamid a maradi török párt és a romlott udvar eszközévé válik. A szultánban a bajok, melyek mindjárt záporként szakadtak rá, kitünő tulajdonságokat fejlesztettek ki és egyike lett a török birodalom legintelligensebb uralkodóinak.

A békének barátja. Minden áron meg akarja őrizni a békét. De a hadsereg reorganizálása is állandó gondja és komoly törekvése. És nincs nevetségesebb vád annál, hogy a szultán a keresztények ellensége. Egyetlen padisah uralkodása alatt sem jutott annyi keresztény az udvarba és a kormányba, mint most és az ő elve a *vallások egyenlő joga*. Nem ő a hibás abban, hogy gyakran intenciói ellenére cselekszenek a török hatóságok. A népoktatás óriásit haladt uralkodása alatt. Az országban mindenütt népiskolát alapitottak, Sztambulban európai mintára, európai professzorokkal gimnáziumot létesitettek, sőt az ország valamennyi nagy városában leányiskolák is vannak már, a mit nemrég egyszerüen nevetségesnek találtak volna. Abdul Hamid az állami hivatalnokok szellemi szín-

Ek 3

Sultan Abdülhamit'in tahta çıkışının 19. yılı dolayısıyla yapılan törenlerden ve Macarların Sultana duydukları dostane tavırları konu edinen 31 Ağustos 1895 tarihli *"Budapeşti Hırlap"* gazetesinin nüshası. BOA, **HR. SYS**, Dos.189, no. 41, Lef. 4.

8 HR-SYS 189/41

vonalát is folyton emelni akarja: szakiskolákat alapitott, melyekben közigazgatást, jogot tanitanak. Van már, a szofták ijedelmére, festőakadémia is Sztambulban, az igazgatója török ember, Hamdi bej. A tudományok, az irodalom föllendültek. Konstantinápolyban évente egész sereg könyv és értekezés jelenik meg és ezer meg ezer a fiatal törökök száma, a kik az európai műveltségért lelkesednek.

A *vasut-hálózatot* Abdul Hamid szultán mindig fejlesztette birodalmában, noha eleinte nagyon keserves tapasztalási voltak az európai vasut-királyok révén. Sokat tesz a humanitás terén is, ő alapitotta saját költségén az első török menedékházat szegények és hajléktalanok számára. Szóval, minden téren megtátszik áldásos uralkodásának a nyoma és az egész népet uj szellem érintette meg, melynek szárnyait ő bontotta ki.

A szultán különben csöndesen és egyszerüen él arányiag kis kastélyában és kora reggeltől estig dolgozik. Nem változnak már rövidéltü Tiszavirág módjára környezetének tagjai. Abdul Hamid jó, nemes természet, gyülöli az igaztalanságot, senkit sem akar bántani, sőt azon van, hogy a kit jogtalanság ért, segitsen rajta. Szereti a müvészetet, a zenét és lelke szomjuhozza a béke és elégedettség harmóniáját. Sajnos, ebben alig van része, mert távolból és közelből folyton viharok mormognak és zúgnak fülébe.

Mindezek nagyon derék tulajdonságok. Ha hozzá veszszük még azt, hogy a szultán békeszeretete gyakran megakadályozott már európai viszályt és esetlegés véres háborut, a béke minden barátja csak azt kivánhatja, hogy Abdul Hamid még sokáig maradjon meg azon a kényes pozición, a hova 19 év előtt a világ jó szelleme helyezte. És ellenségei sem tagadhatják meg tőle azt az elismerést, hogy közel két évtizedes uralkodásának útjára tiszta fénynyel ragyog egy vezérlő csillag: a jóakarat magas hivatása teljesitésében.

Lobkovitz szubvenciója.

Budapest, aug. 30.

Futtaki Gyula, a *Budapesti Tudósító* nevü, félhivatalos közlöny szerkesztője birói végzés szerint hatezer forintnyi szubvenciót élvez Bánffy magyar királyi miniszterelnöktől és négyezer forint szubvenciója van Lobkovitz Rudolf herceg hadtestparancsnoktól, mely szubvenciókat birói zár alá vették. A tényt tehát nyilvánosan konstatálták.

A magyar miniszterelnökségnek megszavazza az országgyülés a rendelkezési alapot, nem ugyan Futtaki Gyula ur számára, sőt inkább a román irredenta ellen s Ausztria és a külföld tájékozására, mert idehaza nincs szükség a közönség félhivatalos tájékoztatására s annál kevésbbé félrevezetésére és megtévesztésére. De a rendelkezési alapról számot adni a kormány nem tartozik s ha Bánffy szerető Futtakit, jogában áll hatezer forint állampénzekkel jutalmazni szolgálatait. E szubvenciónak törvényessége ellen kifogás nem tehető, a mi nem akar Futtaki ur fizetett kormánypártiságának mentsége lenni.

Egészen más elbirálás alá esik az a négyezer forint, melyet a közös hadügyminisztériumtól huz évenkint a magyar félhivatalos. A közös hadügyminisztériumnak nincs rendelkezési alapja s ez annyit tesz, hogy a törvény meg nem engedi a hadügyminisztereknek hirlapiróknak megvásárlását és a magyar közvélemény befolyásolását. Ezért felelőjén a közös hadügyminiszter s vele együtt a magyar minisztérium. Honnan veszi a pénzt ily célokra a katonai kormány? A közös zárószámadásokban nem fordulnak elő sem Futtaki neve, sem azoké az ujságoké, melyek rendszerint az osztrák katonai politikának Magyarországon hirnökei és szószólói. Nem közömbös, sőt Magyarországra nézve mélyen lealázó és veszedelmes, ha kitünt, hogy a hadügyi politikát hazánkban a közös kormány szubvencióval csinálja s a magyar kormánypárti lapok közül egynémelyiket illetéktelenül megvesz. A katonai politikának ez egy egészen uj, valóban nagyon modern neme, a mit ugy egy birói végzés leplez. Alkotmányunk alkotói, a sajtószabadság és a kiegyezés atyái soha el nem hitték volna, hogy a magyar sajtót a bécsi hadügyminisztérium pénzzel, évi fizetéssel lekenyerezze s ekképpen csináljon politikájának pártot és propagandát.

A politika nem erkölcstudomány, szokás mondani s azt tartják Bánffy és Lobkovitz, eszközül nekik jó Futtaki is, fizetik, mert fizetést kér. Az a kereset, melyet a napilapoktól huz, nem elég neki, mellékes ez, de fontos kérdés az, hogy egy magyar félhivatalos lapnak illik-e, szabad-e a közös hadügyminiszteriumtól elfogadni szubvenciót? Mert az nem magyar hatóság, hanem egyszerüen osztrák, nem is magyar, sőt inkább német. Bécs és Ausztria nem Magyarország, csak állandó szövetségesünk a pragmatika szankció szerint.

Az a rendszer, mely igy tartja fönn magát, elkezdve a választásokon föl a főrendiházig nem fog megütközni azon sem, hogy Futtaki ur szubvencióját megcsipte az V. kerületi kir. járásbiróság.

*

Az emlitett birói végzés ez:

Végzés.

Futtaki Gyulánénak s. Futtaki Gyula elleni 20581 frt 56 kr. járuléka iránti végrehajtás ügyében végrehajtató kérelmének képest vele szemben végrehajtást szenvedőnek az 1895. évi 97.528. számu végrehajtási jegyzőkönyv szerint lefoglalt ingóságai, ugyszintén alperesnek, mint a Budapesti Tudósító könyomatós lap szerkesztő-tulajdonosának az Egyetértés, Budapesti Hirlap, Pesti Hirlap, Magyarország, Pesti Napló, Hazánk, Budapest, Fővárosi Lapok, Magyar Hirlap, Pester Lloyd, Neues Pester Journal, Politisches Volksblatt cimü napilapoktól járó 300—300 frtnyi előfizetési dijai, nemkülönben végrehajtást szenvedőnek a m. kir. miniszterelnökségtől járó 6000 frtnyi, a Lobkovitz Rudolf herceg hadtestparancsnoktól járó 4000 forintnyi szubvenciója a birósági zár alól feloldatik, a zárfeloldásnak az eredeti és másolati jegyzőkönyvekre való rávezetésére 8 nap alatti jelentéstétel kötelezettsége mellett a kebelbeli irattárnok utasittatik.

Budapest, 1895. augusztus 13-án.

Az V. ker. kir. járásbiróság.

(P. H.) (Olvashatatlan aláirás.)
kir. albiró.

tebbi terjedelmében kivihetetlennek tartjuk. A ki egy-egy opera előkészitésének végtelenül nehézkes mekanizmusát ismeri az első korrepetálástól a főpróbáig, a diszletfestéstől

lyebb mértékben költségesnek tünnek, akkor egy első karmesternek, még pedig kitünő karmesternek szerződésével egy percig sem szabad

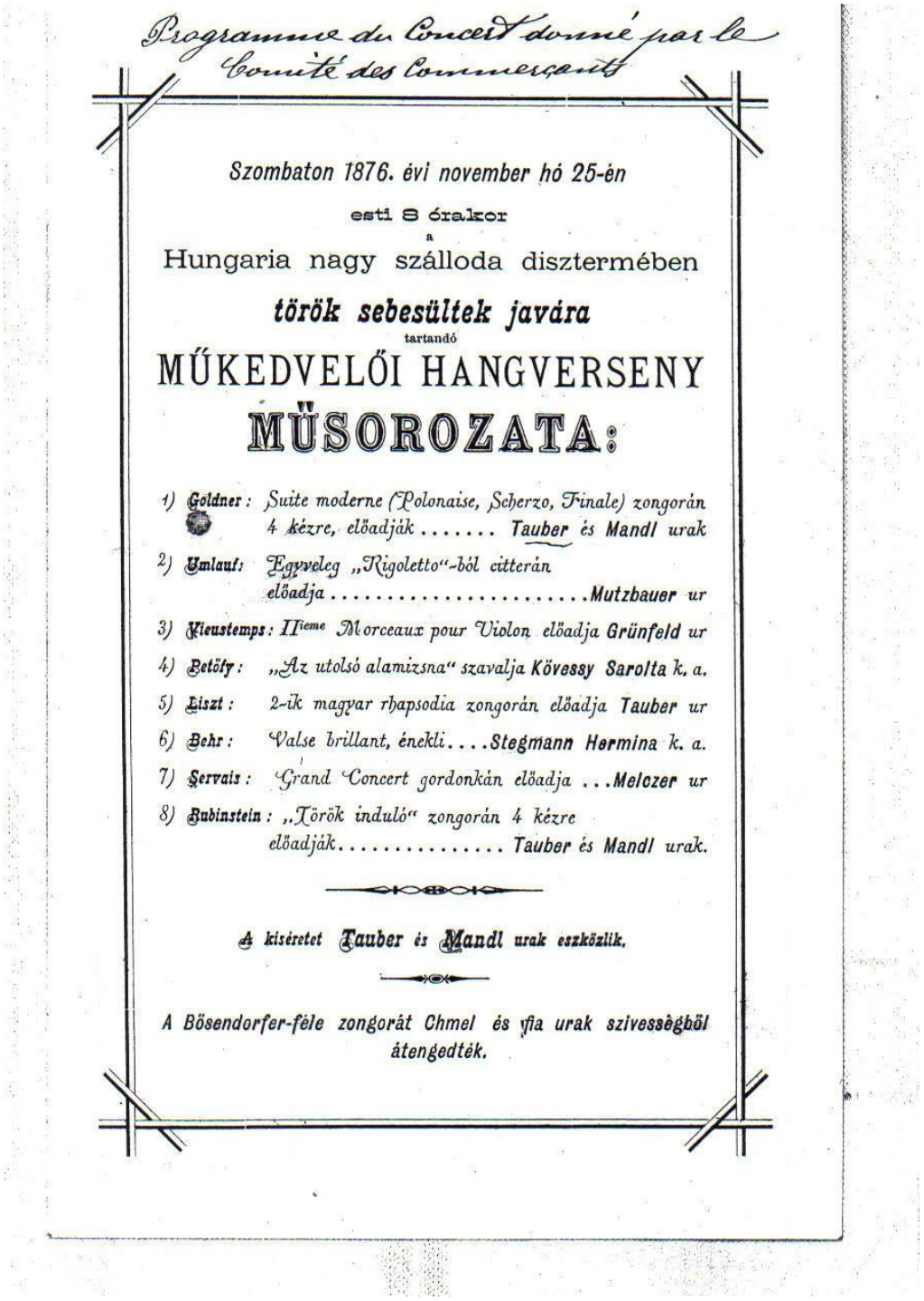

Programme du Concert donné par le Comité des Commerçants

Szombaton 1876. évi november hó 25-én

esti 8 órakor

a

Hungaria nagy szálloda dísztermében

török sebesültek javára

tartandó

MŰKEDVELŐI HANGVERSENY

MŰSOROZATA:

1) **Goldner:** *Suite moderne (Polonaise, Scherzo, Finale) zongorán 4 kézre, előadják ..... Tauber és Mandl urak*

2) **Umlauf:** *Egyveleg „Rigoletto"-ból citterán előadja .....Mutzbauer ur*

3) **Vieuxtemps:** *IIème Morceaux pour Violon előadja Grünfeld ur*

4) **Betöfy:** *„Az utolsó alamizsna" szavalja Kövessy Sarolta k. a.*

5) **Liszt:** *2-ik magyar rhapsodia zongorán előadja Tauber ur*

6) **Behr:** *Valse brillant, énekli....Stegmann Hermina k. a.*

7) **Servais:** *Grand Concert gordonkán előadja ...Melczer ur*

8) **Rubinstein:** *„Török induló" zongorán 4 kézre előadják..... Tauber és Mandl urak.*

A kíséretet **Tauber** és **Mandl** urak eszközlik.

A Bösendorfer-féle zongorát Chmel és fia urak szivességből átengedték.

Ek 4
Macar Tüccarlar komitesi tarafından 25 Kasım 1876 tarihinde Budapeşte'de düzenlenen konserin programı. BOA, **HR. SYS**, Dos. 176, no. 10, Lef. 8.

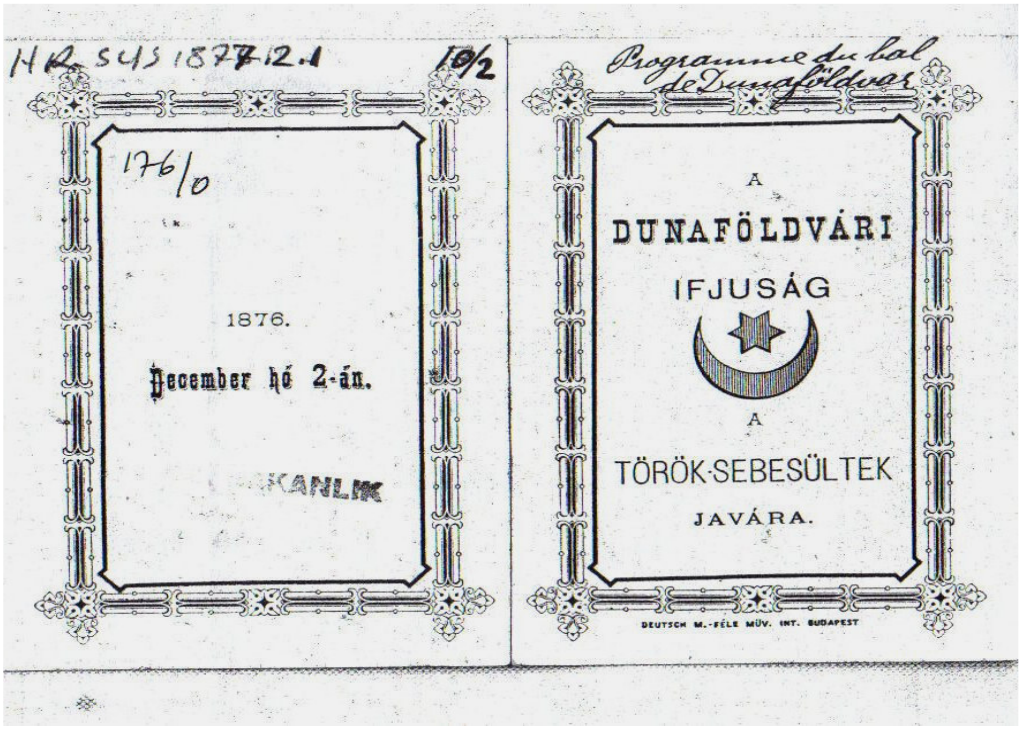

Ek 4a.
Macaristan'ın Dunaföldvari şehrinin Türk Ordusu için düzenlediği yardım programı.
BOA, **HR. SYS**, Dos. 176, no. 10, Lef. 10.

Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı

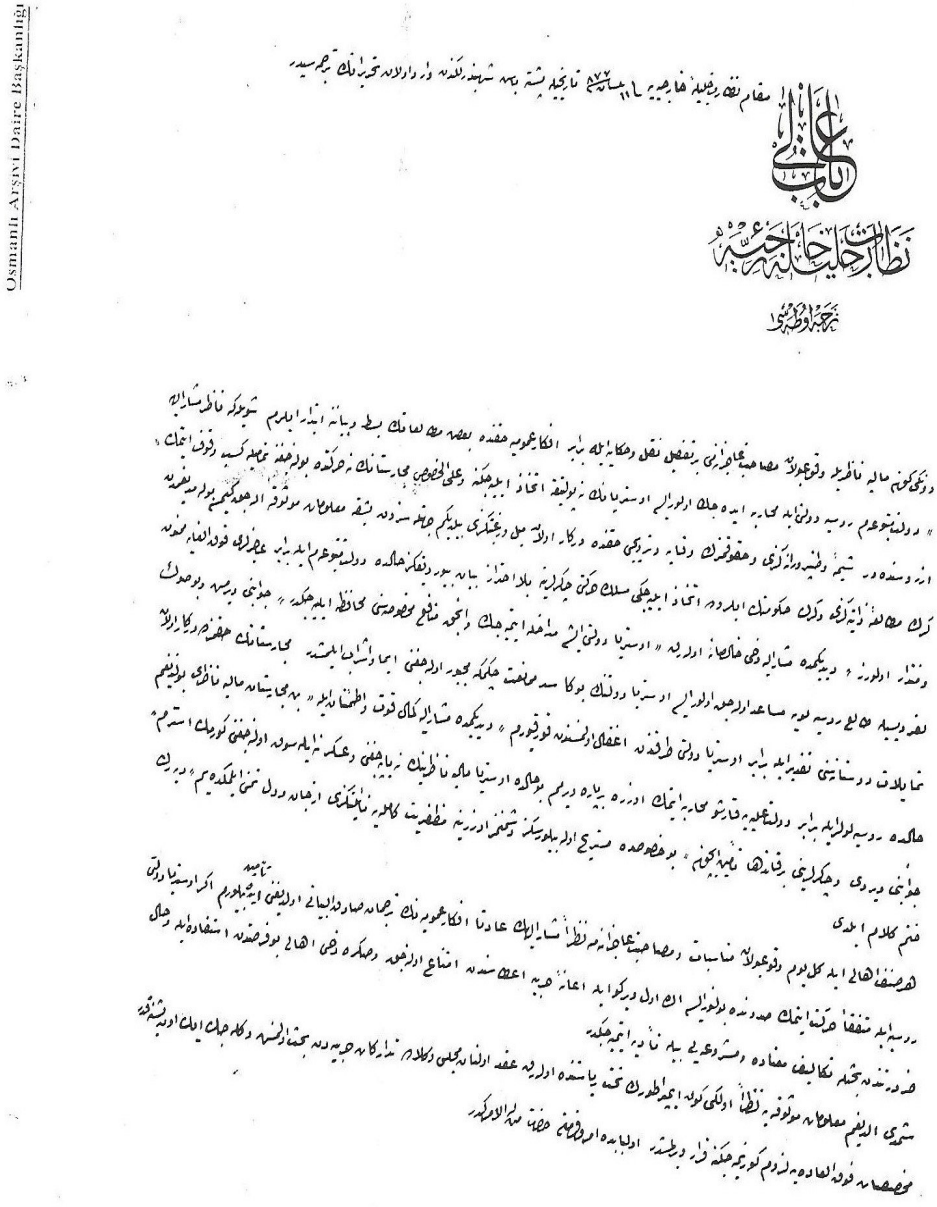

Ek 5
1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Macaristan Maliye Bakanı'nın Osmanlı Devletinin Peşte konsolosu ile yaptığı görüşmede Osmanlı Devletine karşı desteğini bildiren belgenin Türkçe sureti. BOA, **Y. PRK. HR**, Dos. 1, no. 24.

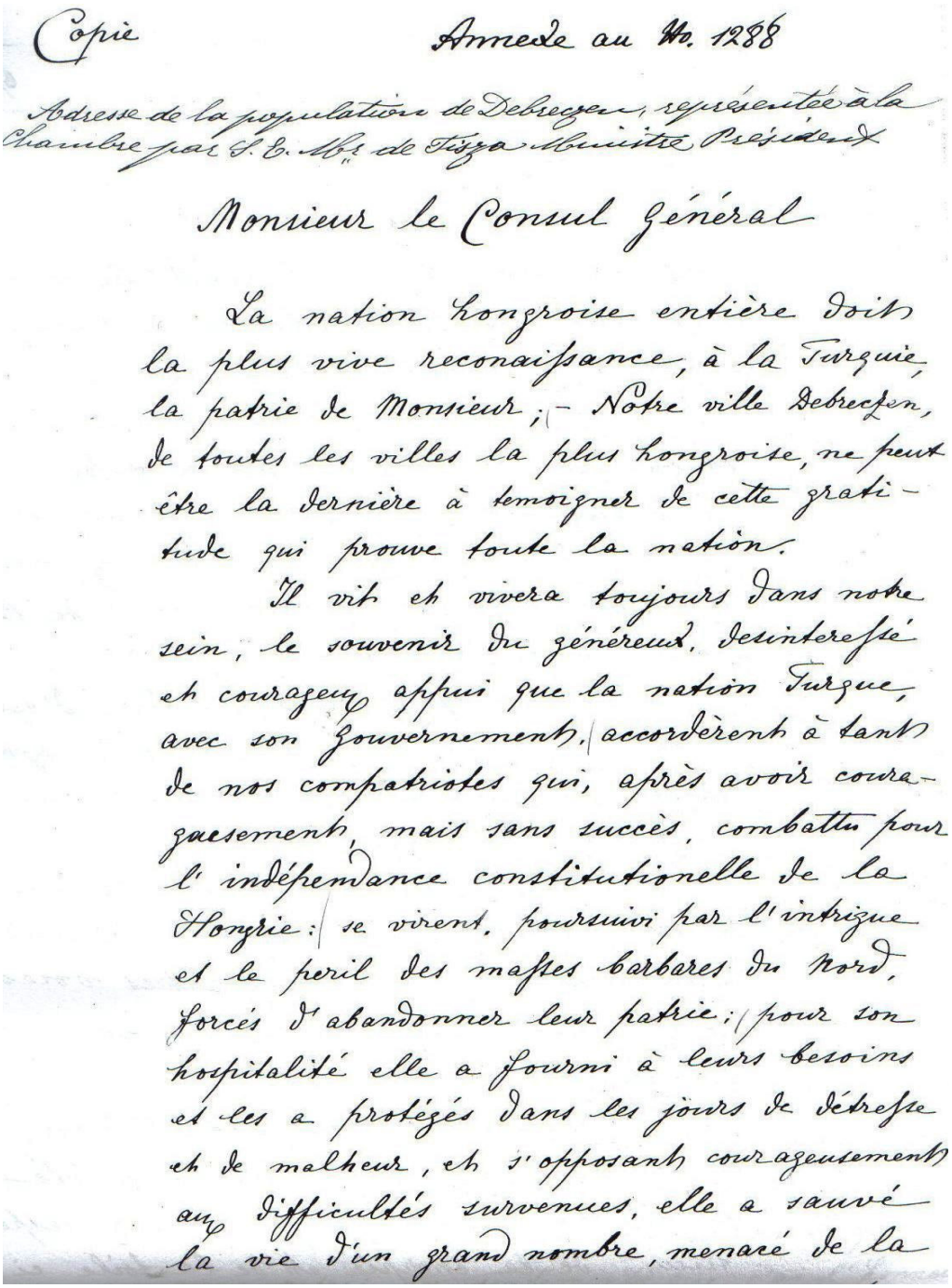

Copie Annexe au No. 1288

Adresse de la population de Debreczen, représentée à la Chambre par S. E. M.r de Tisza Ministre Président

Monsieur le Consul général

La nation hongroise entière doit la plus vive reconaissance, à la Turquie, la patrie de Monsieur ;- Notre ville Debreczen, de toutes les villes la plus hongroise, ne peut être la dernière à temoigner de cette gratitude qui prouve toute la nation.

Il vit et vivera toujours dans notre sein, le souvenir du généreux, desinteressé et courageux appui que la nation Turque, avec son Gouvernement, accordèrent à tant de nos compatriotes qui, après avoir courageusement, mais sans succès, combattu pour l'indépendance constitutionelle de la Hongrie: se virent, poursuivi par l'intrigue et le peril des masses barbares du Nord, forcés d'abandonner leur patrie; pour son hospitalité elle a fourni à leurs besoins et les a protégés dans les jours de détresse et de malheur, et s'opposant courageusement aux difficultés survenues, elle a sauvé la vie d'un grand nombre, menacé de la

Ek 6
1877-1878 Türk-Rus Savaşı dolayısıyla Türklere karşı sevgi ve zafer temennilerini ifade için Osmanlının Budapeşte Başşehbenderliğine sunulan 01.02.1877 tarihli Debrecen şehrinin mektubunun Fransızca sureti. BOA, **HR. SYS**, Dos. 176, no. 10, Lef. 6.

mort ignominieuse par le gibet, les conservant ainsi pour la consolation de leurs familles et le bien de notre patrie.

Aujourd'hui que la courageuse et magnanime nation voisine a aussi ses jours critiques et de dures épreuves et qu'elle a déjà marqué de son sang, sur les champs de bataille, son amour de la liberté et de la patrie.

Nous croyons le temps venu d'exprimer en paroles la gratitude et la sympathie qui jusqu'ici ont existé silencieusement dans nos coeurs.

Si nous pouvions suivre la voix de notre coeur et l'inspiration de notre reconnaissance: c'est par d'autres voies et d'autres moyens encore que nous nous acquitterions de notre dette.

Cependant retenus actuellement par les circonstances qui, de plus d'un côté pèsent sur nous: C'est par l'envoi respectueux de la charpie et de la toile ci-jointes que nous desirons donner un témoignage de notre gratitude et de notre sympathie

vraiment fraternelle, maintenant que la Turquie est entrée, peut-être dans les temps les plus critiques de sa vie d'état et que déjà le sang de ses héroïques fils a arrosé la sainte terre de leur patrie.

Quant aux coeurs reconnaissants qui ont pris la confection de l'envoi, et dont je prends la liberté de faire connaître les noms dans la liste ci-jointe. Ils ont déjà reçu la plus belle recompense dans la conscience d'avoir pu pour quelques minutes au moins apporter quelque soulagement et quelque adoucissement aux blessures des héroïques guerriers Osmans donnant leur sang pour la liberté de leur patrie.

De mon côté, je me sens honoré à l'occasion de cet envoi que je fais parvenir aux mains de Monsieur de pouvoir exprimer le profond respect que j'ai pour votre personne comme aussi pour la nation Turque que vous représentez, sentiments que j'ai l'honneur de partager avec tout vrai Hongrois.

Debreczen le 29 Novembre 1876.

(signé) Joan B. Kacskovics m.p.
sous colonel des Houssards
et Président des Honveds
de 1848/49 à Débreczen.

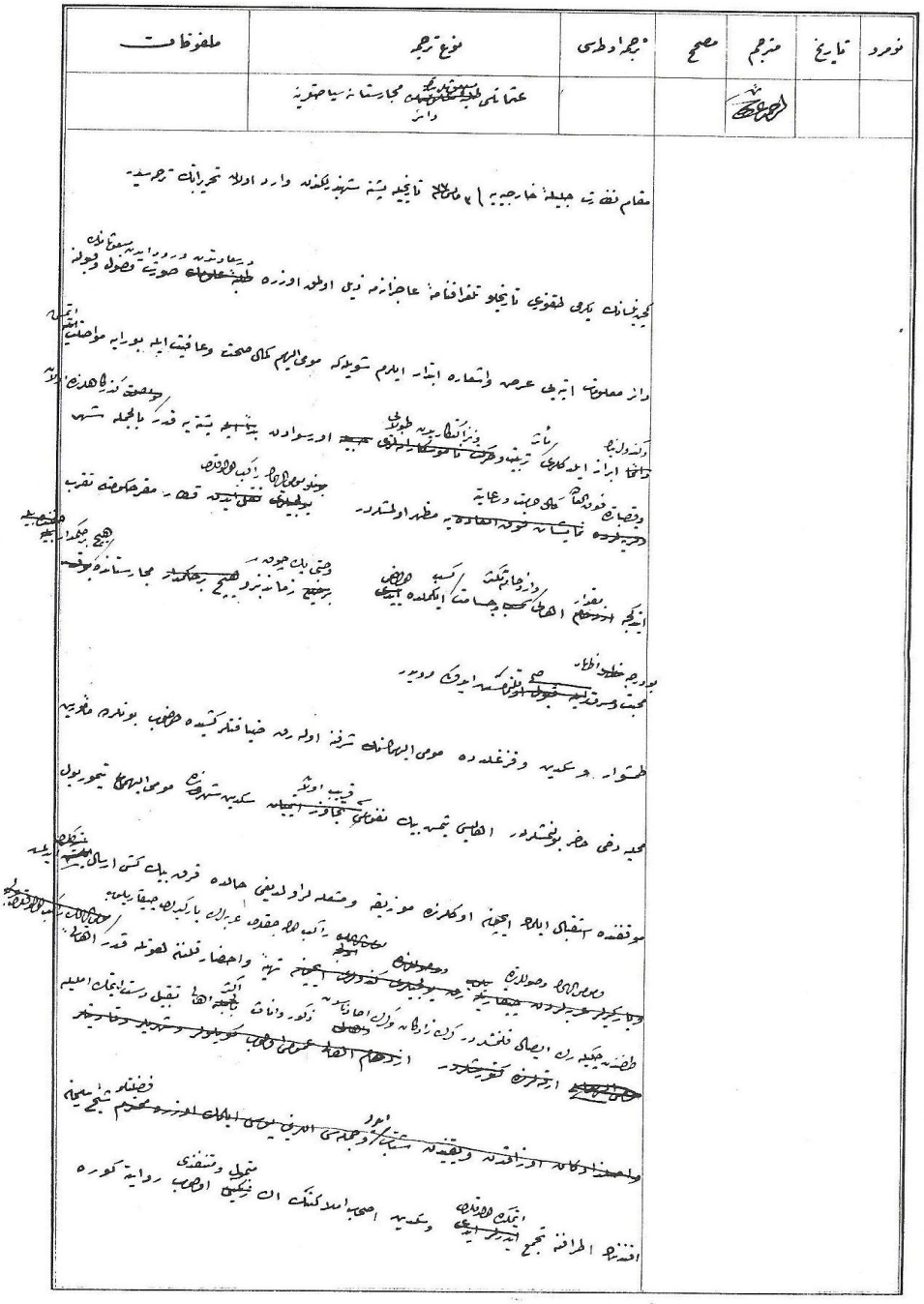

Ek 7
Macaristan'a gönderilen Korvinaların ardından İstanbul'dan hareket eden Türk heyetinin Macaristan'a gidişini ve nasıl karşılandığını bildiren Budapeşte Osmanlı konsolosu Sermed Efendi'nin Osmanlı Dışişleri bakanlığına gönderdiği raporun Türkçe sureti. BOA, **HR. TO**, Dos. 331, no. 29.

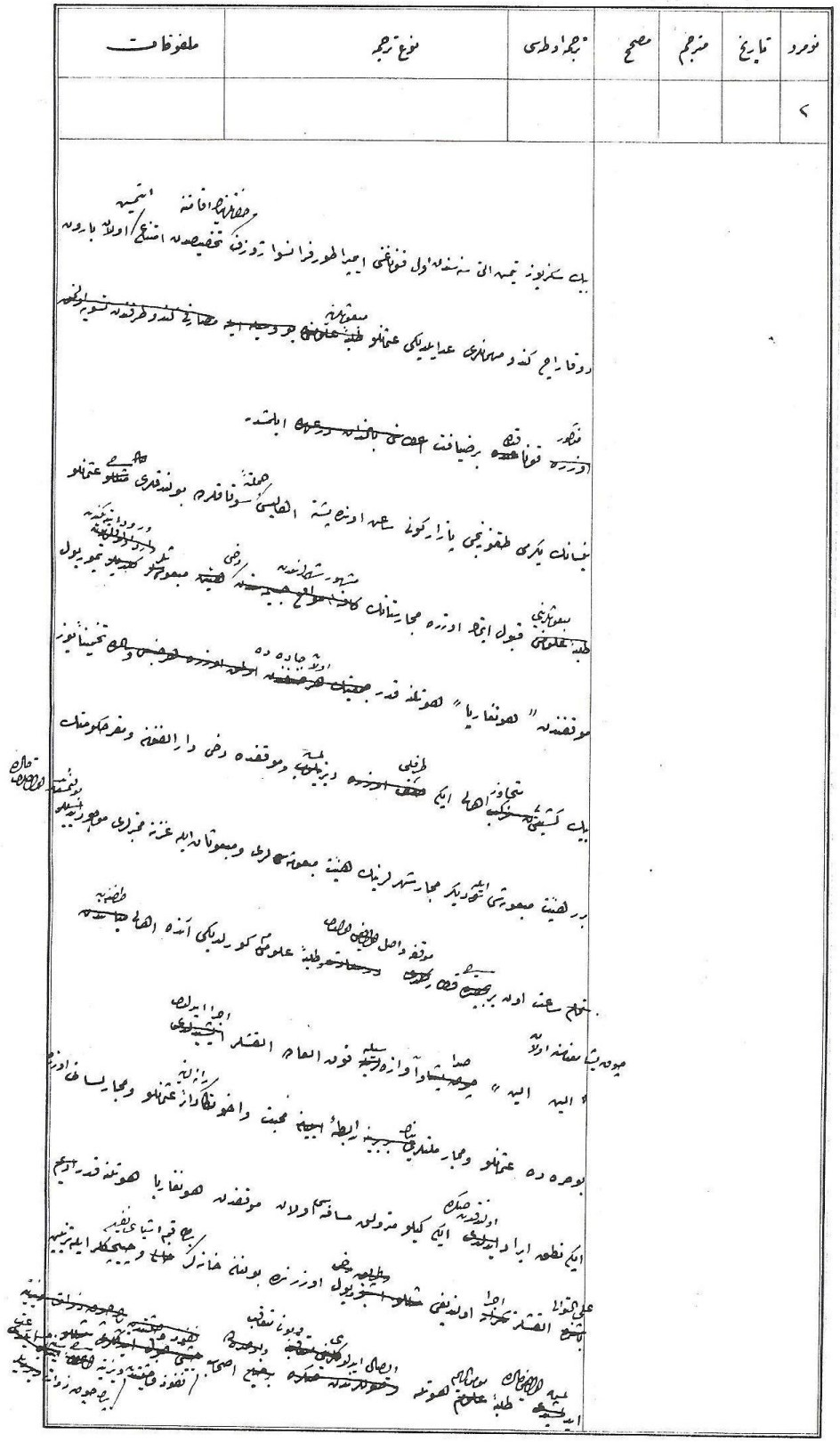

نومرو	تاریخ	مترجم	مصحح	ترجمهٔ وطنی	نوع ترجمه	ملفوظات
۲						

نمره	تاریخ	مترجم	مصحح	ترجمه وطنی	نوع ترجمه	ملفوظات
۴						

نمبر	تاریخ	مترجم	مصحح	ترجمہ دستی	نوعیت ترجمہ	ملفوظات
٤						

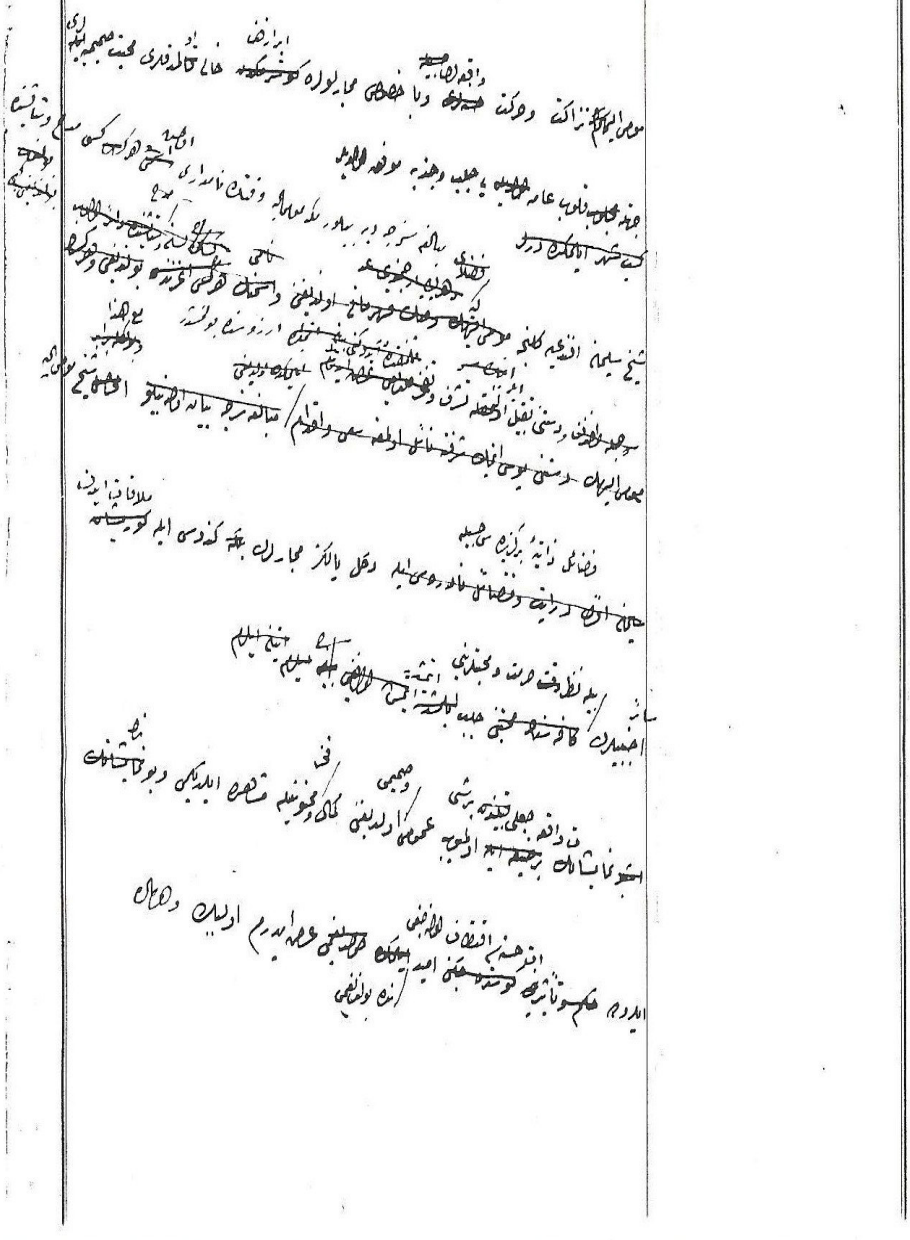

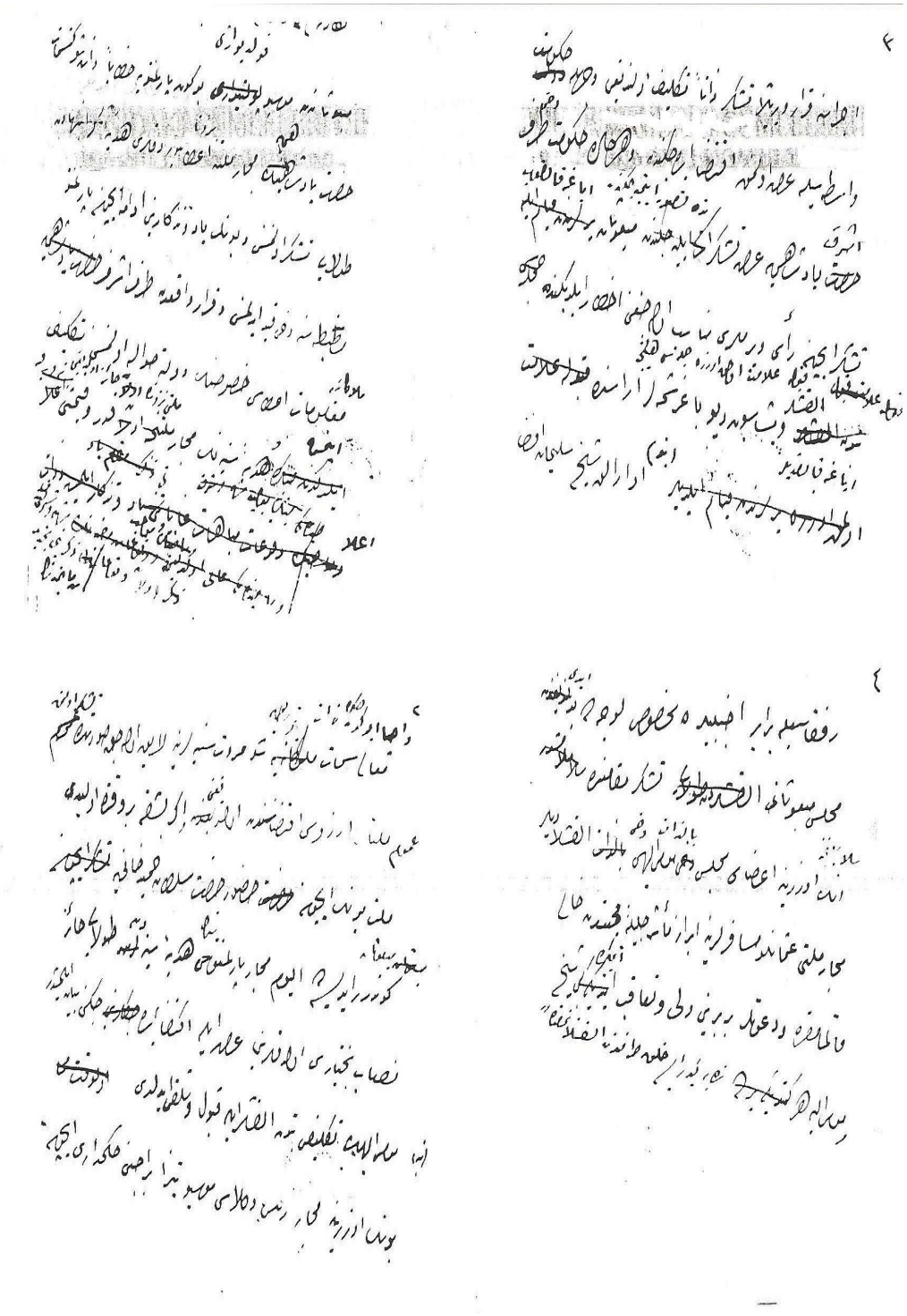

Ek 8
Macaristan'a Korvinaları geri verdiği için Sultan Abdülhamit'e bir teşekkürname takdimine Macar Parlamentosunca karar verildiğini bildiren Peşte konsolosluğunun telgrafının Türkçe metni. BOA, **HR. TO**, Dos. 126, no. 58.

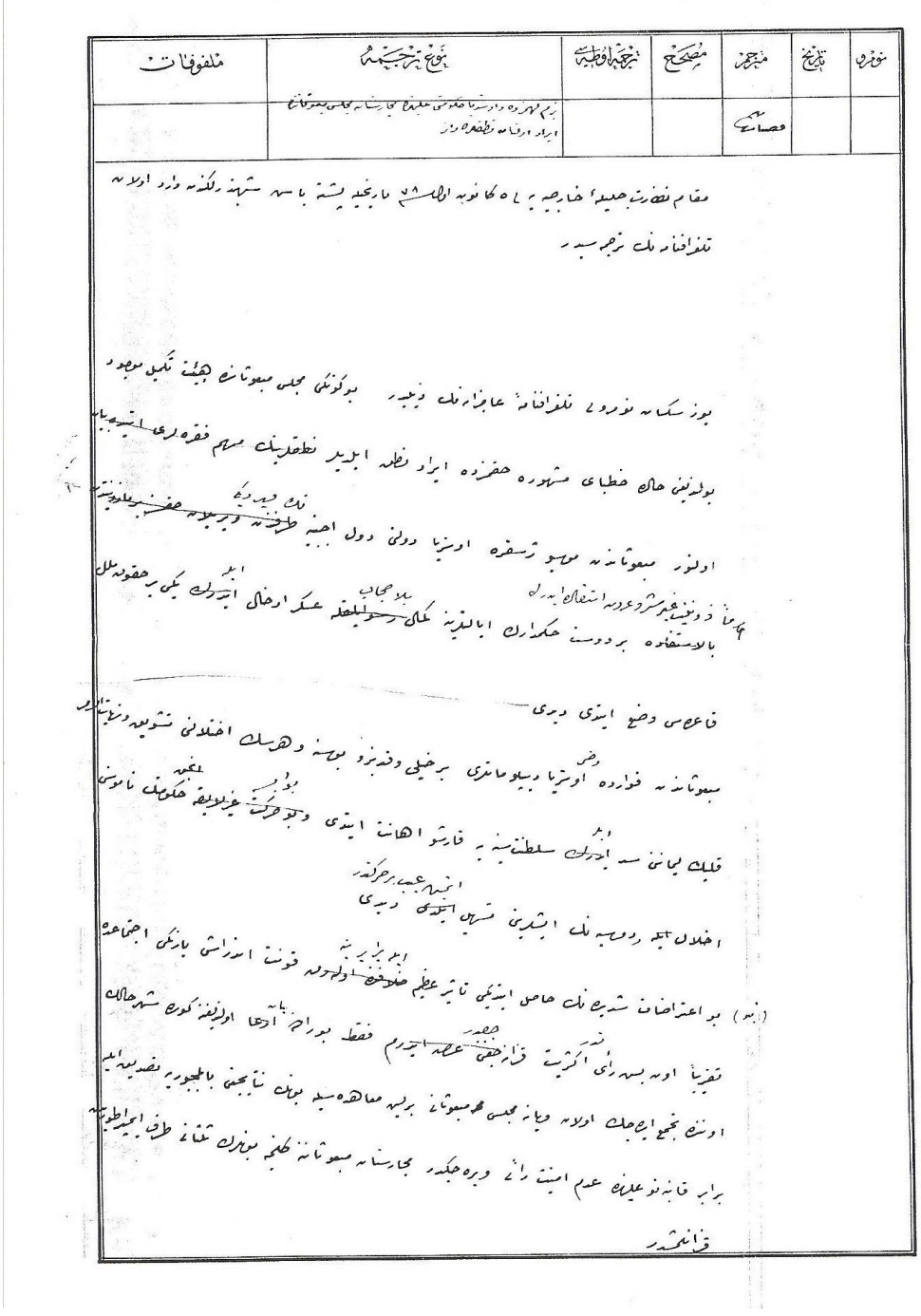

Ek 9
Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından işgalini eleştiren bazı Macar Meclisi üyelerinin Avusturya aleyhinde ve Türklerin lehinde yaptıkları konuşmalarını bildiren 5 Aralık 1878 tarihli Peşte Osmanlı Başşehbenderliğinden gelen telgrafın Türkçe sureti. BOA, **HR. TO**, Dos. 360, no. 97.

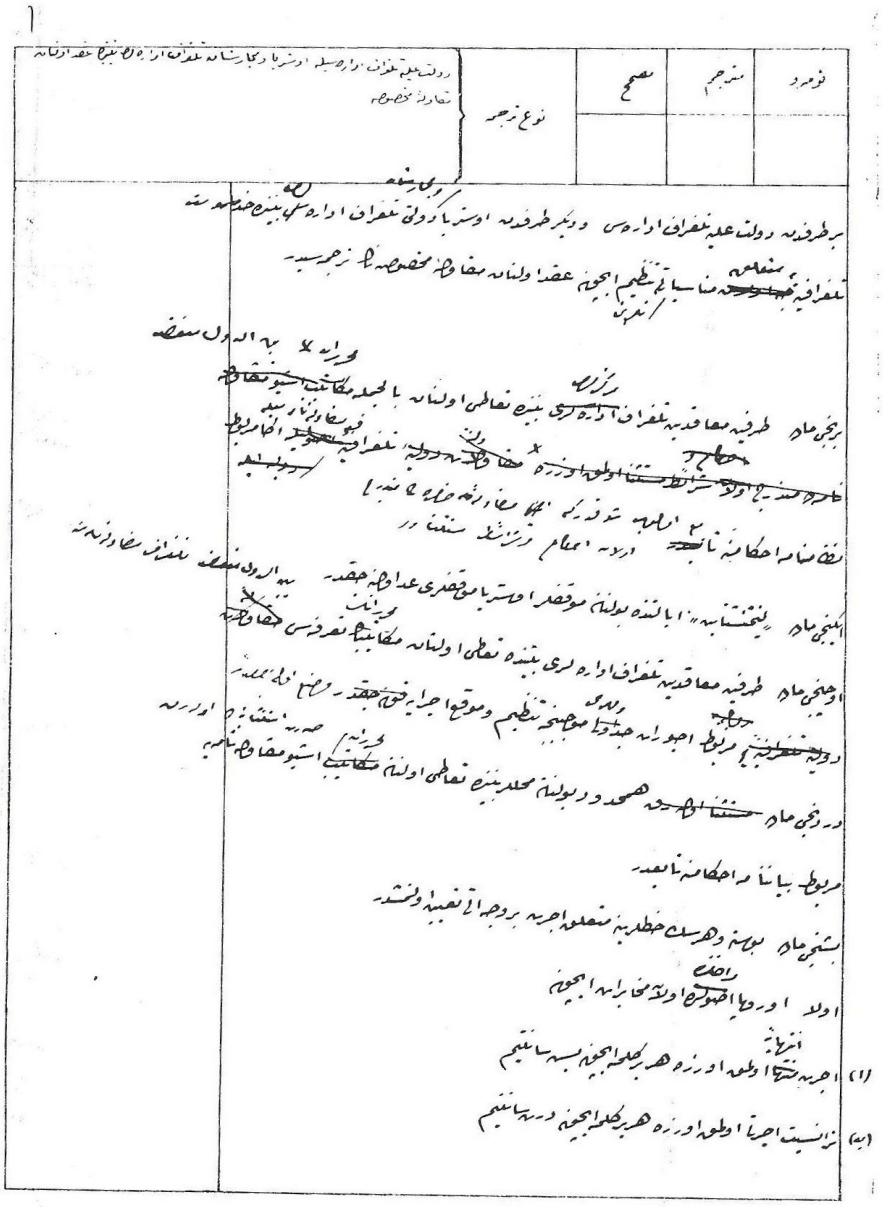

Ek 10
21 Kânunusani 1882 tarihinde Osmanlı Devleti ile Avusturya-Macaristan Devleti Telgraf İdareleri arasında Telgraf hizmetlerinin ücretlerinin belirlenmesi, yeni hatların eklenmesi ve telgraf haberleşmesinin teftiş ve kontrolünün düzenlenmesi için imzalanan sözleşmenin müsveddesinin Türkçe tercümesi. BOA. **HR. TO**, Dos. 477, no.16.

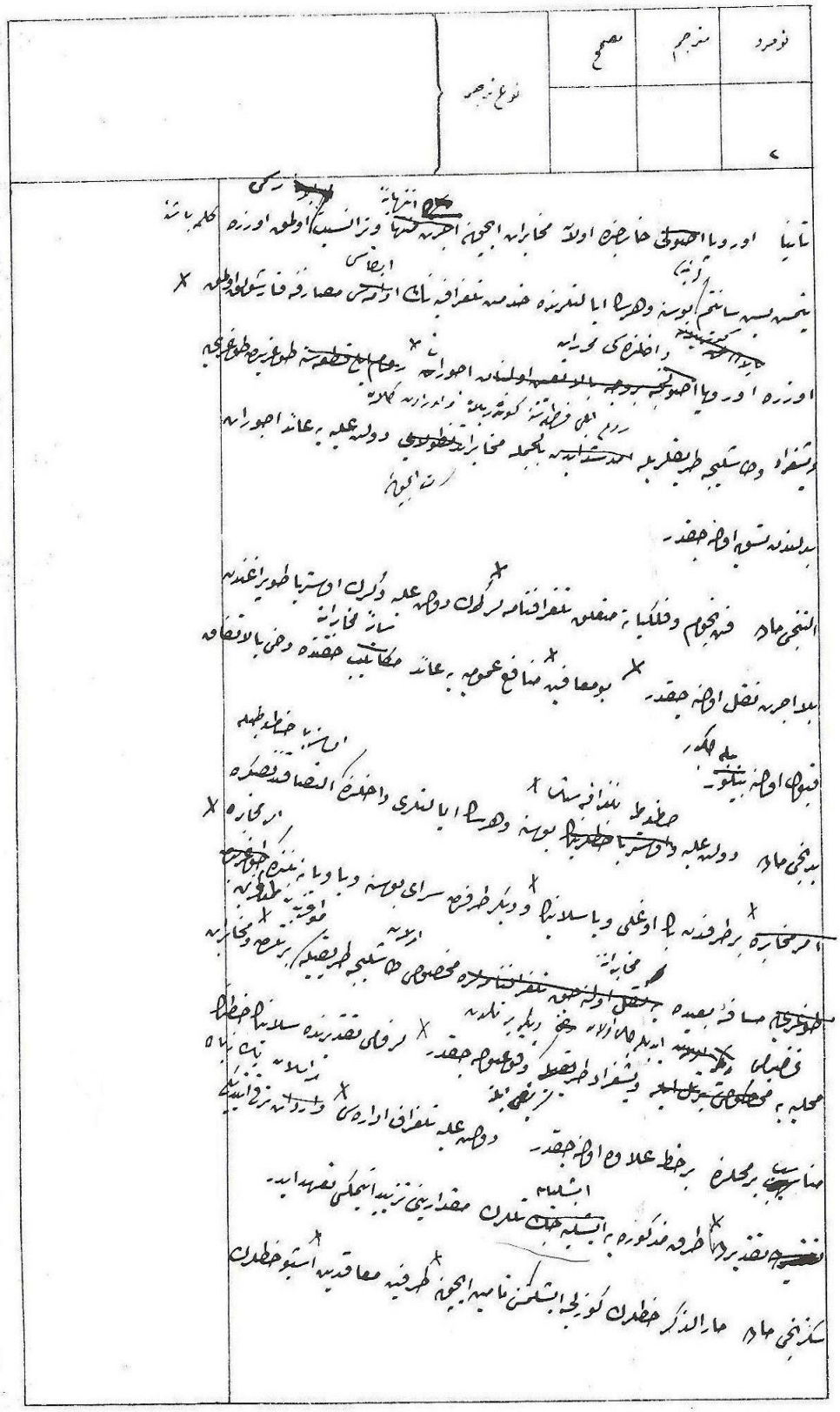

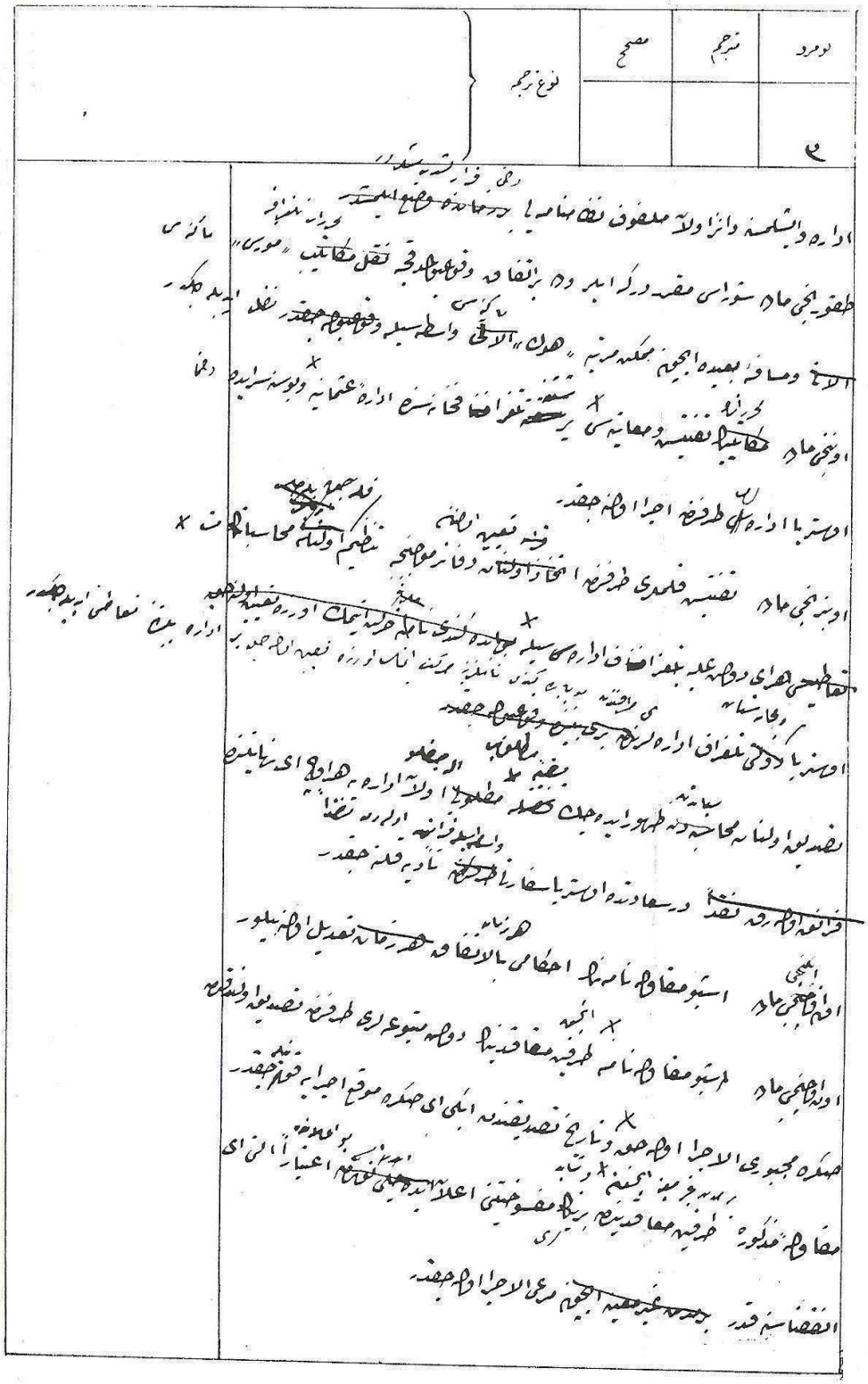

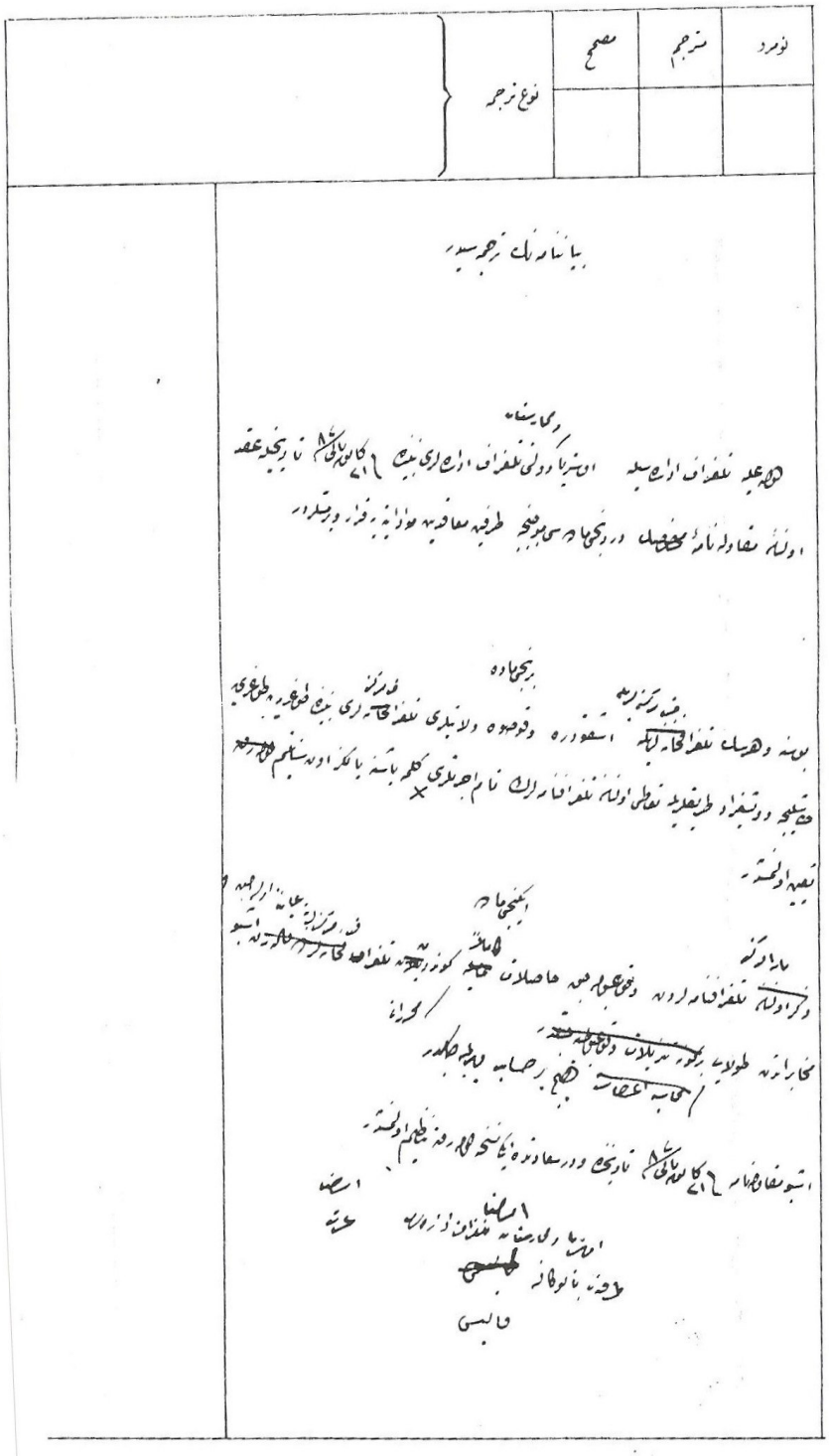

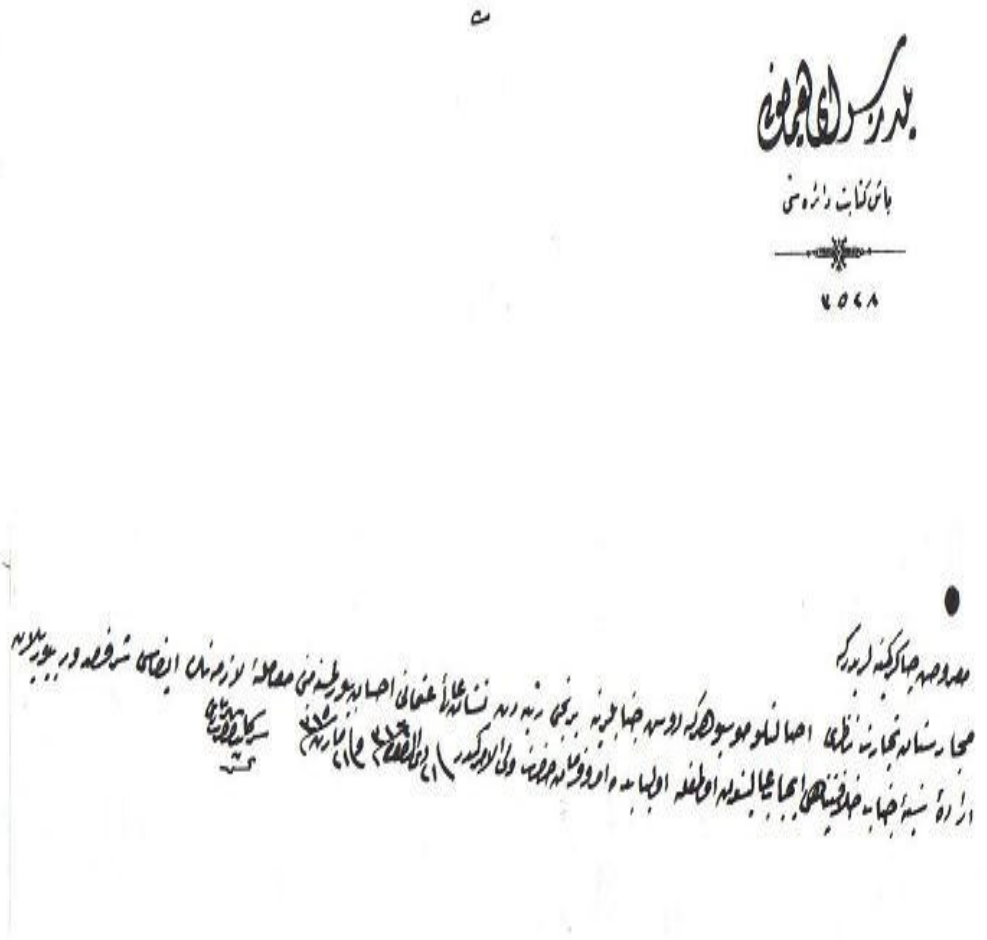

Ek 11
21 Mart 1899'da Macaristan Ticaret Bakanı Mösyö Hedekas'a birinci rütbeden Devlet-i Aliye-i Osman-i Nişan'ı verildiğini gösteren belgenin sureti. BOA, **İ. TAL**, Dos. 168, no. 1316-Za-041.

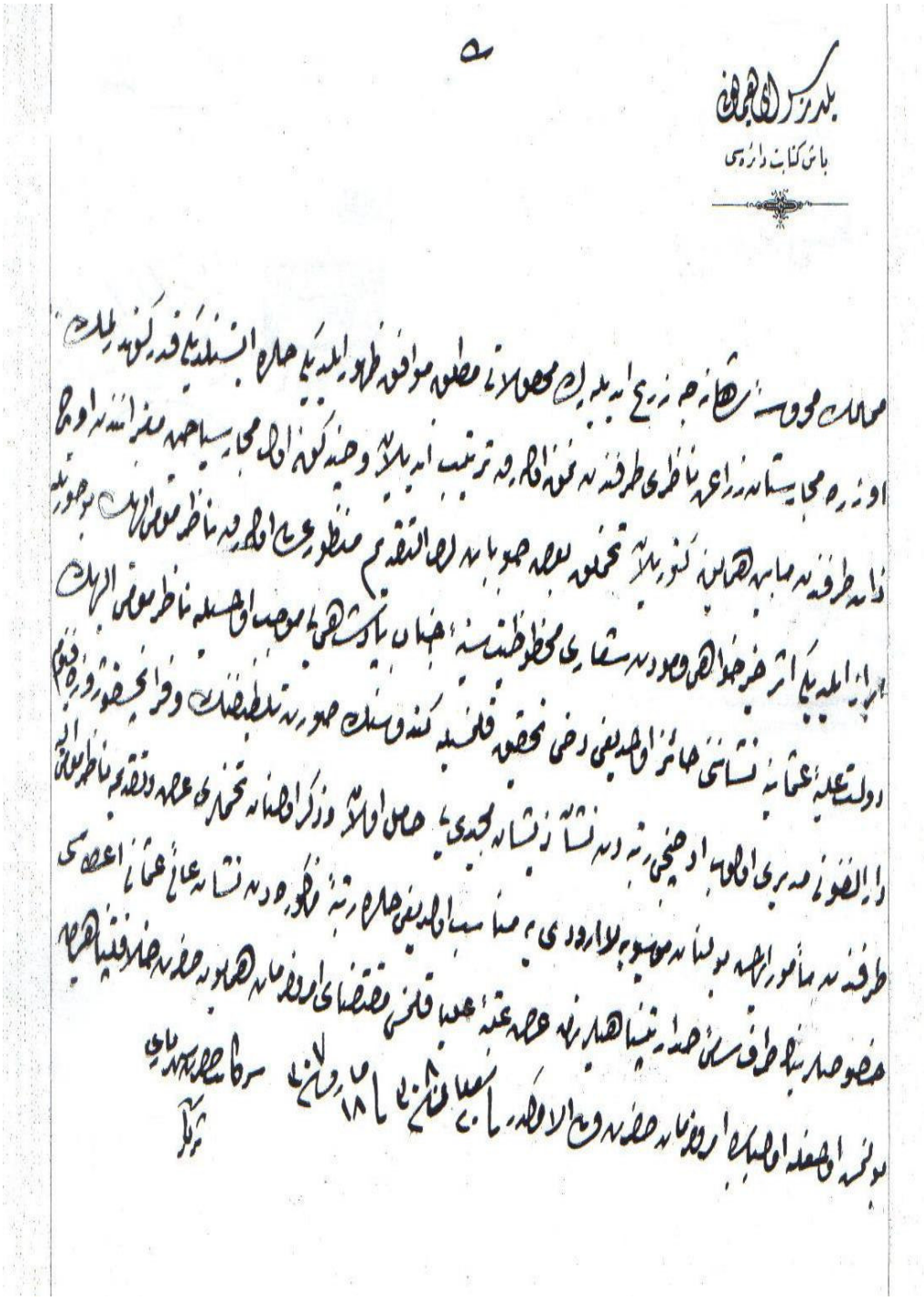

Ek 12
18 Mart 1892 tarihinde Macaristan'dan numune olarak gelen hububat tohumları ile ilgili belgenin Türkçe sureti. BOA, **İ. DH**, Dos. 1223, no. 95714.